

**RAGAM BASA JAWI WONTEN ING SALEBETING
NASKAH SANDIWARA MATA KULIAH
SANGGAR SASTRA JAWA**

SKRIPSI

Kaaturaken Dhumateng Fakultas Basa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Minangka Jejangkeping Pandadaran

Anggayuh Gelar

Sarjana Pendidikan

Dening :

Dicky Aria Krisna Yudha

NIM 09205244041

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2013

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan Ragam Basa Jawi wonten ing Salebeting Naskah Sandiwara Mata Kuliah Sanggar Sastra Jawa menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah dening pembimbing.

Yogyakarta, 17 Oktober 2013

Yogyakarta, 2 Oktober 2013

Pembimbing I

Pembimbing II

Siti Mulyani, M. Hum.

Mulyana, M. Hum.

NIP 19620729 198703 2 002

NIP 19661003 199203 1 02

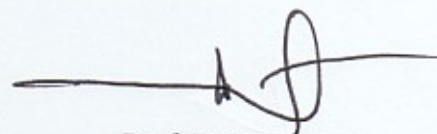
PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan Ragam Basa Jawi wonten ing Salebeting Naskah Sandiwara Mata Kuliah Sanggar Sastra Jawa menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging Dewan Penguji ing tanggal Oktober 2013 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi Endraswara, M. Hum.	Ketua Penguji		31 Okt 2013
Mulyana, M. Hum.	Sekretaris Penguji		31 Okt 2013
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum.	Penguji I		31 Okt 2013
Siti Mulyani, M. Hum.	Penguji II		31 Okt 2013

Yogyakarta, Oktober 2013
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Dekan,

Prof. Dr. Zamzani

NIP.19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Dicky Aria Krisna Yudha**

NIM : 09205244041

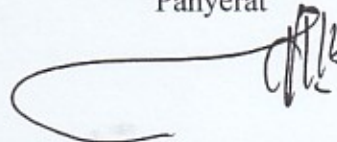
Prog. Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni

ngandharaken bilih *skripsi* menika damelan kula piyambak. Sapangertosan kula, wosing *skripsi* menika beda kaliyan *skripsi* ingkang sinerat dening tiyang sanesipun, kajawi bab tartamtu ingkang kula pendhet kangge pamanggih dhasar kanthi njumbuhaken tata cara saha etika panyeratan. Menawi wedharan menika kabukti boten leres, dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 30 September 2013

Panyerat

Dicky Aria Krisna Yudha

SESANTI

Bisaa rumangsa, aja rumangsa bisa.

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT *karya ilmiah* menika kula
pisungsungaken dhumateng: Bapak kaliyan Ibu kula ingkang sampun paring
panyengkuyung saha pandonga.

PRAWACANA

Puji sukur konjuk ing ngarsaning Allah SWT awit sampun paring kasarasan, kanikmatan, saha kabegjan satemah *skripsi* kanthi irah-irahan “*Ragam Basa Jawi wonten ing Salebeting Naskah Sandiwara Mata Kuliah Sanggar Sastra Jawa*”, sampun pungkasan anggenipun nyerat. *Skripsi* menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling pendadaran anggayuh gelar Sarjana Pendidikan.

Skripsi menika saged rampung anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng:

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat *skripsi* menika;
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. Minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun maringi bimbingan saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
3. Ibu Siti Mulyani, M. Hum. minangka *pembimbing I* kaliyan Bapak Mulyana, M. Hum. minangka *pembimbing II* ingkang tansah kanthi sabar saha tlatos maringi bimbingan tumrap panyerat;
4. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka *penasehat akademik* ingkang sampun paring piwulang saha wejangan ing sadangunipun kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
5. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni inggih ingkang murakabi tumrap panyerat saha staf administrasi Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun mbiyantu babagan administrasi tumrap panyerat;
6. *Dewan penguji* sadangunipun Ujian Tugas Akhir *Skripsi* ingkang sampun paring pitedah saengga anggen kula damel *skripsi* saha ujian saged katampi.
7. Bapak, Ibu, saha Ajeng ingkang sampun paring panyengkuyung kaliyan donga tumrap panyerat;
8. Adhik-adhik kelas A saha kelas H ingkang sampun kersa paring sumber *data* kangge panaliten kula;

9. Kanca-kanca kelas G saha kelas H / 2009 ingkang sampun paring panjurung saha paring donga anggenipun nyerat *skripsi* menika;
10. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa sarta sadaya pihak ingkang boten saged kula sebataken sadaya ingkang sampun paring donga saha panjurung tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.

Skripsi menika tasih dereng kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika, panyerat nyuwun pamrayogi saha panyaruwe ingkang tumuju amrih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning asiling panaliten menika. Wasana, mugi *skripsi* menika sageda murakabi.

Yogyakarta, 30 September 2013

Panyerat

Dicky Aria Krisna Yudha

WOSING ISI

	kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN.....	ii
PANGESAHAN.....	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA.....	vii
WOSING ISI.....	ix
<i>DAFTAR TABEL</i>	xiii
<i>DAFTAR LAMPIRAN</i>	xiv
SARINING PANALITEN	xv
<i>DAFTAR SINGKATAN</i>	xvi
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prekawis	3
C. Watesaning Panaliten	4
D. Wosing Prekawis.....	4
E. Ancasing Panaliten.....	4
F. Paedahing Panaliten	5
G. Pangertosan	6
 BAB II GEGARAN <i>TEORI</i>	 7
A. Gegaran <i>Teori</i>	7
1. <i>Sosiolinguistik</i>	7
2. <i>Variasi / Ragam Basa</i>	8
a. <i>Variasi</i> adhedhasar ingkang Mahyakaken.....	9
b. <i>Variasi</i> adhedhasar Panganggenipun.....	11
c. <i>Variasi</i> adhedhasar <i>Keformalan</i>	11
d. <i>Variasi</i> adhedhasar Sarananipun	14

3. <i>Konteks</i>	15
4. Fungsi <i>Ragam Basa</i>	17
a. Fungsi <i>Instrumental</i>	17
b. Fungsi <i>Regulasi</i>	18
c. Fungsi <i>Representasional</i>	18
d. Fungsi <i>Interaksional</i>	18
e. Fungsi <i>Personal</i>	18
f. Fungsi <i>Heuristik</i>	19
g. Fungsi <i>Imajinatif</i>	19
5. Sandiwara.....	19
6. Sanggar Sastra Jawa	20
B. Panaliten ingkang Gayut	21
C. Nalaring Pikir	22
BAB III CARA PANALITEN	24
A. Jinising Panaliten	24
B. <i>Data</i> saha Sumbering <i>Data</i>	24
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	25
D. Pirantining Panaliten	26
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	27
F. Caranipun Ngesahaken <i>Data</i>	28
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	29
A. Asiling Panaliten	29
B. Pirembagan.....	44
1. <i>Ragam Beku</i>	44
2. <i>Ragam Resmi</i>	45
a. Fungsi <i>Interaksional</i> (Sapa Aruh)	45
b. Fungsi <i>Personal</i> (Bingah)	46
3. <i>Ragam Usaha</i>	47
a. Fungsi <i>Instrumental</i>	47
1) Ngrayu	47

2) Ngyakinaken.....	48
3) Meksa.....	49
4. <i>Ragam Santai</i>	50
a. <i>Fungsi Instrumental</i>	50
1) Prentah	50
2) Panyuwun	51
b. <i>Fungsi Regulasi</i>	52
c. <i>Fungsi Representasional</i>	53
1) Mahyakaken Kanyatan	54
2) Nedahaken Kanyatan	55
3) Ngakoni Kanyatan	56
d. <i>Fungsi Interaksional</i>	57
1) Pitakenan.....	57
2) Pasarujukan (Wangsulan)	58
e. <i>Fungsi Personal</i>	59
1) Duka.....	59
2) Jengkel	60
3) Sedhih	61
4) Gumun	61
5) Kuciwa.....	62
f. <i>Fungsi Heuristik</i>	63
g. <i>Fungsi Imajinatif</i>	64
2. <i>Ragam Akrab</i>	65
a. <i>Fungsi Instrumental</i>	65
1) Mrentah	66
2) Pangajak.....	66
3) Paring Pamrayogi.....	67
4) Panyuwun	68
b. <i>Fungsi Regulasi</i>	69
c. <i>Fungsi Representasional</i>	70
1) Mahyakaken Kanyatan	71

2) Nedahaken Kanyatan	72
3) Ngakoni Kanyatan	73
d. Fungsi <i>Interaksional</i>	74
1) Pitakenan.....	74
2) Sapa Aruh	75
3) Pasarujukan (Wangsulan)	75
e. Fungsi <i>Personal</i>	76
1) Duka.....	76
2) Jengkel	77
3) Bingung.....	78
4) Gumun	79
5) Kuciwa.....	80
6) Ajrih.....	81
7) Geguyonan.....	81
8) Umuk	82
9) Ngece	83
f. Fungsi <i>Heuristik</i>	84
g. Fungsi <i>Imajinatif</i>	85
BAB V PANUTUP	87
A. Dudutan	87
B. <i>Implikasi</i>	89
C. Pamrayogi	90
KAPUSTAKAN.....	91
LAMPIRAN.....	93

DAFTAR TABEL

	Kaca
<i>Tabel 1: Ragam Analisis Data Jinising saha Fungsipun Ragam Basa</i>	30

DAFTAR LAMPIRAN

	Kaca
<i>Data Ragam</i> Basa Jawi saha Fungsi Basa wonten ing Naskah Mata Kuliah Sanggar Sastra Jawa Mahasiswa Pendidikan Bahasa Jawa Universitas Negeri Yogyakarta	93
Naskah Sanggar Sastra Jawa	167

**RAGAM BASA JAWI WONTEN ING SALEBETING
NASKAH SANDIWARA MATA KULIAH
SANGGAR SASTRA JAWA**

**Dening: Dicky Aria Krisna Yudha
NIM: 09205244041**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika kangge ngandharaken *ragam* basa Jawi wonten salebeting naskah sandiwaru mata kuliah Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah 2010. Wonten ing panaliten menika ugi ngandharaken fungsi *ragam* basanipun.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Data wonten ing panaliten menika arupi pacelathon paraga wonten ing salebeting naskah sandiwaru mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. Sumber *data* panaliten menika arupi naskah sandiwaru mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten menika kanthi *teknik* maos saha *teknik* nyathet. *Instrumen* panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing *teknik* ngempalaken *data* menika *kartu data* saha *human instrumen*. *Teknik analisis data* ing panaliten menika ngginakaken *teknik deskriptif*, inggih menika panaliti ngandharaken *ragam* saha fungsi basa wonten ing salebeting naskah sandiwaru mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. *Validitas* wonten ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi ngginakaken *teknik triangulasi teori* saha *reliabilitas data* ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika ngandharaken jinising *ragam* basa Jawi saha fungsipun *ragam* basa ingkang kaginakaken wonten ing salebeting naskah sandiwaru mata kuliah Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah 2010. *Ragam* basa ingkang dipunpanggiaken inggih menika *ragam beku*, *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai* saha *ragam akrab*. Fungsi *ragam* basa ingkang dipunpanggiaken wonten ing *ragam beku* namung fungsi *imajinatif*. Fungsi *ragam* basa ingkang dipunpanggiaken wonten ing *ragam resmi* inggih menika fungsi *interaksional* saha fungsi *personal*. Wonten ing *ragam usaha* inggih menika fungsi *instrumental*. Bilih wonten ing *ragam santai* inggih menika fungsi *instrumental*, fungsi *regulasi*, fungsi *representasional*, fungsi *interaksional*, fungsi *personal*, fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*. Fungsi *ragam* basa ingkang dipunpanggihi wonten ing *ragam akrab* inggih menika fungsi *instrumental*, fungsi *regulasi*, fungsi *representasional*, fungsi *interaksional*, fungsi *personal*, fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*.

DAFTAR SINGKATAN

Katrangan:

Bk	: Bakuh
Bg	: Bagong
Br	: Brata
Ht	: Harta
Hr	: Hartadi
Hrstk	: <i>Heuristik</i>
Imjf	: <i>Imajinatif</i>
Instr	: <i>Instrumental</i>
Intr	: <i>Interaksional</i>
Jp	: Jampi
Jt	: Jatmiko
Kt	: Katno
Ls	: Lasmini
Mt	: Pak Mantri
Mb	: Mbah Sumi
Mr	: Murtinah
Ny	: Nyai Partareja
Pd	: Paidi
Pr	: Partinah
Pers	: <i>Personal</i>
Rn	: Ratni
Rgl	: <i>Regulasi</i>
Rprs	: <i>Representasional</i>
Sm	: Mbah Soma
Sr	: Sarno
Ws	: Wasiyem

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa minangka salah satunggaling sarana kangge ngandharaken pepenginanipun rikala nindakaken *komunikasi* kaliyan tiyang sanes, saged mawi seratan utawi lisan. Saking basa menika manungsa saged adaptasi kaliyan adat istiadatipun, solah bawa wonten ing bebrayan, tata krama masarakat, saha bebrayan wonten ing masarakat.

Wonten ing bebrayan, tiyang gesang kedah nindakaken *komunikasi* kaliyan tiyang sanes. Piranti ingkang dipunginakaken kangge *komunikasi* kaliyan tiyang sanes inggih menika basa. Basa minangka salah satunggaling ciri ingkang khas tiyang gesang ingkang mbedakaken kaliyan makhluk gesang sanesipun. Tiyang gesang boten saged uwal saking panganggening basa wonten ing saben dintenipun. Ngelmu ingkang ngrembag babagan basa wonten gayutipun kaliyan masarakat ingkang ngginakaken basa inggih menika *sosiolinguistik*. *Sosiolinguistik* inggih menika ngelmu basa ingkang nyinau babagan *aspek-aspek* basa ingkang dipunginakaken dening masarakat. Wonten ing salebeting ngelmu *sosiolinguistik* menika ugi nyinau babagan variasi basa ingkang dipunginakaken wonten ing masarakat.

Dhasaring pamilah wontenipun *variasi* basa saged dipunperang dados 4, inggih menika *variasi* adhedhasar penutur, *variasi* adhedhasar panganggenipun, *variasi* adhedhasar keformalan, saha *variasi* adhedhasar sarana. Wontenipun *variasi basa* menika jalaran saking kawontenan ingkang

beda nalikanipun ngginakaken basa. Menika kala wau saged dipuntingali saking tingkat *formalitas* basanipun utawi saking swasana *variasi* basa ingkang gayut kaliyan panganggening basa, kahanan, saha fungsipun saking pawicantenan. Saged dipunmangertosi bilih tiyang manawi badhe paring gagasan, pamanggih, menika kedah nggatosaken swasananipun. Umpaminipun tiyang ingkang saweg pidhato wonten ing rapat resmi boten trep bilih ngginakaken *ragam* basa ingkang ngginakaken *alegro* saha struktur basanipun boten jangkep.

Panganggening *variasi-variasi* basa adhedhasar *keformalan* ing nginggil menika asring dipunginakaken wonten ing masarakat padintenan. Mekaten ugi wonten ing seni pertunjukan, tuladhanipun sandiwara. *Variasi* basa ingkang dipunginakaken wonten ing sandiwara menika sami kaliyan pacelathon ingkang dipunginakaken wonten ing padintenan masarakat. Tuladha panganggening *variasi* basa ing seni *pertunjukan* ingkang nggambaraken *variasi* basa ing padintenan masarakat inggih menika wonten ing naskah sandiwara ingkang dipundamel dening mahasiswa kelas A saha kelas H Pendidikan Basa Daerah Universitas Negeri Yogyakarta, inggih menika saking Mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

Mata kuliah Sanggar Sastra Jawa inggih menika mata kuliah ingkang dipunlampahi semester 6 ingkang ngemot ketrampilan mata kuliah saking semester 1 dumugi semester 5, inggih menika mata kuliah Seni Karawitan, Seni Tembang, saha Ekspresi Lisan. Mata kuliah Sanggar Sastra Jawa menika

materinipun mitontonaken sandiwara Jawa ingkang dipunparagani dening mahasiswa lajeng dipunpentasaken.

Sandiwara Jawi ingkang kalebet jinis sandiwara *kontemporer* dipunginakaken kangge sumber panaliten amargi sandiwara Jawa menika dipundamel dening mahasiswa, mila cariyos, *improvisasi*, saha paraga-paraganipun, dipunkajengaken wontenipun *ragam* basa ingkang anyar saha *variatif*. Ingkang badhe dipuntliti wonten ing panaliten menika jinis *ragam* basa saha fungsi *ragam* basanipun wonten ing salebeting naskah sandiwara. Wonten 2 kelas ingkang badhe dipuntliti, inggih menika saking kelas A saha kelas H Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 Universitas Negeri Yogyakarta.

B. Underaning Prekawis

Adhedhasar andharan ing dhasaring prekawis ing nginggil gayut kaliyan *ragam* basa Jawi ingkang wonten ing salebeting naskah mata kuliah Sanggar Sastra Jawa, saged dipunpendhet dudutan prekawis ing ngandhap menika.

1. Jinising *ragam* basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.
2. Fungsipun *ragam* basa Jawi wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.
3. Karakteristik *ragam* basa Jawi wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

C. Watesan Prekawis

Watesaning prekawis wonten ing panaliten menika pacelathon ingkang dipunginakaken wonten ing salebeting naskah mata kuliah Sanggar Sastra Jawa, saged kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Jinising *ragam* basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.
2. Fungsipun *ragam* Jawi basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.
3. Karakteristik *ragam* basa Jawi wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

D. Wosing Prekawis

Adhedhasar saking watesaning prekawis ing nginggil, saged dipunpendhet wosing prekawis kados ing ngandhap.

1. Menapa kemawon jinising *ragam* basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa?
2. Kadospundi fungsipun *ragam* basa Jawi wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar wosing prekawis ing nginggil, ancasing panalitenipun inggih menika kangge ngandharaken kadospundi saha menapa kemawon jinising *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa wonten ing salebeting

naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa ingkang dipundamel dening mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 Universitas Negeri Yogyakarta.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten ngengingi bab jinising *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa menika, dipunkajengaken saged nyaosi paedah *teoritis* saha paedah *praktis*.

1. Paedah *Teoritis*

Asiling panaliten menika dipunkajengaken saged suka paedah kangge ngrembakakaken kawruh saha suka pambiyantu kangge panaliti salajengipun ingkang wonten sambet rapetipun kaliyan *ragam* basa saha fungsi *ragam* basa, sarta kangge nambah cacahing panaliten babagan *sosiolinguistik*, mliginipun ingkang ngandharaken *ragam* basa.

2. Paedah *Praktis*

Saged nyukani *kontribusi* kangge pendidikan, supados paraga pendidikan ingkang maos saged mangertos menapa kemawon jinis *ragam* basa saha fungsipun *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. Paedah praktis sanesipun inggih menika saged dados *referensi* kangge panaliten sanesipun ingkang ngrembag babagan jinising *ragam* basa saha fungsi *ragam* basanipun.

G. Pangertosan

Supados panaliten menika saged gadhah pangertosan ingkang sami, panaliti adamel watesaning istilah wonten ing panaliten ingkang badhe kaandharaken wonten ing ngandhap.

1. Kajian, inggih menika *telaah* utawi analisis saking kadadosan kangge pikantuk kasil ingkang saged dipuntanggjawabaken kanthi ilmiah.
2. *Sosiolinguistik*, cabang linguistik ingkang nyinau *variasi-variasi* basa ingkang gayutanipun kaliyan *struktur* masarakat ingkang maneka warni.
3. *Variasi/ragam* basa, basa ingkang kadadosan amargi wontenipun beda saking tingkat *formalitas* utawi *keresmian tindak bahasa sosiolinguistik* ingkang gayutanipun kaliyan pangangge basa, kahanan, saha ancasipun pawicantenan.
4. Naskah sandiwara inggih menika sedaya seratan ingkang ngemot babagan cariyos wonten ing salebeting sandiwara.
5. Sanggar Sastra Jawa inggih menika mata kuliah ingkang materinipun dipunangge mitontonaken sandiwara Jawa ingkang dipunlampahi dening mahasiswa PBD UNY rikala semester 6.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Gegaran Teori

1. Sociolinguistik

Tembung *sociolinguistik* kadadosan saking kalih tembung, inggih menika *socio-* saha *linguistik*. *Socio-* inggih menika ingkang gegayutan kaliyan masarakat, kelompok-kelompok masarakat saha paedah-paedah saking masarakat kasebat. *Linguistik* inggih menika bidang ingkang nyinau babagan basa, mliginipun *unsur-unsur* basa (*fonem, morfem*, tembung saha ukara), ugi *hakikat* saking *unsur-unsur* kasebat. Nababan (1984: 2) ngandharaken bilih *sociolinguistik* inggih menika salah satunggaling ngelmu basa ingkang nyinau babagan *aspek-aspek* basa ingkang dipunginakaken dening masarakat. Miturut Endang Nurhayati (2009: 4) *sociolinguistik* inggih menika ngelmu ingkang gegayutan kaliyan *perian-perian detil* satunggaling basa ingkang dipunginakaken kanthi nyata dening masarakatipun.

Beda kaliyan pamanggihipun Chaer (2004: 2) ingkang ngandharaken bilih *sociolinguistik* inggih menika ngelmu *antardisiplin* ingkang nyinau babagan basa ingkang gegayutan kaliyan panganggening basa wonten ing masarakat. Mliginipun *variasi-variasi* ingkang wonten salebeting basa ingkang gegayutan kaliyan *faktor* wonten ing masarakat. *Sociolinguistik* minangka *cabang linguistik* ingkang nyinau babagan *variasi-variasi* basa ingkang gegayutan kaliyan *struktur* masarakat ingkang maneka warni.

Dudutan saking pamanggihipun para *ahli* saged dipunandharaken bilih *sosiolinguistik* inggih menika ngelmu ingkang nyinau babagan maneka warnining basa wonten ing masarakat. Kangge nyinau *sosiolinguistik* kedah mangertos ngelmu babagan *sosiologi* saha *linguistik* rumiyin, amargi kekalihipun gadhah gegayutan ingkang wigatos ing ngelmu *sosiolinguistik*.

Sosiolinguistik nyinau babagan *aspek-aspek* basa ing masarakat mliginipun babagan maneka warnining basa wonten ing masarakat. Tuladha panganggening basa ing masarakat inggih menika sandiwara, wonten ing salebeting sandiwara, *konflik* saha alur cariyosipun adhedhasar saking kawontenan masarakat wonten ing padintenanipun.

2. *Variasi / Ragam* Basa

Miturut pamanggihipun Wardhaugh (1986: 22) ingkang sampun dipunterjemahaken mawi basa Jawi, *variasi* basa inggih menika cara ngandharaken unen-unen saha titikan parama sastranipun ingkang kadyan dening *faktor* sanjawining basa ingkang dipunangge rerembagan. *Faktor* sanjawining basa ingkang dipunangge rerembagan menika kadosta *faktor geografis* saha *faktor sosial*. *Ragam* basa ingkang gayutanipun kaliyan dhaerah utawi *letak geografis* dipunwastani *dialek*; *ragam* basa ingkang gayutanipun kaliyan kelompok *sosial* dipunwastani *sosiolek*; *ragam* basa ingkang gayutanipun kaliyan kawontenan rikala micara dipunwastani *fungsi*lek; ugi *ragam* basa ingkang pikantuk saking owahing basa ingkang gayutanipun kaliyan owah gingsiring jaman dipunwastani basa *ragam* basa *analog kronolek*.

Masyarakat ingkang maneka warni menika ndadosaken maneka warnining basa ugi. Suwito (1983: 3) ngandharaken menawi *variasi* basa boten namung dipuntemtokaken saking *faktor linguistik*, ananging dipuntemtokaken ugi saking *faktor nonlingistik*. *Faktor linguistik* inggih menika panganggening basa ingkang wonten gegayutan kaliyan unen-unen, tata wujuding tembung, tata ukara, saha tata makna. *Faktor nonlinguistik* inggih menika panganggening basa ingkang gegayutan kaliyan *faktor sosial*. Awit saking menika, ngengingi babagan *faktor sosial* saged dipunpirsani saking yuswa, jinis *kelamin*, pakaryan, *pendidikan*, *status sosial* utawi *sosial ekonomi*, saha kathah kagiyatan.

Variasi basa utawi *ragam* basa saged dipunpantha-pantha adhedhasar wontenipun maneka warnining *sosial* ugi panganggening basa wonten ing masyarakat *sosial*. *Variasi* adhedhasar ingkang mahyakaken, *variasi* adhedhasar panganggenipun, *variasi* adhedhasar *keresmian*, *variasi* adhedhasar sarana ingkang badhe dipunandharaken ing ngandhap.

a. *Variasi* Adhedhasar ingkang Mahyakaken

Variasi basa adhedhasar ingkang mahyakaken dipunwastani *variasi* basa *idiolek*, inggih menika *variasi* basa ingkang sipatipun *personal*. Miturut konsep *idiolek*, saben tiyang gesang gadhah *variasi* basa utawi *idiolek*ipun piyambak-piyambak. *Variasi idiolek* menika saged dipuntingali saking swantenipun, panganggenipun tembung, lelewaning basa, rantamaning ukara, ananging ingkang kathah dipuncakaken inggih menika warninipun swanten,

satemah kita saged mangertosi tiyangipun tanpa ningali tiyang ingkang ngendika. (Chaer, 2004: 62)

Variasi basa adhedhasar ingkang mahyakaken asring dipunwastani *dialek* inggih menika *variasi* basa saking satunggaling *kelompok* panutur ingkang cacahipun kathah ingkang wonten ing satunggal papan utawi dhaerah tartamtu. *Dialek* dipuntingali adhedhasar *faktor geografis* utawi dhaerahipun panutur. Satemah asring dipunwastani *dialek areal*, *dialek regional*, utawi *dialek geografi*. Wondene saben tiyang gadhah *idiolek* piyambak-piyambak, ananging *dialekipun* taksih saged dipunmangertosi saking pundi asalipun tiyang menika Tuladhanipun tiyang Banyumas. Wondene *idiolekipun* beda, ananging taksih saged dipunmangertosi bilih tiyang kasebat tiyang dhaerah Banyumas bilih dipuntingali adhedhasar *dialekipun*. Mekaten ugi tiyang ingkang wonten ing dhaerah sanesipun. Ngelmu ingkang nyinau bab *dialek* dipunwastani *dialektologi*.

Variasi adhedhasar ingkang mahyakaken dipunwastani *kronolek* utawi *dialek temporal*, inggih menika *variasi* basa ingkang dipunginakaken dening *kelompok sosial* wonten ing wekdal tartamtu. Tuladhanipun *variasi* basa taun 1930, *variasi* basa taun 1970, saha *variasi* basa taun samenika. Ingkang adamel beda inggih menika saking *segi lafal*, *ejaan*, *morfologi* ugi *sintaksis*. Ingkang ketingal sanget menika saking *leksikonipun*, amargi *leksikon* menika gampil sanget ewah amargi ewah gingsiring jaman, *sosial*, budaya saha *teknologi*.

Variasi sosiolek utawi dialek *sosial*, inggih menika *variasi* basa ingkang gegayutan kaliyan status, golongan saha kelas *sosial* saking panuturipun. Taksih gayutanipun kaliyan variasi basa ingkang gayutanipun kaliyan golongan *sosial*, *status*, tingkat *sosial* saha kelas *sosial* panuturipun, ugi *variasi* basa ingkang asring dipunwicantenaken tiyang inggih menika *akrolek*, *basilek*, *vulgar*, *slang*, *kolokia*, *jargon*, *argon*, *prokem*, ugi variasi basa *ken*.

b. *Variasi* adhedhasar Panganggenipun

Variasi basa ingkang gegayutan kaliyan panganggenipun, tiyang ingkang ngginakaken, utawi paedahipun asring dipunwastani *fungsiolk* (Nababan, 1984: 14), *ragam* utawi *register*. *Variasi* menika adhedhasar pangangenipun, *gaya*, utawi tingkat *keresmian* saha sarana panganggenipun. Adhedhasar panganggenipun, *variasi* basa dipunginakaken miturut *bidang-bidangipun*. Tuladhanipun *bidang* sastra *jurnalistik*, *militer*, *pertanian*, *pelayaran*, *perekonomian*, *perdagangan*, pendidikan, lsp. Saking menika saged dipunpendhet titikanipun bilih saben *bidang* gadhah *kosa kata* ingkang beda antawisipun bidang satunggal kaliyan bidang sanesipun. Ananging *variasi* ingkang adhedhasar bidang kagiyatan menika gadhah *tataran morfologi* saha *sintaksis* (Chaer, 2004: 68).

c. *Variasi* adhedhasar *Keformalan*

Adhedhasar *tingkat keformalanipun*, Martin Joos 1967 (lumantar Chaer, 2004: 70) ngandharaken wonten ing bukunipun bilih *ragam* basa wonten gangsal, inggih menika *ragam beku* (*frozen*), *ragam resmi* (*formal*),

ragam usaha (konsultatif), ragam santai (casual), saha ragam akrab (intimate). Ragam-ragam basa adhedhasar tingkat keformalan miturut Martin Joos kala wau badhe kaandharaken wonten ing paragraf salajengipun.

1) *Ragam Beku (frozen)*

Ragam beku inggih menika *variasi* basa *resmi* ingkang dipunginakaken wonten ing kahanan ingkang *khidmat, upacara resmi*, lsp. Dipunwastani *ragam beku* amargi saking pola saha kaidahipun sampun dipuntrepaken kanthi mantep, ugi boten saged dipungantos.

2) *Ragam Resmi (formal)*

Ragam resmi inggih menika *variasi* basa ingkang pola saha kaidahipun sampun dipuntrepaken kanthi mantep minangka *standar* basa *formal*. Wosipun sami kaliyan *ragam beku*, ananging *ragam resmi* menika dipunginakaken namung wonten ing kahanan ingkang *resmi. Struktur* ukaranipun jangkep.

3) *Ragam Usaha (konsultatif)*

Variasi basa ingkang asring dipunginakaken *ragam usaha* menika antawisipun *ragam resmi* saha *ragam inresmi. Ragam usaha* menika *ragam* basa ingkang *operasional*.

4) *Ragam Santai (casual)*

Variasi basa wonten ing *ragam santai* dipunginakaken wonten ing kahanan ingkang boten *resmi, ragam santai* ngginakaken wujud tembung *alegro*, inggih menika wujuding tembung ingkang dipunsingkat. *Kosakatanipun* dipundominasi kaliyan *unsur leksikal dialek* saha *unsur* basa

dhaerah. Mekaten ugi kaliyan struktur *morfologi* saha *sintaksis*ipun asring boten dipunginakaken

5) *Ragam Akrab (intimate)*

Variasi basa ingkang asring dipunginakaken kaliyan panutur ingkang sampun akrab, tuladhanipun kulawarga. *Ragam* menika *kosakatan*ipun asring dipunsingkat mawi *lafal* ingkang boten cetha. (Chaer, 2004: 70-71).

Titikaning *Ragam* Basa

<i>Ragam</i> Basa	Titikan
<i>Ragam Beku</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Variasi</i> basa ingkang dipunginakaken wonten ing kahanan ingkang khidmat saha upacara-upacara ingkang resmi. • Wonten ing dokumen-dokumen ingkang wigatos. • Pola saha kaidahipun sampun dipuntemtokaken kanthi mantep, boten saged dipunowahi kalihan sinten kemawon. • Rantamaning ukaranipun panjang-panjang ingkang sipatipun kaku saha basanipun jangkep
<i>Ragam Resmi</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Variasi</i> basa ingkang dipunginakaken wonten ing kahanan resmi • Wujud tembung wonten ing ukaranipun boten wonten ingkang ngginakaken <i>alegro</i>. • Ukaranipun baku, inggih menika struktur ukaranipun jangkep.
<i>Ragam Usaha</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Variasi</i> basa ingkang asring dipunginakaken <i>ragam</i> usaha menika antawisipun <i>ragam resmi</i> saha <i>ragam inresmi</i>. <i>Ragam</i> usaha menika <i>ragam</i> basa ingkang operasional.

Tabel Salajengipun

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ragam</i> basa ingkang <i>lazim</i> dipunginakaken wonten ing padintenan. • Boten prelu ngginakaken rencana ingkang <i>ekstensif</i> babagan menapa ingkang badhe dipunwicantenaken.
<i>Ragam Santai</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ragam</i> basa ingkang dipunginakaken wonten ing kahanan boten resmi, panganggenipun basa boten baku • Ngginakaken ukara <i>elips</i>, inggih menika tembung ingkang <i>strukturipun</i> boten jangkep • Ngginakaken wujud <i>alegro</i> wonten ing ukara, wujud tembungipun utawi ujaran ingkang dipunsingkat • <i>Ragam</i> basanipun dipunginakaken wonten ing kahanan santai • <i>Kosakatanipun</i> kathah ingkang dipunsukani <i>unsur leksikal dialek</i> saha <i>unsur</i> basa dhaerah
<i>Ragam Akrab</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ragam</i> basa ingkang biasanipun dipunginakaken kalihan panutur ingkang sampun akrab sanget • <i>Ragam</i> ingkang dipuntandhani kanthi panganggenipun basa ingkang boten jangkep, dipunsingkat, saha kanthi <i>artikulasi</i> ingkang boten cetha • Ngginakaken ukara <i>elips</i>, inggih menika tembung ingkang <i>strukturipun</i> boten jangkep. • Panganggenipun wujud <i>alegro</i> ingkang langkung kathah, saengga langkung awrat menawi dpun mangertosi tiyang sanes menawi boten mangertosi kahananipun

d. *Variasi* adhedhasar Sarananipun

Variasi basa ugi saged dipuntingali adhedhasar sarananipun.

Wontenipun *ragam lisan* saha *ragam tulis*, utawi *ragam* basa ngginakaken piranti saha *sarana* ingkang sanes, kadosta telepon utawi *telegraf*. *Ragam* basa

lesan saha *tulis* ingkang adhedhasar saking kasunyatan bilih lisan saha *ragam* basa seratan gadhah wujud saha struktur ingkang beda. Menika wau amargi wonten ing basa lisan utawi ngandharaken *informasi* kanthi lisan, *unsur-unsur nonsegmental* utawi *unsur nonlinguistik* ingkang arupi swanten saha patrepipun rikala micara. Ananging wonten ing *ragam* basa tulis boten wonten ingkang kados basa lisan menika wau, ananging dipunserat kanthi *verbal* (lesan). (Chaer, 2004: 72)

3. *Konteks*

Menawi badhe nga-*analisis* rerembagan menika prayoginipun ngginakaken *konteks*. *Konteks* menika kangge mbiyantu mangertosi dhasaring pangandikan wonten ing satunggaling rerembagan.

Miturut Halliday (terjemahan Barori, 1994: 6), tegesipun *konteks* inggih menika *teks* ingkang nggambaraken *teks*. *Teks* ingkang nggambaraken *teks* menika tegesipun boten namung ingkang dipunserat kaliyan dipunlesanaken ananging kalebet ugi kawontenan-kawontenan *nonverbal* sanesipun saha sedaya kawontenan sakiwa-tengenipun *teks* menika.

Mulyana (2005: 21) ngandharaken *konteks* inggih menika latar (panggenan, wekdal, saha kawontenan) wonten ing satunggaling rerembagan. *Konteks* menika minangka sebab musabab wonten ing satunggaling rerembagan.

Ananging miturut pamanggihipun Kridalaksana (2008: 13) ingkang sami kaliyan pamanggih ing nginggil bilih *konteks* menika magepokan kaliyan kawontenan-kawontenanipun rerembagan. Kridalaksana (2008: 13)

ngandharaken tegesipun *konteks* inggih menika perangan-peranganipun kawontenan *fisik* utawi *sosial* ingkang gegayutan kaliyan satunggaling ujaran; gambaran (ngelmu) ingkang gathuk antawisipun pangandika kaliyan ingkang mirengaken, satemah tiyang ingkang mirengaken saged mangertos kekajenganipun pangandika.

Dudutanipun, tegesipun *konteks* inggih menika *latar* (panggenan, wekdal, saha kawontenan) dumadinipun satunggaling rerembagan. *Konteks* ingkang badhe dipunginakaken kangge *nga-analisis* wonten ing panaliten menika inggih menika *konteks* miturut Dell Hymes. Miturut Dell Hymes (lumantar Chaer saha Leonie Agustina, 2004: 48-49) *konteks* dipunperang dados wolung piranti tutur ingkang dipunsingkat dados *SPEAKING* (*setting and scene, participants, ends, act sequence, key, instrumentalities, norm of interaction and interpretation, saha genre*). Wondene wolung piranti tutur menika dipunandharaken kados mekaten.

- a. *Setting and scene*. *Setting* menika magepokan kaliyan babagan wekdal saha papan dumadinipun rerembagan, dene *scene* menika magepokan kaliyan kawontenan wekdal saha papan utawi kawontenan *psikologis* rerembagan.
- b. *Participants* inggih menika sedaya tiyang ingkang ndherek rerembagan, tiyang ingkang ngendika saha tiyang ingkang mirengaken.
- c. *Ends*, nggambaraken kekajenganipun saha ancasipun rerembagan.
- d. *Act sequence*, nggambaraken wujud saha wosipun rerembagan. Wujudipun rerembagan menika babagan tembung-tembung ingkang dipunginakaken,

kados pundi panganggenipun, saha gegayutan antawisipun menapa ingkang dipunngendikakaken kaliyan pokokipun rerembagan.

- e. *Key*, nggambaraken kados pundi caranipun ngendika. Kanthi bingah, bombong, gemedhe, nyaruwe, lan sapiturutipun.
- f. *Instrumentalities*, nggambaraken piranti ingkang dipungginakaken wonten ing satunggaling rerembagan. Saged mawi lesan, sinerat, menapa telepon.
- g. *Norm of Interaction and Interpretation*, nedahaken *norma* utawi pranatan ingkang dipunginakaken. Tuladhanipun inggih menika ingkang gegayutan kaliyan caranipun nyuwun pirsu, suka pamrayogi, lan sanes-sanesipun.
- h. *Genre*, nggambaraken kados pundi wujudipun rerembagan menika, saged arupi cariyos, gancaran, geguritan, donga, lan sanes-sanesipun.

4. Fungsi *Ragam Basa*

Miturut Halliday (lumantar Tarigan (1987: 5-7)), ngandharaken bilih paedahing basa wonten pitu, inggih menika fungsi *instrumental*, fungsi *regulasi*, fungsi *representasional*, fungsi *interaksional*, fungsi *personal*, fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*.

- a. Fungsi *Instrumental (direktif)*, inggih menika fungsi basa *komunikatif* ingkang ndadosaken kadadosan-kadadosan tartamtu. Wonten ing salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpangguhaken fungsi basa ingkang nedahaken tuturan prentah, ngrayu, paring pamrayogi, pangajak, ngyakinaken, meksa saha panyuwun. Tuladhanipun: “*Ben rada semangat sinambi nembang yo!*”

- b. Fungsi *Regulasi* inggih menika basa ingkang dipunginakaken kangge ngendalikaken kahanan, prastawa, hukum saha tata cara ingkang sampun wonten. Tuladha: “*Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku. Wong kok mung waton muni ora nggenah sapa sing dijak omongan!*”
- c. Fungsi *Representasional*, inggih menika fungsi basa ingkang pangangenanipun basa kangge ngandharaken miturut kasunyatan ingkang dipuntingali. Wonten ing *ragam* basa salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpanggiaken fungsi basa ingkang nedahaken tuturan mahyakaken kasunyatan, nedahaken kasunyatan saha ngakoni kasunyatanipun. Tuladha: “*Mau bengi apik tenan ya pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.*”
- d. Fungsi *Interaksional*, inggih menika fungsi basa ingkang dados paedah kangge gesanging *komunikasi sosial* supados kalampahan kanthi lancar. Salajengipun kedah nggatosaken kahanan saha normanipun. Wonten ing *ragam* basa salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpanggiaken fungsi basa ingkang nedahaken tuturan pitakenan, sapa aruh, saha pasarujukan. Tuladha: “*nggih, mbah..*”
- e. Fungsi *Personal*, inggih menika fungsi basa ingkang maringaken *kesempatan* kaliyan tiyang kangge ngandharaken pepenginan saha manahing tiyangipun piyambak. Wonten ing *ragam* basa salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpanggiaken fungsi basa ingkang nedahaken tuturan duka, jengkel, sedhih, bingah, bingung, umuk, gumun, ngece,

kuciwa, saha geguyonan. Tuladha: “*Alah, kowe saya ora mungkin. Omah mung tembok gedhek kaya ngana wae, ora mungkin bisa nyawer Lasmini! Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!*”

- f. Fungsi *Heuristik*, inggih menika fungsi basa ingkang nggayutaken pangangge basa supados pikantuk pangertosan babagan *seluk-beluk* ing papan pangengganipun. Paedahing *heuristik* menika asring dipunandharaken mawi wujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan. Tuladha: “*nyuwun sewu mbok yo.. Pripun rasane mbok? ampek punapa mboten?*”
- g. Fungsi *Imajinatif*, inggih menika fungsi basa saking pangripta sistem-sistem utawi *gagasan* ingkang asipat *imajinatif*, kadosta nyariyosaken cariyos, dongeng, lsp. Tuladha: “*Kembang kecipir kembang kenanga. Sing dipikir ora rumangsa. Godhong kemangi dinggo lalapan.*”

5. Sandiwara

Miturut Endraswara (2011: 12) sandiwara kadadosan saking tembung sandi saha warah. Tembung sandi ingkang ateges rahasia, saha tembung warah tegesipun *ajaran*. Sandiwara inggih menika *drama* ingkang ngemot babagan piwulang ingkang kasirat wonten ing pagesangan. Sandiwara nggadahi cariyos ingkang titikaning dipuntingali saking wontenipun pacelathon.

Drama utawi mawi basa Jawa dipunwastani sandiwara inggih menika *karya* ingkang gadhah daya rangsang cipta, rasa saha karsa ingkang inggil. Endraswara (2011: 13) ngandharaken wonten sandiwara ugi wonten *aspek negatip*ipun, tuladhanipun sandiwara ingkang ngemot adegan *kekerasan* saha

adegan *seksual*. Mekaten ugi saking sandiwara ingkang cariyosipun sedhih, menika saged ndamel tiyang ingkang mirengaken saha ingkang ningali sandiwara menika ngraosaken sedhihipun saking paraga-paraganipun. Ananging saking sipat-sipat ingkang *negatip* kala wau ugi wonten *positip*ipun, inggih menika sandiwara saged dados piranti ingkang *efektip* kangge nggambaraken saking kahanan ingkang boten saged dipuncariyosaken kanthi seratan. Saking *konflik-konflik* sosioal, *dilema moral*, saha perkawis saking tiyang menika piyambak.

Nilai positip saha *negatip* gumantung saking presepsi saking tiyang ingkang ningali saha mirengaken pacelathonipun. Sandiwara menika gambaran saking padintenan masarakat ingkang dipundamel kangge nggambaraken padintenan tiyang gesang rikala nglampahi *konflik-konflik* ingkang wonten ing padintenan tiyang kasebat. Saking sandiwara menika adamel pamiarsa ingkang saweg ningali utawi mirengaken ngginakaken *imajinasinipun* piyambak-piyambak. Endraswara (2011: 16) ngandharaken bilih wosipun sandiwara menika saking *tafsiran* wonten ing pagesangan.

6. Sanggar Sastra Jawa

Mata kuliah Sanggar Sastra Jawa inggih menika mata kuliah ingkang dipunlampahi dening mahasiswa PBD UNY rikala semester 6. Mata kuliah menika ngemot mata kuliah ingkang sampun dipunlampahi wiwit semester 1 dumugi semester 5, inggih menika mata kuliah Seni Tembang, Seni Karawitan saha *Ekspresi* Lisan. Mata kuliah menika arupi mata kuliah praktek ingkang kedah dipuntindakaken mahasiswa kanthi adamel sandiwara Jawa ingkang

mahasiswanipun piyambak ingkang nyusun sedayanipun. Wiwit paraga, lagu, *koreografi*, dumugi *properti* ingkang dipunginakaken mahasiswa satunggal kelas ingkang damel piyambak.

B. Panaliten ingkang Gayut

Panaliten ingkang wonten gayutanipun kaliyan *sosiolingustik* sampun dipunlaksanakaken kaliyan panaliti-panaliti saderengipun, awit saking menika panaliten ingkang gayut dados *acuan* kangge nyusun panaliten. Panaliten ingkang gayut kaliyan panaliten menika panalitenipun Intan Irawati, mahasiswa PBD UNY 2007 kanthi irah-irahan *Ragam Bahasa pada Acara Klinong-klinong Campur Sari di Jogja TV*. Panaliten menika ngrembag bab *ragam* basa wonten ing acara kasebut.

Faktor ingkang dipunpangaribawani saking panganggenipun *ragam* basa saha *karakteristik*ipun. Asiling panaliten menika nggambaraken *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai* saha *ragam akrab*. Faktor ingkang mangaribawani panganggenipun *ragam* basa inggih menika *teori* saking Dell Hymes babagan *S P E A K I N G* ingkang *karateristik*ipun *ragam beku*, *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai*, saha *ragam akrab*.

Salajengipun panaliten ingkang dipuntindakaken dening Dwi Rahayu, mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah Universitas Negeri Yogyakarta babagan *Ragam Bahasa Jawa Lansia di Panti Sosial Tresna Werdha “Abiyoso” Yogyakarta*.

Bedanipun kaliyan panaliten ingkang badhe dipuntliti inggih menika saking *subjek intsrumen*, wonten ing skripsi saking Dwi Rahayu menika

objekipun tiyang sepuh ingkang wonten ing *panti sosial Tresna Wredha “Abiyoso”*. Manawi wonten ing panaliten menika ngginakaken *sampel* saking naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

C. Nalaring Pikir

Sociolinguistik ngemot *ragam* basa saha *fungsi sosial* basa. Saking seratan kala wau saged dipunandharaken bilih wonten ing ngelmu *sociolinguistik* menika nyinau babagan maneka warnining basa ingkang gayutanipun kaliyan *struktur* masarakat ingkang maneka warni. Awit saking menika, adhedhasar saking *teori* saking *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa saged dipuntingali saking jinising *ragam* saha fungsipun basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

Miturut *teori* saking Martin Joos ingkang sampun dipunandharaken kala wau wonten gangsal *ragam* basa. Inggih menika *ragam beku*, *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai*, saha *ragam akrab*. *Ragam* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika adhedhasar saking subjek panaliten dipuntingali saking naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa ngginakaken gangsal *ragam* basa, inggih menika *ragam beku*, *ragam resmi*, saha *ragam usaha*, *ragam santai*, saha *ragam akrab*.

Fungsi *ragam* basa ingkang dipunpanggiaken wonten pitu ingkang kaperang malih miturut fungsi panganggenipun, inggih menika fungsi *instrumental* (prentah, ngrayu, meksa, nyakinaken, saha panyuwun), fungsi *regulasi*, fungsi *representasional* (mahyakaken kanyatan, nedahaken

kanyatan, saha ngakoni kanyatanipun), fungsi *interaksional* (pitakenan, sapa aruh, saha pasarujukan), fungsi *personal* (duka, jengkel, sedhih, bingah, gumun saha kuciwa), fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*. Bilih fungsi basa ingkang dipunpanggiaken wonten ing *ragam* akrab inggih menika fungsi *instrumental* (prentah, pangajak, paring pamrayogi, meksa, ngyakinaken, saha panyuwun), fungsi *regulasi*, fungsi *representasional* (mahyakaken kanyatan, nedahaken kanyatan, saha ngakoni kanyatanipun), fungsi *interaksional* (pitakenan, sapa aruh, saha pasarujukan), fungsi *personal* (duka, jengkel, bingung, gumun, kuciwa, geguyonan, umuk, saha ngece), fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*.

Ragam basa Jawi saha fungsi *ragam* basa menika saged dipuntingali wonten ing *tabel analisis* ingkang kaserat wonten ing *lampiran* datanipun. Wontenipun *tabel analisis* menika kangge nedahaken jinis *ragam* basa saha fungsipun *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Miturut Sudaryanto (1988: 62), panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang ngandharaken asiling panaliten kanthi menapa wontenipun. Wonten ing bab menika panaliti ngandharaken kadospundi jinis *ragam* saha fungsi basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa ingkang dipundamel dening mahasiswa PBD UNY 2010. *Datanipun* awujud ukara ingkang antawisipun jinising *ragam* saha fungsi basa kados ingkang sampun kaandharaken wonten ing gegaran *teori* ing bab saderengipun. Panaliti ngginakaken panaliten *deskriptif* amargi panaliten menika ngandharaken jinis *ragam* saha fungsipun basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa.

B. Data lan Sumbering Data

Data panaliten menika arupi tuturan paraga wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. *Data* ingkang kabedhah wonten ing panaliten menika jinis *ragam* saha fungsi basanipun. Sumber *data* ingkang dipunginakaken arupi naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra ingkang dipundamel dening mahasiswa PBD UNY 2010, ingkang acaranipun sampun kawiwitan rikala tanggal 29-30 Mei 2013. Dipunginakaken sumber *data* menika amargi naskah Sanggar Sastra Jawa menika arupi pacelathon

antawisipun paraga-paraga ingkang asring dipunlesanaken wonten ing padintenan masarakat, saengga jinis *ragam* saha fungsi basanipun ugi wonten ing naskah Sanggar Sastra Jawa menika.

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi *teknik* maos saha *teknik* nyerat. *Data* ingkang badhe dipunpendhet inggih menika saking jinis *ragam* saha fungsi basanipun. Langkah kangge ngempalaken *data* ingkang sepisan inggih menika *teknik* maos, langkah-langkahipun inggih menika:

1. Maos naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa anggitanipun mahasiswa kelas A saha kelas H Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 kanthi tliti.
2. Maos naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa kanthi mangertosi kutipan ingkang ngemot babagan *ragam* basa ingkang badhe dipunpanggihi. Sasampunipun manggihaken *ragam* basanipun, lajeng maos kanthi ngginakaken *teori* fungsi basa kangge manggihaken fungsi basanipun wonten ing salebeting *data ragam* basa kala wau. Rikala nganalisis data, panaliti kedah maos kanthi dipunambali lan kedah cermat supados boten klentu anggenipun nganalisis kanthi ngginakaken *teori ragam* basa saha fungsi basanipun ingkang dados panjurung.
3. Nyerat pacelathon ingkang sampun dipunpantha-pantha rikala maos kala wau adhedhasar *aspek-aspek* ingkang dipunklasifikasi kanthi ngginakaken *teori* saking *ragam* basa saha fungsipun basa.

4. Nglebetaken *data* ingkang wonten ing kartu *data* (*alat bantu* panaliten) saha nyerat deskripsi *data* menika wonten ing komputer/laptop. *Data* ingkang dipunserat babagan *ragam* basa saha fungsi basanipun.

Format Kartu Kerja *Data*

Sumber	: <i>data</i> nomer 279
Konteks	: Brata kuciwa dhateng Bakuh amargi Bakuh ingkang sampun dipunpasrahi supados ngrumat mbah Sumi ananging mbah Sumi malah tilar dunya.
Data	: “ <i>wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!</i> ”
Ragam	: santai
Fungsi	: personal (kuciwa)

D. Pirantining Panaliten

Piranti panaliten ing panaliten menika awujud *kartu data* saha panaliti. *Kartu data* dipunginakaken kangge nyerat *data* ingkang sampun dipunpanggihipun Moleong (2011: 168), *human instrumen* dipunginakaken amargi panaliti minangka piranti kangge ngempalaken *data*.

Wonten ing panaliten menika, panaliti nganalisis saha ngklasifikasi *data* ingkang awujud naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa babagan jinis *ragam* basa saha fungsi basanipun. *Data* ingkang sampun dipunanalisis kanthi ngginakaken *teori* ingkang wonten ing landhesan *teori* lajeng dipunklasifikasi saha dipunpantha-pantha miturut *data* ingkang

sampun dipuntemtokaken. Salajengipun *data* dipunserat wonten ing *kartu kerja data* saha *tabel analisis*.

E. Caranipun Nganalisis Data

Teknik analisis data ing panaliten menika ngginakaken *teknik deskriptif*. Panaliti ngandharaken sedaya tuturan babagan *ragam* basa saha fungsi basa ingkang dipunklasifikasi miturut titikan ingkang wonten ing landhesan *teorinipun*, lajeng *data* dipunperang miturut titikan ingkang trep wonten ing landhesan *teorinipun*.

Format Tabel Analisis Data Ragam Basa Jawi saha Fungsipun Ragam Basa Jawi Wonten ing Salebeting naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa.

No.	Konteks	Data	Ragam Basa					Fungsi Ragam Basa							Katrangan
			Beku	Resmi	Usaha	Santai	Akrab	Instr	Rels	Rars	Intr	Pers	Hrstk	Inif	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16

F. Caranipun Ngesahaken Data

Cara ngesahaken datanipun kanthi uji *validitas* saha *reliabilitas* dipunginakaken kangge mangertosi sahipun *data* ingkang sampun dipuntliti. *Validitas* wonten ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi *teknik triangulasi teori*. *Teknik* menika arupi *teknik* ingkang ningali absahipun *data* kanthi nandhingaken kaliyan *teori-teori* ingkang dipunginakaken. *Triangulasi teori* ing panaliten inggih menika nandhingaken *data* saking asiling panaliten

kaliyan *teori-teori* ingkang jumbuh (Setiyadi, 2002: 32). *Teori-teori* ingkang dipunginakaken inggih menika *teori* saking *ragam* basa saha fungsi basanipun.

Uji *reliabilitas data* ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas stabilitas*, inggih menika kanthi nggatosaken tuturan paraga wonten salebeting naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa kanthi dipunambali ngantos angsal asiling *deskripsi* saking *data* ingkang *konsisten*. *Reliabilitas stabilitas* dipunginakaken kangge ngukur *data* ingkang dipunambali kaping kathah ananging asilipun sami, kanthi sarat *data-data* ingkang kaukur kahananipun sami ananging wekdalipun beda (Setiyadi, 2006: 17). Salajengipun *data* dipunangsal, lajeng dipunanalisis kanthi *fokus* perkawis ingkang wonten ing panalitenipun

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

Bab menika ngandharaken asiling panaliten saha pirembagan *ragam* basa Jawi saha fungsipun *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. Asiling panaliten menika badhe dipunandharaken awujud *tabel* saha *deskripsi* wonten ing pirembagan.

A. Asiling Panaliten

Asiling panaliten menika arupi jinis *ragam* basa Jawi saha fungsipun *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa. Sasampunipun pikantuk *data*, salajengipun *data* dipunklasifikasi miturut teorinipun saengga kapanggih *data* jinis *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basanipun ugi, ananging ngengingi *ragam* basa boten saged uwal saking fungsi *ragam* basanipun, mila rikala ngrembag babagan *ragam* basa Jawi menika dipunandharaken ugi panganggening fungsi basanipun.

Kangge nggampilaken nalika nganalisis *data*, panaliti ngginakaken *tabel* rikala ngklasifikasi *datanipun*. *Data* ingkang wonten ing panaliten menika langkung kathah saengga boten saged dipunandharaken sedaya, ananging wonten ing kaca lampiran sampun kaandharaken sedaya *datanipun*. Wonten bab menika namung mendhet sampel babagan jinising *ragam* basa saha fungsipun *ragam* basa (fungsi *instrumental*, *regulasi*, *representasional*, *interaksional*, *personal*, *heuristik*, saha *puitik*) ingkang sedayanipun kaserat wonten ing *tabel*.

Tabel Ragam Analisis Data Ragam Basa Jawi saha Fungsipun Ragam Basa Wonten ing Salebeting Naskah Sandiwara Sanggar Sastra Jawa.

No.	Jinis Ragam	Fungsi Basa	Indikator
1	2	3	4
1.	<i>Ragam Beku</i>	a. Fungsi <i>Imajinatif</i>	<p><i>Konteks:</i> Bagong ngguyoni Jatmiko amargi Jatmiko boten wantun ngendika dhateng Lasmini babagan kateresnanipun Jatmiko dhateng Lasmini.</p> <p>Bg: “<i>Abang-abang kembang mawar, sing digagas tresnane wis tawar? Hahaha</i>” (dt. 53)</p> <p><i>Ragam beku:</i> miturut konstruksi ukaranipun nedahaken <i>ragam beku</i>, amargi tuturan menika awujud parikan ingkang wujud sampiranipun boten saged dipungantos.</p>
2.	<i>Ragam Resmi (Formal)</i>	<p>a. Fungsi <i>Interaksional</i> (sapa aruh)</p> <p>b. Fungsi <i>Personal</i> (bingah)</p>	<p><i>Konteks:</i> Hartadi sowan dhateng dalemipun nyai Partareja kanthi ngginakaken ukara sapa aruh “<i>Kula nuwun, Nyai!</i>”</p> <p>Hr: “<i>Kula nuwun, Nyai!</i>” (dt. 79)</p> <p><i>Ragam resmi:</i> wonten ing kahanan resmi, boten wonten wujud alegronipun.</p> <p>Fungsi <i>interaksional</i> (aruh sapa): “<i>Kula nuwun, Nyai!</i>”</p> <p><i>Konteks:</i> Nyai Partareja bingah amargi dipunparingi ramuan ajaib dening Hartadi</p> <p>Ny: “<i>Wah, wah, maturnuwun Den! Nduk cah ayu! Iki lho Den Hartadi maringi sangu nggo kowe ngronggeng. Ndang, metua nduk cah ayu!</i>” (dt. 84)</p> <p><i>Ragam resmi:</i> wonten ing kahanan resmi, boten wonten wujud alegronipun.</p> <p>Fungsi <i>personal</i> (bingah): “<i>Wah, wah, maturnuwun Den!</i>”</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
3.	<i>Ragam Usaha</i>	<p>a. Fungsi <i>Instrumental</i></p> <p>1) ngrayu</p> <p>2) ngyakiniaken</p> <p>3) meksa</p>	<p><i>Konteks:</i> Jampi ngrayu mbah Sumi ingkang saweg sakit supados purun dhahar. <i>Jp:</i> “<i>Iki lho Mbah, tak gawakke sega. Ayo dhahar sikik</i>” (dt. 248) <i>Ragam usaha:</i> paraga saweg usaha kangge ngrayu mitra tuturipun supados purun dhahar. <i>Fungsi instrumental (ngrayu):</i> “<i>Ayo dhahar sikik</i>”</p> <p><i>Konteks:</i> Jampi ngyakiniaken Ratni bilih wonten pawartos ingkang wigatos babagan kulawarganipun mbah Sumi. <i>Jp :</i> “<i>Kabar wigati tenan iki yu!</i>” (dt. 150) <i>Ragam usaha:</i> paraga saweg usaha kangge ngyakiniaken mitra tuturipun supados pitados kaliyan ingkang dipunlesanaken panutur. <i>Fungsi instrumental (ngyakiniaken):</i> “<i>Kabar wigati tenan iki yu!</i>”</p> <p><i>Konteks:</i> Lasmini ngandharaken pepenginanipun kanthi meksa bilih sampun boten purun ngronggeng malih. <i>Ls:</i> “<i>Aku mau rak wis matur ta nyai. Aku ki wis emoh dadi ronggeng. Aku ki kepengin dadi wanita somahan.</i>”(dt.94) <i>Ragam usaha:</i> paraga saweg usaha kangge meksa mitra tuturipun. <i>Fungsi instrumental (meksa):</i> “<i>Aku ki wis emoh dadi ronggeng. Aku ki kepengin dadi wanita somahan.</i>”</p>
4.	<i>Ragam Santai</i>	<p>a. Fungsi <i>Instrumental</i></p> <p>1) mrentah</p>	<p><i>Konteks:</i> Mbah Soma mrentah Hartadi supados nilaraken dalemipun mbah Soma amargi taksih kathah tamu sami ngantri. <i>Sm:</i> “<i>Ya Le, tak pangestoni. Kana gek</i></p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		2) panyuwun	<p><i>ndang menyang. Tamuku isih akeh padha ngantri.</i>” (dt.45).</p> <p>Ragam santai: wujud <i>alegro</i>: ‘ya’ = ‘iya’</p> <p>Fungsi <i>instrumental</i> (mrentah): “<i>Kana gek ndang menyang.</i>”</p> <p><i>Konteks</i>: Hartadi nyuwun pangestu dhateng mbah Soma supados rencananipun Hartadi saged kalampahan kanthi lancar saha wonten kasilipun.</p> <p>Hr: “<i>Nggih Mbah, matur nuwun. Menika kula namung saged nyaosaken semanten. Pangestunipun nggih Mbah. Mugi-mugi saged kasil.</i>” (dt. 43)</p> <p>Ragam santai: wujud <i>alegro</i> ‘nggih’ = ‘inggih’.</p> <p>Fungsi <i>instrumental</i> (panyuwun): “<i>Pangestunipun nggih Mbah</i>”</p>
		b. Fungsi <i>Regulasi</i>	<p><i>Konteks</i>: Mbah Soma ngendika kaliyan Hartadi ingkang saweg mendem supados ngendikanipun dipuntata.</p> <p>Sm: “<i>Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku. Wong kok mung waton muni ora nggenah sapa sing dijak omongan..</i>” (dt. 30)</p> <p>Ragam santai: wujud <i>alegro</i> ‘ning’ saking tembung ‘nanging’, ‘yo’ saking tembung ‘iya’.</p> <p>Fungsi <i>regulasi</i>: “<i>Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku</i>”</p>
		c. Fungsi <i>Representasional</i> 1) mahyakaken kanyatan	<p><i>Konteks</i>: Bakuh ngandharaken bilih kakang-kakangipun sampun 10 taun dereng nate wangsul.</p> <p>Bk: “<i>Nyambut gawe, Mbok? Seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali. Apa ngene iki sing diaranni nyambut</i></p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
			<p><i>Gawe, Mbok?</i>” (dt. 183)</p> <p>Ragam santai: <i>konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i></p> <p>Fungsi <i>representasional</i> (mahyakaken): “<i>Seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali.</i>”</p>
		2) nedahaken kanyatan	<p><i>Konteks:</i> Jampi nedahaken bilih astanipun mbah Sumi anyep</p> <p>Jp: “<i>Weh Yu, kok tangane anyep ya Yu</i>” (dt. 261)</p> <p>Fungsi <i>representasional</i> (nedahaken): “<i>Weh yu, kok tangane anyep ya Yu</i>”</p>
		3) ngakoni kanyatan	<p><i>Konteks:</i> Bakuh ngakoni bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kadosta kakang-kakangipun.</p> <p>Bk: “<i>Uwis Mbok, aja ngeyem-eyemi bakuh. Bakuh ora kaya kakang-kakang Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa</i>” (dt.190)</p> <p>Ragam santai: <i>konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i></p> <p>Fungsi <i>representasional</i> (ngakoni): “<i>Bakuh ora kaya kakang-kakang, Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa</i>”</p>
		d. Fungsi <i>Interaksional</i>	
		1) pitakenan	<p><i>Konteks:</i> Mbah Soma nyuwun pirsababagan ingkang sampun dipunmangertosi, bilih mbah Soma dipunsuwun nyebbeh Lasmini.</p> <p>Hr: <i>Simbah ki pripun, menapa kula kedah nyethakake malih?</i> (dt. 37)</p> <p>Som; <i>Ora, aku wis ngerti kekarepanmu. Aku tok kon nyebbeh?</i> (dt. 38)</p> <p>Ragam santai: <i>konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i></p> <p>Fungsi <i>interaksional</i> (pitakenan): “<i>Aku tok kon nyebbeh?</i>”</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		2) pasarujukan (wangsulun)	<p><i>Konteks:</i> Hartadi sarujuk kaliyan ngendikanipun mbah Soma bilih pepenginipun Hartadi nyebeh Lasmini. <i>Hr:</i> “<i>Nggih Mbah</i>” (dt. 39) <i>Ragam</i> santai: wujud <i>alegro</i> tembung ‘nggih’ = ‘nggih’. <i>Fungsi interaksional</i> (pasarujukan): “<i>Nggih Mbah</i>”</p>
		e.Fungsi <i>Personal</i> 1) duka	<p><i>Konteks:</i> Hartadi duka dhateng Bagong amargi Bagong ngrusui ngendikanipun Hartadi. <i>Hr:</i> “<i>Dijaga lambemu!</i>” (dt. 114) <i>Ragam</i> santai: <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. <i>Fungsi personal</i> (duka): “<i>Dijaga lambemu!</i>”</p>
		2) jengkel	<p><i>Konteks:</i> Hartadi jengkel dhateng mbah Soma amargi Hartadi boten dipunbikakaken lawang. <i>Hr:</i> “<i>Mbaaaaaahhhh! Mbah Soma... Mbah Soma... Nangomah ora mbah... Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!</i>” (dt. 23) <i>Ragam</i> santai: wujud <i>alegro</i> tembung ‘nangomah’, <i>alegro</i> saking tembung ‘ki’ jangkepipun tembung ‘iki’. <i>Fungsi personal</i> (jengkel): “<i>Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!</i>”</p>
		3) sedhih	<p><i>Konteks:</i> Bakuh sedhih amargi mbah Sumi sampun tilar dunya saha kakang-kakangipun Bakuh sampun boten nganggep Bakuh minangka adhinipun. <i>Bk:</i> “<i>Aku wis ora kuwat urip maneh. Simbok wis ora ana. Kakang-kakangku wis ora nganggep aku. Aku nusuk kowe mbokk</i>” (dt. 287) <i>Ragam</i> santai: <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		4) gumun	<p>Fungsi <i>personal</i> (sedhih): “<i>aku wis ora kuwat urip maneh. Simbok wis ora ana. Kakang-kakangku wis ora nganggep aku.</i>”</p> <p>Konteks: Hartadi gumun rikala kepanggih kaliyan ronggeng Lasmini kala wingi. Hr: <i>E, ladalah. Dhek wingi aku ketemu ronggeng ayu. Jaaaaaaaaaan..... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik! Jengene sapa ya, sik-sik.. Wo ho’o...! Jengene Lasmini! Jan... ayune... bodine... hrrrr</i> (dt. 20) Ragam santai: wujud <i>alegro</i> tembung ‘sik’, <i>alegro</i> saking tembung ‘mengko dhisik’. Fungsi <i>personal</i> (gumun): “<i>Jaaaaaaaaaan..... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik!</i>”</p>
		5) kuciwa	<p>Konteks: Brata kuciwa dhateng Bakuh amargi Bakuh ingkang sampun dipunpasrahi supados ngrumat mbah Sumi ananging mbah Sumi malah tilar dunya. Br: “<i>wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!</i>” (dt. 280) Ragam santai: <i>konteksipun</i> ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> (kuciwa): “<i>wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!</i>”</p>
		f. Fungsi <i>Heuristik</i>	<p>Konteks: Bakuh nyuwun pirsu dhateng mbah Sumi titikanipun lare ingkang ngabekti dening tiyang sepuhipun.</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
5.	Ragam Akrab	<p>a. Fungsi <i>Instrumental</i></p> <p>1) mrentah</p> <p>2) pangajak</p> <p>3) paring pamrayogi</p>	<p>Bk: “<i>Mbok, sing diarani anak bekti marang wong tuwa ki piye ta mbok?</i>” (dt. 184) <i>Ragam santai: wujud alegro ‘ki’ = ‘iki’.</i> <i>Fungsi heuristik: “Mbok, sing diarani anak bekti marang wong tuwa ki piye ta mbok?”</i></p> <p><i>Konteks: Ratni mrentah kang Katno supados nyuwun pitulungan dhateng tangga teparonipun.</i> <i>Rn: Ojo mung piya piye wae.. kana kang coba njaluk tulung tangga tangga, undangne pak mantri wae?</i> (dt. 197) <i>Ragam akrab: , dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.</i> <i>Fungsi instrumental (mrentah): “kana kang coba njaluk tulung tangga tangga”</i></p> <p><i>Konteks: Partini ngajak Wasiyem lan Murtinah nembang supados semangat rikala ngonceki pohung.</i> <i>Pr: “Ben rada semangat sinambi nembang yo!”</i> (dt. 19) <i>Ragam akrab: wujud alegro tembung ‘yo’ saking tembung ‘ayo’.</i> <i>Fungsi intrumental (ngajak): “Ben rada semangat sinambi nembang yo!”</i></p> <p><i>Konteks: Pak Mantri paring pamrayogi dhateng Ratni supados mbah Sumi dipunbekta dhateng griya sakit supados dipunrawat kanthi langkung intensif.</i> <i>Mt: “Pripun nggih..mbenjing kedah tindhak puskesmas kersane angsal rujukan ing rumah sakit. Mbok sumi betah perawatan ingkang langkung intensif saking rumah sakit.”</i> (dt. 204) <i>Ragam akrab: wujud alegro ‘nggih’ =</i></p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		4) panyuwun	<p>‘inggi’.</p> <p>Fungsi <i>instrumental</i> (paring pamrayogi): “<i>mbenjing kedah tindhak puskesmas kersane angsal rujukan ing rumah sakit. Mbok sumi betah perawatan ingkang langkung intensif saking rumah sakit.</i>”</p> <p>Konteks: Jatmiko nyuwun supados Bagong boten ngrembag babagan Lasmini malih Jt: “<i>Kowe ki takon apa maedo e? Rasah nyebut-nyebut Lasmini maneh.</i>” (dt. 50) Ragam akrab: wujud <i>alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’, tembung ‘rasah’ = ‘ora usah’.</p> <p>Fungsi <i>instrumental</i> (panyuwun): “<i>Rasah nyebut-nyebut Lasmini maneh.</i>”</p>
		b. Fungsi <i>Regulasi</i>	<p>Konteks: Katno ngendika dhateng Sarno supados ngendikanipun boten sembrana. Kt: “<i>Wah, ora sembrana lho kang! Apa koe ra kelingan kang? Setaun kepungkur bar ana sing diweruhi tali mabur, banjur ana sing mati nggantung!!</i>” (dt. 222) Ragam akrab: wujud <i>alegro</i> ‘bar’ = ‘bubar’, tembung ‘ra’ = ‘ora’.</p> <p>Fungsi <i>regulasi</i>: “<i>Wah, ora sembrana lho kang!</i>”</p>
		c. Fungsi <i>Representasional</i> 1) ngandharaken kanyatan	<p>Konteks: Partini ngandharaken bilih pentas ronggeng wau dalu sae sanget, Lasmini minangkaka ronggengipun ugi kenes sanget. Pr: “<i>Mambengi apik tenan yo pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.</i>” (dt. 1)</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		2) nedahaken kanyatan	<p><i>Ragam akrab: wujud alegro ‘mambengi’ = ‘mau bengi’.</i> <i>Ukara elips pelesapan jejer, “Lasmini(J) kenes-tenan(W)”</i> <i>Fungsi representasional (ngandharaken): “Mambengi apik tenan yo pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.”</i></p> <p><i>Konteks: Jampi nedahaken bilih kacang ingkang saweg dipunonceki boten sae wujudipun.</i> <i>Jp: Kacang kok elik-elik ngene to yu. Apa iya ana sing arep tuku? nglikir wae wegah. (dt. 146)</i> <i>Ragam akrab: konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.</i> <i>Fungsi representasional (nedahaken): “Kacang kok elik-elik ngene to yu.”</i></p>
		3) ngakoni kanyatan	<p><i>Konteks: Bakuh ngakoni dhateng Sarno bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kadosta kakang-kakangipun.</i> <i>Bk: “Iyo kang, aku ncen raisa ngapa-ngapa.” (dt.239)</i> <i>Ragam akrab: wujud alegro ‘ncen’ = ‘pancen’, ‘raisa’ = ‘ora bisa’.</i> <i>Fungsi representasional : “Iyo kang, aku ncen raisa ngapa-ngapa.”</i></p>
		d. Fungsi <i>Interaksional</i> 1) pitakenan	<p><i>Konteks: Jampi nyuwun pirsa dhateng Ratni babagan mitos tali kemlawe ing nginggil menika leres menapa boten.</i> <i>Jp: “Ho’o pa yu?” (dt. 172)</i> <i>Ragam akrab: wujud alegro, ‘pa’ = ‘apa’, ‘ho’o’ = ‘iya’ utawi inggih.</i> <i>Fungsi interaksional (pitakenan): “Ho’o pa yu?”</i></p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		2) sapa aruh	<p><i>Konteks:</i> Bakuh ngaruh-aruh rikala kepanggih kaliyan Sarna. <i>Bk:</i> “<i>Kang?</i>” (dt. 225) <i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. <i>Fungsi interaksional</i> (aruh sapa): “<i>Kang?</i>”</p>
		3) pasarujukan (wangsulan)	<p><i>Konteks:</i> Pasarujukan Murtinah lan Wasiyem rikala dipunsuwun Partini ngonceki pohung. <i>Mr & Ws:</i> “<i>Woke Mbakyu.</i>” (dt. 18) <i>Ragam</i> akrab: wujud <i>alegronipun</i> ‘woke’ ingkang kapundhut saking basa Inggris ‘okay’ ingkang tegesipun ‘iya’. <i>Fungsi interaksional</i> (pasarujukan): “<i>Woke Mbakyu</i>”</p>
		e. <i>Fungsi Personal</i>	
		1) duka	<p><i>Konteks:</i> Sarno duka dhateng Bakuh amargi mbah Sumi saweg sakit ananging Bakuh malah kluyuran, boten njagi mbah Sumi. <i>Sr:</i> “<i>Geneya ngerti !!! Urip karo mati og ra ana bedane,, luwung matio kana wae!!</i>” (dt. 240) <i>Ragam</i> akrab: wujud <i>alegro</i> ‘ra’ = ‘ora’. <i>Fungsi personal</i> (duka): “<i>Urip karo mati og ra ana bedane,, luwung matio kana wae!!</i>”</p>
		2) jengkel	<p><i>Konteks:</i> Wasiyem jengkel amargi Murtinah ngece bilih kulitipun Wasiyem ireng kados bokong kendhil. <i>Ws:</i> “<i>We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!</i>” (dt. 4) <i>Ragam</i> akrab: wujud <i>alegronipun</i> ‘jik’ = ‘ijik’ = ‘isih’ <i>Fungsi personal</i> (jengkel): “<i>We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!</i>”</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		3) bingung	<p><i>Konteks:</i> Jampi bingung amargi ningali kahananipun mbah Sumi sakit ngantos semaput.</p> <p>Jp: “<i>pie iki?piye kang?</i>” (dt. 196)</p> <p><i>Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.</i></p> <p>Fungsi <i>personal</i> (bingung): “<i>pie iki?piye kang?</i>”</p>
		4) gumun	<p><i>Konteks:</i> Wasiyem nedahaken bilih kulitipun Lasmini resik sanget.</p> <p>Ws: “<i>Iyo Yu. Kendhangane mantep. Goyangane luwes. Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu</i>”. (dt. 2)</p> <p><i>Ragam akrab: wujud alegre tembung ‘iso’ = ‘bisa’.</i></p> <p>Ukara elips pelesapan jejer, “<i>Lasmini(J) Goyangane luwes(W).</i>”</p> <p>Fungsi <i>personal</i> (nedahaken): “<i>Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu</i>”</p>
		5) kuciwa	<p><i>Konteks:</i> Jampi ngraosaken kuciwa amargi Ratni boten percaya kaliyan Jampi bilih ingkang dipuncariyosaken Jampi babagan kahananipun Bakuh.</p> <p>Jp: “<i>Iya, kowe kok ra percaya karo aku</i>” (dt. 164)</p> <p><i>Ragam akrab: wujud alegre ‘ra’ = ‘ora’.</i></p> <p>Fungsi <i>personal</i> (kuciwa): “<i>Iya, kowe kok ra percaya karo aku</i>”</p>
		6) ajrih	<p><i>Konteks:</i> Katno ajrih amargi ngraosaken bilih dhusunipun sampun saya wingit amargi mirengaken cariyosipun Ratmi lan Jampi babagan mitos tali kemlawe ing nginggil.</p> <p>Kt: “<i>Kang, tak rasa-rasa desane dhewe iki kok saya wingit ya? Aku dadi rada wedie kang...</i>” (dt. 218)</p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		7) geguyonan	<p><i>Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.</i> <i>Fungsi personal (ajrih): “Aku dadi rada wedie kang...”</i></p> <p><i>Konteks: Bagong saweg ngguyoni Jatmiko amargi Jatmiko boten ethok-ethok boten purun sesandhingan kaliyan Lasmini.</i> <i>Bg: “Ya nek ngono si Lasmini tak pek wae po piye? Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.” (dt. 63)</i></p> <p><i>Ragam akrab: wujud alegro tembung ‘po’ = ‘apa’.</i> <i>Fungsi personal (geguyonan): “Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.”</i></p>
		8)umuk	<p><i>Konteks: Wasiyem umuk bilih garwanipun saged nyawer Lasmini amargi asiling sadean pohung mundhak.</i> <i>Ws: “Alah, kowe soyo ora mungkin. Omah mung tembok gedhek koyo ngunu we, ora mungkin bisa nyawer Lasmini! Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!” (dt. 8)</i></p> <p><i>Ragam akrab: wujud alegro, ‘geingi’ = ‘lagi wingi’, ‘we’ = ‘wae’.</i> <i>Fungsi personal (umuk): “Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!”</i></p>
		9)ngece	<p><i>Konteks: Murtinah ngece Wasiyem bilih kulitipun Wasiyem ireng kados bokong kendhil, boten kados Lasmini ingkang resik.</i> <i>Mr: “Ho’o ora kaya kulitmu yu. Kaya bokonge kendhil. Ireng!” (dt. 3)</i></p>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4
		f. Fungsi <i>Heuristik</i>	<p>Ragam akrab: wujud <i>alegro</i>: ‘ho’o’ = ‘iya’</p> <p>Ukara elilps pelesapan jejer, “Kulitmu(J) kaya-bokonge-kendhil(L)”</p> <p>Fungsi <i>personal</i> (ngece): “Ho’o ora kaya kulitmu yu. Kaya bokonge kendhil. Ireng!”</p> <p>Konteks: Ratni nyuwun pirsu dhateng Jampi babagan kawontenanipun Harta lan Brata wonten pundi.</p> <p>Rn: “Lha piye ta? Lha anake loro ki ning ngendi?” (dt. 157)</p> <p>Ragam akrab: wujud <i>alegronipun</i> saking tembung ‘ki’ = ‘iki’.</p> <p>Fungsi <i>heuristik</i>: “Lha anake loro ki ning ngendi?”</p>
		g. Fungsi <i>Imajinatif</i>	<p>Konteks: Wasiyem mbayangaken bilih garwanipun saged nyandhing Lasmini, mangkih larenipun ketularan ayunipun Lasmini.</p> <p>Ws: “Pancen Yu. Aku malah kepengin bojoku bisa nyandhing Lasmini saben wengi. Ben sesok bisa metengi aku. Njur anakku ben ketularan ayune Lasmini.” (dt. 6)</p> <p>Ragam akrab: wujud <i>alegro</i> saking tembung ‘yu’ = ‘mbak ayu’ saha tembung ‘njur’ = ‘banjur’.</p> <p>Ukara <i>elips</i> pelesapan jejer “Ben-sesok(K) Bojoku(J) bisa-metengi(W) aku(L).</p> <p>Fungsi <i>imajinatif</i>: “Njur anakku ben ketularan ayune Lasmini.”</p>

Tabel kala wau nedahaken *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa ingkang wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra

Jawa ingkang dados *objek* panaliten. *Teori* ingkang dipunginakaken kangge nemtokakaken jinising *ragam* basa ngginakaken teorinipun Martin Joos. Wonten ing salebeting naskah menika, *ragam* ingkang dipunginakaken inggih menika *ragam beku*, *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai* saha *ragam akrab*. Fungsi basa ingkang dipunginakaken inggih menika saking teorinipun Halliday ingkang nedahaken pitung fungsi basa ingkang dipunginakaken wonten ing pacelathon, inggih menika fungsi *instrumental*, *regulasi*, *representasional*, *interaksional*, *personal*, *heuristik* saha *fungsi imajinatif*. Wonten ing salebeting pacelathon, fungsi-fungsi menika dipunperang malih miturut konteks pacelathonipun, inggih menika: (1) Fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan prentah, ngrayu, paring pamrayogi, pangajak, ngyakinaken, meksa saha panyuwun, (2) fungsi *regulasi*, (3) fungsi *representasional* nedahaken tuturan mahyakaken kanyatan, nedahaken kanyatan saha ngakoni kanyatanipun, (4) fungsi *interaksional* nedahaken tuturan pitakenan, sapa aruh, saha pasarujukan, (5) fungsi *personal* nedahaken tuturan duka, jengkel, sedhih, bingah, bingung, umuk, gumun, ngece, kuciwa, saha geguyonan, (6) fungsi *heuristik* saha (7) fungsi *imajinatif*.

Tabel ingkang kadamel kala wau ngandharaken *data-data* jinising *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basanipun. Panganggening *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa ingkang sampung dipunpanggihaken rikala nganalisis *data*, badhe dipunudhar ing pirembagan wonten ing kaca salajengipun.

B. Pirembagan

Jinisinging *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa badhe dipunudhar wonten ing pirembagan menika. *Ragam* basa boten saged uwal saking fungsi *ragam* basanipun, mila rikala ngrembag babagan *ragam* basa Jawi dipunandharaken ugi panganggening fungsi *ragam* basanipun.

1. *Ragam Beku*

Wonten ing salebeting pacelathon ingkang nedahaken jinising *ragam beku* ing naskah menika namung dipuntingali saking *kontruksi* ukaranipun ingkang *beku*. Sasanipun saking titikan *kontruksi* ukara ing kang *beku* menika, bilih dipuntingali saking kahanan rikala paraga nglesanaken tuturan menika kalebet tuturan akrab, amargi antawisipun panutur kaliyan mitra tuturipun sampun akrab sanget.

Konteks: Bagong ngguyoni Jatmiko amargi Jatmiko boten wantun ngendika dhateng Lasmini babagan kateresnanipun Jatmiko dhateng Lasmini.

Bg : “*Abang-abang kembang mawar, sing digagas tresnane wis tawar? Hahaha*” (dt. 53)

Panganggening ukara parikan menika dipunginakaken Bagong kangge ngguyoni Jatmiko ngengingi katesnanipun Jatmiko dhateng Lasmini menika sampun tawar utawi sampun boten wonten raos kados rikala wiwitanipun pancagan. Ukara parikan ingkang awujud sampiran kalebet jinising *ragam beku* amargi *konstruksi* ukaranipun boten saged dipungantos malih. Ukara “*abang-abang kembang mawar*” menika awujud sampiran, saha ukara “*sing*

digagas tresnane wis tawar” menika awujud isinipun parikan ingkang sejatosipun badhe dipunlesanaken

2. *Ragam Resmi (Formal)*

Wonten ing salebeting pacelathon ingkang nedahaken jinising *ragam* resmi ing naskah menika ugi namung dipuntingali saking satunggal ukara ingkang nedahaken tuturan *ragam* resmi. Ngengingi wonten ing satunggaling *kesempatan* tutur boten namung ngginakaken satunggal *ragam* basa, mila bilih wonten ing ukara salajengipun nedahaken jinising *ragam* basa sanesipun, *data* ingkang dipunanalisis gumantung saking jinising *ragam* basa ingkang badhe dipunkaji wonten ing pirembagan.

a. Fungsi *Interaksional* (Sapa Aruh)

Wujud *komunikasi* kanthi ngginakaken tuturan sapa aruh kalebet fungsi *interaksional*, amargi panganggening tuturan menika kangge miwiti utawi mungkasi pacelathon supados kalampahan kanthi lancar anggenipun nindakaken pawicantenan.

Konteks: Hartadi sowan dhateng dalemipun nyai Partareja kanthi ngginakaken

ukara sapa aruh “*Kula nuwun, Nyai!*”

Hr : “*Kula nuwun, Nyai!*” (dt. 79)

Miturut *konteks*, kutipan kala wau kalebet jinising *ragam resmi*, panganggening tembungipun boten wonten ingkang ngginakaken *alegro*, tuturan menika ugi dipunginakaken wonten ing kahanan resmi, amargi saking konteksipun ngandharaken Hartadi sowan dhateng dalemipun nyai Partareja.

Panganggening tuturan sapa aruh menika dipunginakaken rikala Hartadi sowan dhateng dalemipun nyai Partareja. *Satuan lingual* ingkang nedahaken tuturan sapa aruh inggih menika ukara “*Kula nuwun, Nyai!*”. Panganggening ukara menika kangge miwiti pacelathon, Hartadi sowan dhateng dalemipun nyai Partareja mawi ukara *sapaan* supados kadamel *komunikasi* ingkang sae antawisipun Hartadi kaliyan nyai Partareja.

b. Fungsi *Personal* (Bingah)

Raos bingah menika dipunginakaken dening paraga wonten ing naskah menika rikala ngandharaken raos ingkang adamel manahipun bingah.

Konteks: Nyai Partareja bingah amargi dipunparingi ramuan ajaib dening Hartadi

Ny : “*Wah, wah, maturnuwun Den! Nduk cah ayu! Iki lho Den Hartadi maringi sangu nggo kowe ngronggeng. Ndang, metua nduk cah ayu!*” (dt. 84)

Tuturan kala wau kalebet jinising *ragam* resmi bilih dipuntingali saking satuan *lingual* “*Wah, wah, maturnuwun Den!*”. Panganggening ukara menika nedahaken jinis *ragam* resmi amargi dipuntingali saking tembungipun boten wonten tembung *alegro*. Ngengingi wonten ing satunggaling *kesempatan tutur* boten namung nedahaken satunggal *ragam* basa, mila wonten ing analisis *ragam resmi* menika namung nganalisis ukara “*Wah, wah, maturnuwun Den!*” ingkang nedahaken fungsi *personal* ugi.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos bingah dipuntandhani saking ukara, “*Wah, wah, maturnuwun Den!*”. Panganggening ukara menika nedahaken bilih nyi Partareja bingah saengga ngaturaken ukara panuwun

dhateng Hartadi amargi sampun dipunparingi ramuan ajaib kangge nglarisaken ronggengipun Lasmini.

3. *Ragam Usaha*

Variasi basa ingkang asring dipunginakaken *ragam usaha* menika antawisipun *ragam formal* saha *ragam informal*. *Ragam usaha* menika *ragam* basa ingkang *operasional*. Wonten ing salebeting naskah menika *ragam* usaha ingkang dipunginakaken sedayanipun ngginakaken fungsi *instrumental*.

a. *Fungsi Instrumental*

Fungsi *instrumental* utawi ingkang dipunsebat fungsi *direktif* inggh menika fungsi basa *komunikatif* ingkang ndadosaken kadadosan-kadadosan tartamtu. Wonten ing *ragam* basa Jawi salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa menika dipunpanggiaken fungsi basa ingkang ngandharaken tuturan prentah, ngrayu, ngyakinaken, meksa, saha tuturan panyuwun. Wonten ing ngandhap menika badhe dipunandharaken miturut *data* saha tuladha ingkang dipunpanggiaken.

1) *Ngrayu*

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan ngrayu menika dipunginakaken paraga supados mitra tutur purun nindakaken menapa ingkang panutur lesanaken, ananging ngginakaken basa ingkang langkung alus supados mitra tutur boten ngraos dipunprentah dening panuturipun.

*Konteks:*Jampi ngrayu mbah Sumi ingkang saweg sakit supados purun dhahar.

Jp :*“Iki lho mbah, tak gawakke sega. Ayo dhahar sikik”* (dt. 248)

Mb :*“Yo Nduk, wenehno ning meja kono wae.”* (dt. 249)

Jp : “*Mbah, tak gawekke unjukan ya.*” (dt. 250)

Mb : “*ora Nduk. Aku wis ora kepengin apa-apa maneh.*” (dt. 251)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam usaha*. Miturut *konteks* ingkang sampun dipunanalisis, ukara ingkang dados titikan saking fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan ngrayu inggih menika dipuntandhani dening ukara “*Ayo dhahar sikik*”. Ukara menika nedahaken tuturan ngrayu amargi dipuntingali saking panganggenipun tembung ‘ayo’ ingkang ngandharaken supados purun nindakaken pepenginanipun paraga. Tembung ‘ayo’ menika ugi saged dados tembung ajakan, ananging dipuntingali saking *konteks*ipun dados wujud tembung rayuan supados mbah Sumi ingkang saweg sakit supados purun dhahar, amargi wonten ing cariyosipun Jampi boten namung maringaken sekul kangge mbah Sumi supados purun dhahar, boten sami dhahar sesarengan kaliyan Jampi saha Ratni.

2) Ngyakinaken

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan ngyakinaken inggih menika dipunginakaken dening paraga rikala micara dhateng mitra tuturipun supados mitra tuturipun yakin kaliyan ingkang badhe dipuntindakaken dening paraga utawi mitra tuturipun.

*Konteks:*Jampi ngyakinaken Ratni bilih wonten kabar wigati babagan kulawarganipun mbah Sumi.

Jp : *Ngonoe nesu! Eh, eh tak kandhani ta Yu!* (dt. 148)

Rn : *Apa?!* (dt. 149)

Jp : “*Kabar wigati tenan iki yu!*” (dt. 150)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam* usaha amargi dipuntingali saking *konteks* pacelathon ingkang nedahaken panutur saweg ngyakinaken supados mitra tuturipun pitados bilih ingkang badhe dipunlesanaken dening panutur menika wigatos sanget. Dipuntingali saking ukara “*Kabar wigati tenan iki Yu!*” menika saged dipunmangertosi bilih Jampi saweg ngyakinaken Ratni bilih pawarta ingkang badhe dipunlesanaken Jampi menika wigatos sanget, dipuntingali saking tembung ‘*tenan*’ ingkang dados tembung ingkang nedahaken bilih ingkang badhe dipunlesanaken Jampi menika wigatos sanget.

3) Meksa

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan meksa menika asring dipunginakaken dening paraga kangge ngandharaken pepenginanipun kanthi meksa dhateng mitra tuturipun. Panganggening tuturan menika asringipun ngginakaken ukara ingkang tegesipun sami ananging dipunambal-ambali supados mitra tutur mangertosi saha nindakaken menapa ingkang dipunpenginaken paraga kasebat.

Konteks: Lasmini ngandharaken pepenginanipun kanthi meksa bilih sampun boten purun ngronggeng malih.

Ls : “*Aku mau rak wis matur ta nyai. Aku ki wis emoh dadi ronggeng. Aku ki kepengin dadi wanita somahan.*” (dt.94)

Kutipan tuturan ing nginggil menika kalebet jinis *ragam usaha*. Wonten ing konteksipun, Lasmini saweg ngandharaken pepenginanipun Lasmini supados boten dipundadosaken ronggeng malih dening nyai Partareja. Dipuntingali saking ukaranipun nedahaken tuturan meksa, menika katingal

saking ukara-ukara ingkang dipunambali. Ukara kapisan, “*Aku mau rak wis matur ta nyai. Aku ki wis emoh dadi ronggeng*” menika nedahaken bilih saderengipun Lasmini sampun ngendika dhateng Nyi Partareja bilih Lasmini sampun boten purun dados ronggeng. Ukara salajengipun nedahaken bilih pepenginanipun Lasmini dados wanita somahan. “*Aku ki kepengin dadi wanita somahan.*” Ingkang tegesipun dados wanita saba omah, inggih menika tiyang ingkang kulina wonten ing ngriya kemawon boten asring medal-medal griya.

4. *Ragam Santai*

Wonten ing salebeting pacelathon *ragam* santai menika ugi nedahaken jinising fungsi *ragam* basa, inggih menika (1) fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan prentah saha panyuwun, (2) fungsi *regulasi*, (3) fungsi *representasional* ingkang nedahaken tuturan mahyakaken kanyatan, nedahaken kanyatan saha ngakoni kanyatanipun, (4) fungsi *interaksional* ingkang nedahaken tuturan pitakenan saha pasarujukan, (5) fungsi *personal* ingkang nedahaken tuturan duka, jengkel, sedhih, bingah, gumun, saha kuciwa (6) fungsi *heuristik* saha (7) fungsi *imajinatif*.

a. *Fungsi Instrumental*

1) *Prentah*

Fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan prentah menika dipunginakaken dening paraga rikala ngandharaken pepenginanipun supados mitra tuturipun nindakaken menapa ingkang dipunlesanaken dening paraga kasebat.

Konteks: Mbah Soma mrentah Hartadi supados nilaraken dalemipun mbah

Soma amargi taksih kathah tamu sami ngantri.

Sm : “*Ya Le, tak pangestoni. Kana gek ndang menyang. Tamuku isih akeh padha ngantri.*” (dt.45).

Kutipan tuturan ing nginggil menika kalebet *ragam* basa santai amargi dipuntingali saking panganggenipun *alegro*, wujud *alegro* saking tembung ‘ya’ ingkang jangkepipun saking tembung ‘iya’. Saking *konteks* pacelathonipun ugi saged dipuntingali bilih pacelathonipun wonten ing kahanan santai.

Miturut *konteks*ipun, mbah Soma ngengken Hartadi supados nilaraken dalemipun mbah Soma amargi tamunipun kathah ingkang sami ngantri wonten ing njawi. Tuturan ingkang nedahaken ukara prentah inggih menika ukara “*Kana gek ndang menyang*”. Panganggening ukara ‘kana’ menika nedahaken bilih panutur saweg mrentah dhateng mitra tuturipun supados nindakaken menapa ingkang dipunprentahaken, inggih menika nilaraken dalemipun mbah Soma amargi taksih kathah tamu ingkang sami ngantri.

2) Panyuwun

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken panyuwun menika dipunginakaken dening panutur rikala badhe nyuwun menapa ingkang dipunpenginaken. Panganggening basanipun langkung ngginakaken basa ingkang alus supados mitra tuturipun purun nindakaken utawi maringaken menapa ingkang panutur lesanaken.

*Konteks:*Hartadi nyuwun pangestu dhateng mbah Soma supados rencananipun

Hartadi saged kalampahan kanthi lancar saha wonten kasilipun.

Hr :*“Nggih Mbah, matur nuwun. Menika kula namung saged nyaosaken semanten. Pangestunipun nggih Mbah. Mugi-mugi saged kasil.”* (dt. 43)

Kutipan menika kalebet jinising *ragam* santai amargi salah satunggaling titikan *ragam* santai inggih menika wontenipun tembung awujud *alegro*. Wujud *alegronipun* tembung ‘nggih’ menika ugi minangka tembung madya krama saking tembung krama ‘inggih’.

Miturut *konteksipun*, ingkang dados *satuan lingual* saking ukara ingkang nedahaken panyuwun menika saking ukara *“Pangestunipun nggih Mbah”*. Tuturan menika Hartadi nyuwun pangestu dhateng mbah Soma supados menapa ingkang dados pepenginanipun Hartadi saged kasil.

b. Fungsi *Regulasi*

Fungsi *regulasi* inggih menika basa ingkang dipunginakaken kangge ngendalikaken kahanan, prastawa, hukum saha tata cara ingkang sampun wonten. Wonten ing *ragam* tutur menika dipunpanggihaken fungsi basa ingkang sipatipun ngendalikaken mitra tuturipun babagan patrepipun.

*Konteks:*Mbah Soma ngendika kaliyan Hartadi ingkang saweg mendem supados ngendikanipun dipuntata.

Sm :*“Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku. Wong kok mung waton muni ora nggenah sapa sing dijak omongan..”* (dt. 30)

Panganggening wujud tembung *alegro* nedahaken bilih tuturan menika kalebet jinis *ragam* santai, wonten ing kutipan kala wau wujud *alegro*ipun inggih menika saking tembung ‘yo’ ingkang kadadosan saking tembung ‘iya’, saha tembung ‘ning’ ingkang jangkepiipun menika saking tembung ‘nanging’. Dipuntingali saking *konteks*ipun ugi nedahaken swasana santai pacelathon antawisipun mbah Soma kaliyan Hartadi.

Fungsi *regulasi* wonten ing pacelathon kala wau nggadhahi ancas kangge ngatur patrep ingkang dipunalami mitra tuturipun. Miturut kutipan kala wau, tuturanipun nedahaken mbah Soma ngendika dhateng Hartadi bilih ngendikanipun Hartadi waton muni, boten ningali kalih sinten Hartadi ngendika. Fungsi *regulasi* ingkang dipunpanggihi wonten ing ukara “*Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku*”, saking ukara menika katingal bilih mbah Soma saweg ngendalikaken patrepipun Hartadi ingkang kirang trep kaliyan unggah-ungguhipun. Panganggening tembung ‘ngono’ ingkang tegesipun ‘mekaten’ menika ingkang nedahaken tembung ingkang dados pratandha bilih panutur boten remen kaliyan patrep mitra tuturipun, saengga panutur ngendalikaken patrepipun ingkang lepat. Fungsi *regulasi* wonten ing kutipan menika nggadhahi ancas supados ngendikanipun boten waton bilih ngendika dhateng tiyang ingkang langkung sepuh.

c. Fungsi *Representasional*

Fungsi *representasional* menika arupi fungsi basa ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken kanyatan, paring pawarta, saha nedahaken kahanan miturut kanyatanipun. Fungsi menika ugi dados fungsi

ingkang *informatif* amargi ukara utawi tuturanipun mahyakaken kahanan miturut kanyatanipun. Wonten ing salebeting fungsi *representasional* ing naskah Sanggar Sastra Jawa menika saged dipunperang dados tiga unsur arupi ukara ingkang wosipun mahyakaken kanyatan, nedahaken kanyatan saha ngakoni miturut kanyatan ingkang sejatosipun.

1) Mahyakaken Kanyatan

Fungsi *representasional* ingkang nedahaken tuturan mahyakaken miturut kanyatan menika dipunginakaken dening paraga rikala maringi *informasi* babagan kanyatan ingkang dipunalami. Panganggening tuturan menika saged ndadosaken mitra tutur mangertosi kahanan ingkang saweg dipunalami dening panutur.

Konteks: Bakuh ngandharaken bilih kakang-kakangipun sampun 10 taun dereng nate wangsul

Bk :”Nyambut gawe Mbok? Seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali. Apa ngene iki sing diarani nyambut gawe Mbok?” (dt. 183)

Miturut *konteksipun*, tuturan ing nginggil menika kalebet jinising *ragam* santai. Pacelathon mbah Sumi kaliyan Bakuh menika nedahaken pacelathon ingkang wonten ing swasana santai. Wontenipun ukara *elips* ugi dados titikaning *ragam* santai, inggih menika ukara *elips* gotang jejer. Ukara ‘Seprana-seprene uwis 10 taun luwih’ menika dados katrangan wekdal, tembung ‘bali’ menika nedahaken wasesa. Ukara ingkang jangkep inggih menika ‘Kakang seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali.’”

Kutipan kala wau mahyakaken kanyatanipun. Ukara ingkang nedahaken fungsi *representasional* arupi mahyakaken kanyatan inggih menika wonten ing ukara “*Seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali.*”. Ukara menika ngandharaken bilih sampun 10 taun Harta lan Brata ingkang dados kakangipun Bakuh boten nate wangsul. Bakuh mahyakaken ukara menika amargi kala mbiyen rikala Harta lan Brata badhe tindak menyang kutha Bakuh boten ikhlas, amargi ningali kahananipun mbah Sumi ingkang sampun kirang sehat. Tuturan menika ngandharaken kanyatan ingkang dados wujud raos kuciwa Bakuh dening kakang-kakangipun amargi boten nate wangsul.

2) Nedahaken Kanyatan

Panganggening fungsi *representasional* ingkang nedahaken kadadosan miturut kanyatan menika ugi dipunginakaken dening paraga kangge nedahaken informasi miturut ingkang dipuntingali. Tuturan ingkang nedahaken kanyatan menika panutur ngandharaken babagan asringipun kanthi ngginakaken tembung “menika, kuwi, kae, lsp”.

Konteks: Jampi nedahaken bilih astanipun mbah Sumi anyep

Jp : “*Weh Yu, kok tangane anyep ya Yu*” (dt. 261)

Kutipan menika kalebet jinis *ragam* santai amargi dipuntingali saking *konteksipun* ingkang nedahaken pacelathonipun Jampi kaliyan Ratni wonten ing dalemipun mbah Sumi. Wontenipun ukara elips wonten ing ukara menika, inggih menika ‘tangane’ arupi wasesa saha ‘anyep’ arupi geganep. Tembung ingkang jangkep inggih menika ‘Mbah Sumi tangane anyep’, mbah Sumi arupi jejer, tangane arupi wasesa, saha anyep arupi geganep.

Fungsi *representasional* kutipan menika nedahaken miturut kanyatan arupi fungsi basa ingkang tuturanipun nggadhahi fungsi kangge maringi informasi miturut kanyatanipun. Kutipan kala wau nedahaken bilih astanipun mbah Sumi anyep. Miturut *konteksipun* mbah Sumi saweg sakit, rikala Jampi saha Ratni sowan dhateng dalemipun mbah Sumi, mbah Sumi boten mangsuli. Lajeng Jampi nyepeng astanipun mbah Sumi, amargi Jampi ngraosaken astanipun mbah Sumi anyep lajeng Jampi nedahaken dhateng Ratni ingkang dipunraosaken, inggih menika astanipun mbah Sumi anyep.

3) Ngakoni Kanyatan

Fungsi *representasional* ngakoni kanyatan menika nedahaken *informasi* panutur saha mitra tutur babagan kahananipun panutur.

Konteks: Bakuh ngakoni bilih kahananipun Bakuh boten kados Harta lan Brata ingkang nggadhahi akal ganep.

Bk :“Uwis Mbok, aja ngeyem-eyemi bakuh. Bakuh ora kaya kakang-kakang Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa” (dt.190)

Kutipan ing menika kalebet jinis *ragam* santai, dipuntingali saking *konteksipun* ingkang nedahaken wonten ing kahanan santai, pacelathon antawisipun mbah Sumi kaliyan Bakuh ingkang saweg nyariyosaken kahanan kulawarganipun. Panganggening ukara *elips* gotang jejer wonten ing ukara “Ora bisa ngapa-ngapa”. *Konteksipun* nyariyosaken babagan kahahananipun Bakuh ingkang boten saged kados Harta lan Brata, kakangipun. Wonten ing ukara “Ora bisa ngapa-ngapa” menika dereng nedahaken Bakuh minangka

jejeripun, ukara ‘Ora bisa ngapa-ngapa’ namung arupi wasesa. Ukara jangkepipun inggih menika “Bakuh ora bisa ngapa-ngapa”.

Fungsi *representasional* wonten ing kutipan menika wonten ing ukara “*Bakuh ora kaya kakang-kakang Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa*”. Fungsi representasional kutipan menika Bakuh ngakoni bilih Bakuh boten kados Harta lan Brata ingkang gadhah akal ganep. Bakuh ngakoni bilih Bakuh boten waras kadosta kakangipun ingkang saged nyambut damel wonten ing kutha.

d. Fungsi *Interaksional*

Fungsi *interaksional* inggih menika fungsi basa ingkang dipunginakaken kangge ndamel *komunikasi* kalampahan kanthi lancar. Wonten ing salebeting fungsi *interaksional*, basa ingkang dipunkajengaken inggih menika basa ingkang nedahaken *solidaritas sosial*. Basanipun ugi kedah wonten pangertosan ingkang cekap babagan logat saha adat-istiadatipun. Wonten ing salebeting naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa menika ingkang kalebet fungsi *interaksional* inggih menika tuturan arupi pitakenan, aruh sapa, saha pasarujukan.

1) Pitakenan

Wontenipun wujud *komunikasi* ingkang arupi pitakenan menika mitra tutur kedah mangsuli pitakenan ingkang dipunlesanaken dening panutur. Kanthi mekaten wujud interaksi antawisipun panutur saha mitra tutur saged kalampahan kanthi lancar, saengga tuturan ingkang arupi pitakenan saged dipunlebetaken wonten ing fungsi *interaksional*.

Konteks: Mbah Soma nyuwun pirs babagan ingkang sampun dipunmangertosi piyambak, bilih mbah Soma dipunsuwun nyebeh Lasmini.

Hr :*"Simbah ki priipun, menapa kula kedah nyethakaken malih?"* (dt. 37)

Sm :*"Ora, aku wis ngerti kekarepanmu. Aku tok kon nyebeh?"* (dt. 38)

Kutipan menika kalebet jinis *ragam* santai amargi dipuntingali saking *konteks* pacelathonipun ingkang nedahaken swasana santai.

Fungsi *interaksional* wonten ing kutipan kala wau arupi pitakenan. Dipuntingali saking *konteks*ipun ugi nedahaken bilih sejatosipun mbah Soma sampun mangertosi pepenginanipun Hartadi, dipuntingali saking ukara "*Ora, aku wis ngerti kekarepanmu*". Ukara menika nedahaken bilih mbah Soma sampun mangertosi pepenginanipun Hartadi, ananging wonten ing ukara pitakenan "*Aku tok kon nyebeh?*" menika nedahaken supados *komunikasi* kalampahan kanthi lancar.

2) Pasarujukan (Wangsulan)

Fungsi *interaksional* ugi dipunginakaken kangge mangertosi wangsulan saking mitra tutur kangge ndamel *komunikasi* saged kalampahan kanthi norma ingkang leres.

Konteks: Hartadi sarujuk kaliyan ngendikanipun mbah Soma bilih pepenginanipun Hartadi nyebeh Lasmini.

Hr :*"Nggih Mbah"* (dt. 39)

Kutipan tuturan menika kalebet jinising *ragam* santai, titikanipun inggih menika saking wujud *alegro* ‘nggih’ mninangka tembung krama madya ingkang jangkepipun kadadosan saking tembung ‘inggih’. *Konteksipun* ugi nedahaken swasana santai, inggih menika pacelathonipun mbah Soma kaliyan Hartadi saweg ngrembag babagan pepenginanipun Hartadi nyandhing Lasmini kanthi pitulungan saking mbah Soma.

Fungsi *interaksional* ingkang kalebet ukara pasarujukan menika kadamel saking pitakenan mbah Soma babagan pepenginanipun Hartadi badhe nyebeh Lasmini. *Satuan lingual* ukara “*nggih Mbah*” menika dados wangsulun ingkang nedahaken pasarujukan Hartadi kaliyan pitakenanipun mbah Soma kala wau.

e. Fungsi *Personal*

Fungsi *Personal*, inggih menika fungsi basa ingkang maringaken *kesempatan* kaliyan tiyang ingkang micara kangge ngandharaken pepenginan saha manahing tiyangipun piyambak. Wonten ing *ragam* basa salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpanggihaken fungsi basa ingkang ngandharaken ukara *marah, jengkel, sedih, senang, bingung, umuk, ngece, mantab, kecewa, bercanda*.

1) Duka

Fungsi *personal* inggih menika tuturan ingkang nedahaken ekspresi saking panutur babagan manahipun paraga piyambak. Panganggening ukara raos duka menika dipunginakaken dening panutur rikala ngandharaken raos boten remen kaliyan kahanan utawi dhateng mitra tuturipun.

*Konteks:*Jatmiko duka amargi Hartadi ngendika bilih Lasmini wau dalu dipunsenggama dening Hartadi.

Jt :”*Wo, dijaga lambemu!*” (dt. 119)

Kutipan menika kalebet tuturan jinis *ragam* santai dipuntingali saking *konteksipun*, pacelathonipun kalampahan wonten ing swasana ingkang santai.

Miturut *konteksipun*, tuturan ing nginggil kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos duka amargi dipuntingali saking basanipun ngginakaken tembung pisuhan. Jatmiko duka amargi Hartadi ngendika bilih Lasmini wau dalu sampun dipunsenggama dening Hartadi.

2) Jengkel

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos jengkel menika dipunginakaken dening paraga kangge ngandharaken raos anyel .

*Konteks:*Hartadi jengkel dhateng mbah Soma amargi Hartadi boten dipunbikakaken lawang.

Hr :”*Mbaaaaahhhh! Mbah Somaaaa! Mbah Soma... Nang omah ora mbah... Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!*” (dt. 23)

Kutipan kala wau nedahaken jinis *ragam* santai amargi dipuntingali saking *konteksipun* ingkang nedahaken swasana santai, tuturan menika dipunandharaken dening Hartadi rikala saweg mendhem. Wujuding *alegro* ugi nedahaken bilih tuturan menika kalebet *ragam* santai, dipuntingali saking tembung ‘ki’ ingkang jangkepipun saking tembung ‘iki’.

Miturut *konteksipun*, kutipan kala wau kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos jengkel. *Satuan lingual* ingkang nedahaken raos

jengkel inggih menika saking tembung, “*Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!*”. Ukara menika nedahaken raos jengkel amargi Hartadi ingkang sampun wonten ing dalemipun mbah Soma boten dipunbikakaken lawang.

3) Sedhih

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos sedhih menika dipunginakaken dening paraga rikala ngandharaken raos wonten ing kahanan nelangsa ingkang dipunalami dening paraga.

Konteks :Bakuh sedhih amargi mbah Sumi sampun tilar dunya saha kakang-kakangipun Bakuh sampun boten nganggep Bakuh minangka adhinipun.

Bk :“*Aku wis ora kuwat urip maneh. Simbok wis ora ana. Kakang-kakangku wis ora nganggep aku. Aku nusuk kowe mbokk*” (dt. 287)

Kutipan kala wau kalebet jinis *ragam* santai, dipuntingali saking *konteksipun* wonten ing swasana santai. Pacelathonipun arupi *monolog* Bakuh wonten ing emper dalemipun mbah Sumi.

Kutipan menika ugi kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos sedhih, kutipan ingkang nedahaken raos sedhih wonten ing ukara “*aku wis ora kuwat urip maneh. Simbok wis ora ana. Kakang-kakangku wis ora nganggep aku*”. Bakuh sedhih amargi mbah Sumi sampun tilar dunya saha Harta lan Brata sampun boten nganggep Bakuh.

4) Gumun

Konteks:Hartadi gumun rikala kepanggih kaliyan ronggeng Lasmini kala wingi.

Hr :”E, ladalah. Dhek wingi aku ketemu ronggeng ayu. Jaaaaaaaan..... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik! Jengene sapa ya, sik-sik.. Wo ho’o...! Jengene Lasmini! Jan... ayune... bodine... hrrrrr” (dt. 20)

Kutipan kala wau nedahaken jinis *ragam* santai bilih dipuntingali saking *konteksipun* ingkang nedahaken wonten ing swasana santai. Panganngening *alegro* saking tembung ‘sik’ jangkepipun saking tembung ‘mengko dhisik’.

Miturut *konteksipun*, kutipan menika kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos gumun. Ukara ingkang dados titikaning raos gumun inggih menika ‘Jaaaaaaaan..... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik!’. Ukara menika nedahaken raos gumun amargi dipuntandhani dening tembung ‘Jaaaaaaaan’ saha ‘uedyaaann’ nedahaken bilih tembung menika dipunginakaken amargi ningali kahanan utawi mangertosi babagan ingkang boten biasa. Ukaranipun kalebet ukara *majas hiperbola*, inggih menika ukara ingkang ngginakaken tetembungan ingkang muluk-muluk rikala ngandharaken kahananipun Lasmini.

5) Kuciwa

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos kuciwa menika dipunginakaken dening paraga rikala ngandharaken raos kuciwa kaliyan kahanan utawi dhateng mitra tuturipun.

*Konteks:*Brata kuciwa dhateng Bakuh amargi Bakuh ingkang sampun dipunpasrahi supados ngrumat mbah Sumi ananging mbah Sumi malah tilar dunya.

Br : “*wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!*” (dt. 280)

Konteks saking pacelathon menika nedahaken *ragam* santai amargi tuturanipun kadadosan wonten ing swasana santai. Papanipun wonten ing emper dalemipun mbah Sumi.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos kuciwa dipuntandhani dening ukara “aku kuciwa karo kowe”. Ukara menika ngandharaken kanthi cetha bilih Brata kuciwa dhateng Bakuh amargi sampun dipunpasrahi ngrumat mbah Sumi ananging boten njagi, saengga nyebabaken mbah Sumi tilar dunya.

f. Fungsi *Heuristik*

Fungsi *heuristik* inggih menika fungsi saking panganggening basa kangge madosi pangertosan babagan ilmu saha kangge madosi babagan kahanan ingkang badhe dipunmangertosi. Fungsi *heuristik* asring dipunginakaken kanthi mawi pitakenan-pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan.

Konteks: Bakuh nyuwun pirsu dhateng mbah Sumi titikanipun lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun.

Bk : “*Mbok, sing diarani anak bekti marang wong tuwa ki piye ta mbok?*” (dt. 184)

Kutipan menika kalebet jinising *ragam* santai bilih dipuntingali saking *konteks*ipun ingkang nedahaken pacelathon wonten ing swasana santai. *Ragam* santai ugi dipuntandhani dening panganggening wujud tembung

alegro, wujud *alegronipun* saking tembung ‘ki’ menika kadadosan saking tembung ‘iki’.

Kutipan kala wau kalebet fungsi *heuristik*, inggih menika dipuntandhani saking tuturan ingkang awujud pitakenanipun Bakuh ingkang nedahaken pitakenan babagan titikanipun lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun. Tuturan menika mbetahaken wangsulan saking mbah Sumi babagan titikanipun lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun ingkang dipunlesanaken dening mbah Sumi wonten ing pacelathon salajengipun.

g. Fungsi *Imajinatif*

Fungsi *imajinatif* inggih menika fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken ingkang sipatipun *imajinatif*. Nyariyosaken dongeng, nyerat novel, lsp. ingkang mbetahaken imajinasinipun kangge nindakakaken fungsi *imajinatif* menika.

Konteks: Mbah Soma ngendika ngginakaken parikan kangge Hartadi ingkang teges parikanipun Hartadi namung saged nyawang ananging boten saged sesandhingan kaliyan Lasmini.

Sm : “Dadi kowe ki isoh ngendhang ora isoh nyuling ta. Isoh nyawang ora isoh nyandhing? Yen ngono, kuwi gampang. Sik entenana sedhela. Tak gawekke sarat-sarate.” (dt. 40)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam* santai amargi dipuntandhani dening wujud *alegro* ingkang dados salah satunggaling titikan saking *ragam* santai. panganggening wujud *alegro* ‘ki’ menika jangkepipun saking tembung ‘iki’ ingkang tegesipun menika. Lajeng *alegro* tembung ‘isoh’ kadadosan saking tembung ‘bisa’ ingkang tegesipun saged. *Konteks*ipun ugi nedahaken

kahaman wonten ing swasana santai. Wonten ing ukara parikan menika bilih dipuntingali saking *konstruksi* ukaranipun kalebet jinising *ragam beku* amargi *konstruksi* ukaranipun boten saged dipungantos kaliyan ukara sanesipun.

Fungsi basa wonten ing kutipan menika kalebet fungsi *imajinatif* amargi panganggening ukara parikan. *Satuan lingual* ingkang nedahaken fungsi *imajinatif* inggih menika saking ukara “*Dadi kowe ki isoh ngendhang ora isoh nyuling ta. Isoh nyawang ora isoh nyandhing*”. Panganggening ukara parikan kalebet fungsi *imajinatif* amargi ukara parikan menika mbetahaken imajinasi saking penutur saha mitra tuturipun supados mangertosi menapa tegesipun ukara parikan menika. *Konteks* saking pacelathon menika amargi Hartadi dereng saged nyandhing Lasmini, saengga dipunginakaken ukara parikan ingkang tegesipun tiyang ingkang namung saged nyawang ananging boten saged nyandhing tiyang ingkang dipuntresnani.

2. *Ragam Akrab*

a. *Fungsi Instrumental*

Sami kaliyan andharan wonten ing pirembagan *ragam* santai kala wau, fungsi *instrumental* utawi ingkang dipunsebat fungsi *direktif* menika fungsi basa *komunikatif* ingkang ndadosaken kadadosan-kadadosan tartamtu. Wonten ing *ragam* akrab salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa menika dipunpanggiaken fungsi basa ingkang ngandharaken tuturan mrentah, ngajak, *menghimbau*, ngyakiniaken, meksa, saha tuturan panyuwun. Wonten ing andharan samangke menika badhe dipunandharaken miturut *data* saha

tuladha ingkang dipunpanggihaken wonten ing *ragam* akrab salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa.

1) Mrentah

Fungsi ingkang nedahaken tuturan mrentah menika dipunginakaken dening paraga rikala ngandharaken pepenginipun supados mitra tuturipun nindakaken menapa ingkang dipunpenginaken dening panutur.

Konteks :Ratni mrentah kang Katno supados nyuwun pitulungan dhateng tangga teparonipun.

Rn :“*Ojo mung piya piye wae.. kana kang coba njaluk tulung tangga tangga, undangne pak mantri wae?*” (dt. 197)

Kutipan pacelathon menika kalebet *ragam* basa akrab amargi dipuntingali saking *konteks*ipun ugi nedahaken wonten ing swasana akrab, paraga-paraganipun ugi sampun raket kadosta kulawarga.

Kutipan kala wau nedahaken panganggening fungsi *instrumental* ingkang arupi tuturan prentah dipuntingali saking tembung ‘kana’, wonten ing ukara ‘Kana kang coba njaluk tulung tangga tangga’. Ukara menika nedahaken prentah supados mitra tutur purun nindakaken pepenginipun panutur, inggih menika tindak dhateng tangga teparonipun supados nyuwun pitulungan.

2) Pangajak

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan pangajak menika dipunginakaken dening panutur supados mitra tutur purun nindakaken menapa ingkang panutur lesanaken. Tuturan pangajak menika

biasanipun panutur saha mitra tutur nggadhahi pepenginan ingkang sami saengga sesarengan nindakaken pepenginanipun.

*Konteks:*Partini ngajak Wasiyem lan Murtinah nembang supados semangat rikala ngonceki pohung.

Pr :“*Ben rada semangat sinambi nembang yo!*” (dt. 19)

Kutipan menika kalebet jinising *ragam* akrab menawi dipuntingali saking *konteks*ipun. *Ragam* akrab wonten ing tuturan menika ugi dipuntandhani saking wontenipun wujud *alegro*, tembung ‘yo’ menika kadadosan saking tembung ‘ayo’.

Tuturan menika kalebet fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan ajakan, dipuntandhani saking tembung ‘ayo’ ingkang dados tembung pangajak. Partini ngajak Wasiyem saha Murtinah nembang sesarengan supados langkung semangat rikala ngonceki pohungipun.

3) Paring Pamrayogi

Fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan paring pamrayogi menika asring dipunginakaken dening paraga rikala nglesanaken pacelathon ingkang tegesipun paring pamanggih supados mitra tutur purun nindakaken ingkang dipunlesanaken dening panutur.

Konteks :Pak Mantri paring pamrayogi dhateng Ratni supados mbah Sumi dipunbekta dhateng griya sakit supados dipunrawat kanthi langkung *intensif*.

Mt :“*Pripun nggih..mbenjing kedah tindhak puskesmas kersane angsal rujukan ing rumah sakit. Mbok sumi betah perawatan ingkang langkung intensif saking rumah sakit.*” (dt. 204)

Kutipan tuturan ing nginggil menika nedahaken *ragam* akrab bilih dipuntingali saking *konteksipun* ingkang nedahaken wonten ing swasana akrab. Wujud tembung *alegro* ugi nedahaken titikaning *ragam* akrab, *alegro* tembung ‘nggih’ ingkang dados tembung krama madya, jangkepipun kadadosan saking tembung basa krama ‘inggih’.

Tuturan kala wau nedahaken fungsi *instrumental* ingkang nedahaken tuturan paring pamrayogi, dipuntingali saking tuturanipun ingkang ngandharaken bilih pak mantri paring pamrayogi bilih mbah Sumi benjing dhateng puskesmas supados angsal rujukan saking griya sakit amargi mbah Sumi mbetakaken perawatan ingkang langkung *intensif*.

4) Panyuwun

Panganggening fungsi *instrumental* ingkang nedahaken panyuwun dipunginakaken dening paraga rikala badhe nyuwun menapa ingkang dipunpenginaken. Panganggening basanipun langkung ngginakaken basa ingkang alus supados mitra tuturipun purun nindakaken utawi maringaken menapa ingkang panutur lesanaken.

*Konteks:*Jatmiko nyuwun supados Bagong boten ngrembag babagan Lasmini malih

Jt :“Kowe ki takon apa maedo e? Rasah nyebut-nyebut Lasmini maneh.”
(dt. 50)

Kutipan ing nginggil menika kalebet jinising *ragam* akrab amargi salah satunggaling titikan *ragam* akrab inggih menika wontenipun tembung awujud *alegro*. Wonten ing kutipan fungsi *instrumental* ingkang nedahaken

panyuwun, wujud *alegronipun* tembung ‘ki’ kadadosan saking tembung ‘iki’ saha tembung ‘rasah’ tembung jangkepipun saking tembung ‘ora susah’. *Konteks* saking kutipan menika ugi nedahaken jinising *ragam* akrab, dipuntingali saking pacelathon saderengipun ingkang nedahaken pacelathon menika dipuncariyosaken wonten ing kahanan santai lan akrab antawisipun Bagong lan Jatmiko minangka kanca kenthel.

Kutipan menika nedahaken tuturan panyuwun ingkang dipuntandhani ukara ‘rasah nyebut-nyebut Lasmini meneh’. Tuturan menika nedahaken bilih Jatmiko nyuwun dhateng Bagong supados boten ngendika babagan Lasmini malih. Ukara menika dipunlesanaken dening Jatmiko amargi Jatmiko kuciwa sampun kaliyan kahananipun bilih Lasmini dados ronggeng.

b. Fungsi *Regulasi*

Fungsi *regulasi* inggih menika basa ingkang dipunginakaken kangge ngendalikaken kahanan, prastawa, hukum saha tata cara ingkang sampun wonten. Wonten ing *ragam* tutur menika dipunpangguhaken fungsi basa ingkang sipatipun ngendalikaken patrep mitra tuturipun.

Konteks: Katno ngendika dhateng Sarno supados ngendikanipun boten sembrana.

Kt : “Wah, ora sembrana lho kang! Apa koe ra kelingan kang? Setaun kepungkur bar ana sing diweruhi tali mabur, banjur ana sing mati nggantung!!” (dt. 222)

Panganggening wujud tembung *alegro* nedahaken bilih tuturan menika kalebet jinis *ragam* akrab, wonten ing kutipan menika wujud *alegronipun* inggih menika tembung ‘bar’ ingkang kadadosan saking

tembung ‘bubar’, saha tembung ‘ra’ ingkang jangkepipun menika saking tembung ‘ora’. Dipuntingali saking *konteksipun* ugi nedahaken *ragam* akrab, pacelathon menika dipuncariyosaken wonten ing kahanan ingkang santai lan antawisipun paraga-paraganipun sampun akrab kadosta kulawarga.

Fungsi *regulasi* wonten ing pacelathon kala wau nggadhahi ancas kangge ngatur patrep ingkang dipunalami mitra tuturipun. Kutipan kala wau tuturanipun nedahaken bilih Katno ngendika dhateng Sarno supados ngendikanipun dipuntata amargi mitosipun bilih wonten tali mabur ing nginggil menika nedahaken badhe wonten tiyang ingkang nggantung dhiri. Kutipan ingkang nedahaken fungsi *regulasi* wonten ing ukara ‘wah, ora sembrana lho kang!’. Ukara menika ngandharaken bilih Sarno boten kencing sembrana amargi wontenipun mitos bilih wonten tali kemlawe mabur wonten ing nginggil menika nedahaken badhe wonten tiyang ingkang nggantung dhiri. Fungsi *regulasi* wonten ing kutipan menika ngandharaken boten kencing sembrana rikala ngendika, amargi boten saben papan utawi kahanan saged dipunginakaken geguyonan.

c. Fungsi *Representasional*

Fungsi *representasional* menika arupi fungsi basa ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken kanyatan, paring *informasi*, saha nedahaken kahanan miturut kanyatanipun. Fungsi menika ugi dados fungsi ingkang *informatif* amargi ukara utawi tuturanipun nedahaken kahanan miturut kanyatanipun. Wonten ing salebeting fungsi *representasional* ing naskah Sanggar Sastra Jawa menika saged dipunperang dados tiga unsur

arupi ukara ingkang wosipun nedahaken kanyatan, mahyakaken kanyatan saha ngakoni miturut kanyatan ingkang sejatosipun.

1) Mahyakaken Kanyatan

Fungsi *representasional* ingkang nedahaken mahyakaken miturut kanyatan menika dipunginakaken kangge panutur paring *informasi* babagan kanyatan ingkang dipunalami. Panganggening tuturan menika saged ndadosaken mitra tutur mangertosi kahanan ingkang saweg dipunalami dening panutur saha mitra tuturipun.

*Konteks:*Partini ngandharaken bilih pentas ronggeng wau dalu sae sanget,

Lasmini minangka ronggengipun ugi kenes sanget.

Pr : “*Mambengi apik tenan yo pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.*” (dt. 1)

Kutipan tuturan kala wau kalebet jinising *ragam* akrab, dipuntingali saking *konteks* pacelathonipun ingkang nedahaken swasana akrab ingkang paraga-paraganipun ugi sampun akrab kadosta kulawarga, tetembunganipun kathah ingkang boten trep kaliyan struktur basanipun. Wontenipun wujud *alegro* ugi nedahaken bilih tuturan menika nedahaken jinising *ragam* akrab, tembung ‘mambengi’ ingkang kadadosan saking kalih tembung inggih menika ‘mau bengi’, saha saking tembung ‘yo’ ingkang jangkepipun saking tembung ‘iya’.

Ukara *elips* ugi wonten ing kutipan menika, tuturan ‘Lasmini kenes tenan’ menika ukaranipun boten jangkep amargi jejeripun boten wonten.

Ukara ingkang jangkep inggih menika ‘Lasmini’ arupi jejer saha kenès-tenan’ arupi wasesa.

Fungsi *representasional* ingkang nedahaken tuturan mahyakaken kanyatan inggih menika wonten ing kutipan “*Mambengi apik tenan yo pentas ronggeng. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.*”. Ukara menika ngandharaken bilih pentas ronggeng wau dalu sae sanget, ronggeng ingkang asmanipun Lasmini ugi pasuryanipun kenès sanget, menika ingkang dipuntingali dening Partini babagan pentas ronggeng wau dalu, tuturanipun dipunandharaken miturut kanyatan ingkang dipuntingali dening Partini, Wasiyem saha Murtinah amargi wonten ing pacelathon salajengipun kalih tiyang kala wau sarujuk kaliyan menapa ingkang dipunlesanaken dening Partini babagan pentas ronggeng wau dalu.

2) Nedahaken Kanyatan

Konteks :Jampi nedahaken bilih kacang ingkang saweg dipunonceki boten sae wujudipun.

Jp :”*Kacang kok elik-elik ngene to yu. Apa iya ana sing arep tuku? nglikrik wae wegah.*” (dt. 146)

Kutipan menika kalebet jinising *ragam* akrab dipuntingali saking konteksipun ingkang nedahaken pacelathon antawisipun Jampi kaliyan Ratni ingkang katingal sampun raket kadosta kulawarga.

Fungsi *representasional* kutipan menika nedahaken miturut kanyatan arupi fungsi basa ingkang tuturanipun nggadhahi fungsi kangge maringi *informasi* miturut kanyatanipun. Kutipan kala wau nedahaken bilih kacang

ingkang badhe dipunsade dening Ratni miturut Jampi wujudipun boten sae. Panandhanipun fungsi *representasional* ingkang nedahaken kanyatan inggih menika wonten ing tembung ‘ngene’, tembung ‘ngene’ nedahaken bilih kacang ingkang saweg dipunonceki dening Jampi wujudipun boten sae, saengga Jampi nyuwun pirsu dhateng Ratni menapa wonten ingkang badhe tumbas kacangipun bilih wujudipun kacang boten sae.

3) Ngakoni Kanyatan

Fungsi *representasional* ngakoni kanyatan menika nedahaken *informasi* panutur saha mitra tutur babagan kahanan ingkang dipunraosaken panutur.

Konteks: Bakuh ngakoni dhateng Sarno bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kadosta kakang-kakangipun.

Bk : “*Iyo kang, aku ncen raisa ngapa-ngapa.*” (dt.239)

Kutipan tuturan menika kalebet jinis *ragam* akrab menawi dipuntingali saking *konteksipun*. Panganggening tembung *alegro* ugi dados titikaning *ragam* akrab, inggih menika saking tembung ‘ncen’ ingkang kadadosan saking tembung ‘pancen’, saha tembung ‘raisa’ kadadosan saking kalih tembung ‘ora bisa’.

Fungsi *representasional* wonten ing kutipan menika dipuntandhani saking tembung ‘pancen’, panganggening tembung menika nedahaken tuturan ngakoni amargi tembung menika nedahaken *pengakuan* saking Bakuh amargi boten saged menapa-menapa kadosta kakang-kakangipun Bakuh ingkang saged nyambut damel wonten ing kutha.

d. Fungsi *Interaksional*

Wonten ing salebeting fungsi *interaksional*, basa ingkang dipunkajengaken inggih menika basa ingkang nedahaken *solidaritas sosial*. Basanipun ugi kedah wonten pangertosan ingkang cekap babagan logat saha adat-istiadatipun. Wonten ing salebeting naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa menika ingkang kalebet fungsi *interaksional* inggih menika tuturan pitakenan, sapa aruh, saha pasarujukan.

1) Pitakenan

Konteks: Jampi nyuwun pirsu dhateng Ratni babagan mitos tali kemlawe ing nginggil menika leres menapa boten.

Jp : “*Ho’o pa yu?*” (dt. 172)

Kutipan tuturan menika kalebet jinis *ragam* akrab amargi dipuntingali saking *konteks* pacelathonipun ingkang nedahaken wonten ing kahanan santai lan akrab, paraga-paraganipun kadosta kulawarga amargi tuturanipun kathah ingkang boten jangkep strukturipun. Panganggening *alegro* saking tembung ‘pa’ menika kadadosan saking tembung ‘apa’. Tembung ‘ho’o’ menika tegesipun ‘iya’ utawi inggih.

Fungsi *interaksional* ingkang arupi pitakenan menika dipuntandhani saking ukara ‘ho’o pa yu?’, tembung pitakenan ingkang wangsulanipun namung mbetahaken tembung ‘inggih/boten’. *Konteks*ipun nedahaken pitakenan Jampi dhateng Ratni bilih leres botenipun mitos tali kemlawe wonten ing nginggil nedahaken badhe wonten tiyang ingkang nggantung dhiri.

2) Sapa Aruh

Konteks: Bakuh ngaruh-aruh rikala kepanggih kaliyan Sarna

Bk : “*Kang?*” (dt. 225)

Sr: *Sapa iki? Sapa kuwi mau sing njawil aku?* (dt. 226)

Kutipan menika nedahaken jinising *ragam* akrab amargi dipuntingali saking *konteks* tuturan saderengipun. Paraganipun katingal sampun akrab kadosta kulawarga.

Kutipan kala wau nedahaken tuturan sapa aruh amargi dipuntingali saking konteksipun. Bakuh ngaruh-aruh dhateng Sarno amargi kepanggih wonten ing margi. Panganggening tuturan menika ugi saged dipunginakaken kangge nedahaken sopan santun antawisipun panutur saha mitra tuturipun.

3) Pasarujukan (Wangsulan)

Fungsi *interaksional* ugi dipunginakaken kangge mangertosi wangsulan saking mitra tutur kangge ndamel *komunikasi* saged kalampahan kanthi norma ingkang leres.

Konteks :Pasarujukan Murtinah lan Wasiyem rikala dipunsuwun Partini ngonceki pohung.

Mr & Ws: “*Woke Mbakyu.*” (dt. 18)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam* akrab ingkang dipuntandhani saking panganggening wujud *alegro* tembung ‘woke’ ingkang tembung jangkepipun saking tembung ‘oke’. Tembung menika kadadosan saking basa Inggris ‘okay’, tembung pasarujukan ingkang tegesipun nyanggupi

pepenginanipun panutur kangge nindakakaken menapa ingkang panutur penginaken.

Fungsi *interaksional* ingkang nedahaken pasurujukan menika kadamel saking tuturan pangajakipun Partini ingkang ngendikadhateng Murtinah lan Wasiyem supados purun nembang. Panganggening ukara ‘woke Mbakyu’ menika nedahaken bilih Murtinah lan Wasiyem nyanggupi ajakanipun Partini nembang supados langkung semangat rikala ngonceki pohung.

e. Fungsi *Personal*

Fungsi *Personal* menika fungsi ingkang maringaken *kesempatan* tiyang kangge ngekspresikakaken pepenginan saha manahing tiyang kasebat kanthi dipunlesanaken. Wonten ing *ragam* basa salebeting naskah Sanggar Sastra Jawa dipunpanggiaken fungsi basa ingkang ngandharaken ukara duka, jengkel, bingung, kuciwa, ajrih geguyonan, umuk saha ngece.

1) Duka

Fungsi *personal* inggih menika tuturan ingkang nedahaken *ekspresi* saking paraga babagan manahipun paraga piyambak. Panganggening ukara raos duka menika dipunginakaken dening panutur rikala ngandharaken raos boten remen kaliyan kahanan utawi dhateng mitra tuturipun.

Konteks: Sarno duka dhateng Bakuh amargi mbah Sumi saweg sakit ananging

Bakuh malah kluyuran, boten njagi mbah Sumi.

Sr : “*geneya ngerti !!! Urip karo mati og ra ana bedane,, luwung matio kana wae!!*” (dt. 240)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam* akrab amargi dipuntingali saking *konteks* paraga-paraganipun sampun katingal akrab kadosta kulawarga. Wujuding *alegro* ugi nedahaken titikanipun saking *ragam* akrab, wujud *alegro* saking tembung ‘ra’ menika kadadosan saking tembung ‘ora’.

Tuturan kala wau nedahaken fungsi *personal* arupi raos duka amargi ukaranipun ngginakaken basa kasar bilih dipunlesanaken dhateng tiyang gesang. Ukara ‘urip karo mati og ra ana bedane’ menika ngandharaken bilih gesangipun Bakuh boten wonten ginanipun, boten wonten bedanipun kaliyan bilih Bakuh seda. Salajengipun wonten ing ukara ‘luwung matio kana wae’, wonten ing ukara menika Sarno ngandharaken raos dukanipun kanthi ukara ingkang nedahaken ukara kasar bilih dipunlesanaken dening tiyang gesang. Miturut Sarno, kahananipun Bakuh ingkang boten saged menapa-menapa menika langkung sae bilih seda kemawon tinimbang gesangipun boten wonten ginanipun.

2) Jengkel

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos jengkel menika dipunginakaken dening paraga kangge ngandharaken raos anyel dening mitra tuturipun.

Konteks: Wasiyem jengkel amargi Murtinah ngece bilih kulitipun Wasiyem ireng kados bokong kendhil.

Ws : “We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!” (dt. 4)

Kutipan kala wau menika nedahaken jinising *ragam* akrab bilih dipuntingali saking *konteks*ipun ingkang nyariyosaken Wasiyem, Partini saha

Murtinah ingkang saweg ngendikakaken pentas ronggeng kala wingi. Tembung *alegro* ‘jik’ menika kadadosan saking tembung ‘isih’ ingkang tegesipun taksih.

Miturut *konteksipun*, tuturan kala wau nedahaken raos jengkel amargi pacelathon saderengipun Murtinah ngece Wasiyem bilih kulitipun Wasiyem ireng kados bokong kendhil. Kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos jengkel wonten ing ukara ‘We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!’. Tuturan menika nedahaken raos jengkel, Wasiyem mbela dhiri amargi sampun dipunece dening Murtinah kanthi raos jengkel lajeng ngendika ingkang tegesipun mboten menapa bilih kulitipun Wasiyem ireng, ananging taksih wonten ingkang purun sesandhingan kaliyan Wasiyem.

3) Bingung

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos bingung menika dipunginakaken dening paraga rikala wonten ing kahanan *gugup*. Raos bingung menika biasanipun ugi dipunginakaken bilih panuturipun boten ngertos menapa ingkang kedah dipuntindakaken.

Konteks:Jampi bingung amargi ningali kahananipun mbah Sumi sakit ngantos semaput.

Jp :“*pie iki?piye kang?*” (dt. 196)

Kutipan menika kalebet jinising *ragam* akrab, dipuntingali saking saking paraga-paraga wonten ing *konteks* menika katingal akrab kadosta kulawarga.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos bingung menika dipuntandhani dening ukara ‘piye iki?’, ukara menika nedahaken bilih Jampi boten ngertos badhe nindakaken menapa amargi ningali mbah Sumi semaput. Lajeng wonten ing tembung ‘piye kang?’, menika nedahaken bilih amargi Jampi boten ngertos malih badhe kadospundi, lajeng nyuwun pirsa dhateng Katno supados maringaken pamrayogi kedah kadospundi caranipun nulung mbah Sumi ingkang saweg semaput.

4) Gumun

Konteks: Wasiyem nedahaken bilih kulitipun Lasmini resik sanget.

Ws : “*Iyo Yu. Kendhangane mantep. Goyangane luwes. Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu*”. (dt. 2)

Kutipan tuturan menika kalebet jinising *ragam* akrab, wujud *alegro* saking tembung ‘iso’ ingkang kadadosan saking tembung ‘bisa’. *Konteksipun* ugi nedahaken *ragam* akrab, paraga-paraga ingkang asmpun raket kadosta kulawarga ndamel tetembungan ingkang strukturipun boten jangkep. Panganggening tembung ingkang boten jangkep menika dipunkajengaken kangge nyekak tuturan supados langkung gampil dipunlesanaken.

Ukara *elips* ugi wonten ing kutipan menika, ukara ‘goyangane luwes’ menika awujud ukara *elips* gotang jejer, amargi ukara ‘goyangane luwes’ menika namung awujud wasesa. Ukara ingkang ganep inggih menika ‘Lasmini’ arupi jejer, ‘goyangane luwes’ arupi wasesa. Wonten ing ukara ‘kaya besusu’ menika ugi wujud ingkara *elips* gotang jejer, ukara ‘kaya

besusu' menika namung arupi wasesa. Ukara ingkang jangkep inggih menika 'kulite' arupi jejer saha 'kaya besusu' arupi wasesa.

Konteks kutipan kala wau kalebet fungsi *personal* ingkang nedahaken raos gumun. Ukara ingkang mratandhani raos gumun inggih menika 'Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu'. Titikaning tembung ingkang nedahaken raos gumun inggih menika saking tembung 'jan' ingkang nedahaken raos gumun bilih kahanan ingkang dipuntingali boten kados biasanipun, inggih menika kulitipun Lasmini ingkang resik. Panganggening ukara *majas hiperbola* wonten ing tembung 'kaya besusu', inggih menika ngibarataken kulitipun Lasmini ingkang kados besusu.

5) Kuciwa

Konteks :Jampi ngraosaken kuciwa amargi Ratni boten percaya kaliyan Jampi bilih ingkang dipuncariyosaken Jampi babagan kahananipun Bakuh.

Jp :“*Iya, kowe kok ra percaya karo aku*” (dt. 164)

Miturut konteksipun, tuturan kala wau nedahaken *ragam* akrab amargi dipuntingali saking paraganipun ingkang sampun akrab kadosta kulawarga ugi *konteksipun* nedahaken swasana akrab. Panganggening wujud tembung *alegro* tembung 'ra' ingkang kadadosan saking tembung 'ora'.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos kuciwa dipuntandhani saking ukara 'iya, kowe kok ra percaya karo aku'. Ukara menika ngandharaken bilih Jampi kuciwa dhateng Ratni amargi Ratni boten pitados kaliyan Jampi bilih ingkang dipuncariyosaken Jampi babagan kahananipun

Bakuh sasampunipun dipuntilar kakangipun dados asring ngalamun saha boten nyaut bilih dipunajak ngendika.

6) Ajrih

*Konteks:*Karno ajrih amargi ngraosaken bilih dhusunipun sampun saya wingit amargi mirengaken cariyosipun Ratmi lan Jampi babagan mitos tali kemlawe ing nginggil.

Kt :“*Kang, tak rasa-rasa desane dhewe iki kok saya wingit ya? Aku dadi rada wedie kang...*”(dt. 218)

Wontenipun *ragam* akrab dipuntingali saking *konteksipun*, antawisipun paraga katingal raket kadosta kulawarga. pacelathonipun ugi dipuncariyosaken wonten ing swasana akrab.

Ukara ‘aku dadi rada wedi e kang’ menika nedahaken fungsi *personal* raos ajrih amargi dipuntingali saking tembung ‘wedi’ menika sampung katingal cetha bilih Katno ajrih amargi dhusunipun sansaya wingit.

7) Geguyonan

Fungsi *personal* ingkang ngandharaken guyon menika dipunginakaken kangge adamel swasana ingkang bingah, saged damel mitra tuturipun ngguyu. Wonten ing kutipan menika paraga ngginakaken fungsi *personal* geguyonan dhateng mitra tuturipun supados adamel swasana ingkang akrab.

*Konteks:*Bagong saweg ngguyoni Jatmiko amargi Jatmiko boten ethok-ethok boten purun sesandhingan kaliyan Lasmini.

Bg :*“Ya nek ngono si Lasmini tak pek wae po piye? Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.”* (dt. 63)

Kalebet jinising *ragam* akrab amargi tuturanipun wonten wujud tembung *alegro*, saking tembung ‘po’ ingkang tembung jangkepipun saking tembung ‘apa’. *Konteksipun* ugi nedahaken wonten ing swasana akrab, tuturan ing kala wau nedahaken geguyonanipun Bagong kaliyan Jatmiko ingkang nyariyosaken Lasmini.

Fungsi *personal* arupi geguyonan menika dipuntandhani saking ukara ‘Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken’. Ukara menika nedahaken guyonanipun Bagong dhateng Jatmiko bilih Bagong badhe madosaken Jatmiko gantosipun Lasmini, wanita ayu ananging brewoken. Ukara kala wau nedahaken geguyonan amargi tuturanipun Bagong boten leres kaliyan kanyatanipun bilih boten wonten tiyang estri ingkang brewoken.

8) Umuk

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos umuk menika dipunginakaken dening paraga rikala nedahaken bandha utawi kahanan ingkang sae kanthi tetembungan ingkang saged damel mitra tuturipun ngraos iri. Raos umuk asring dipunginakaken panutur ingkang nggadahi ancas pamer menapa ingkang dipungadhahi.

Konteks :Wasiyem umuk bilih garwanipun saged nyawer Lasmini amargi asiling sadean pohung mundhak.

Ws :*“Alah, kowe soyo ora mungkin. Omah mung tembok gedhek koyo ngunu we, ora mungkin bisa nyawer Lasmini! Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!”* (dt. 8)

Kalebet jinising *ragam* akrab amargi dipuntingali saking *konteksipun*, antawisipun paraga sampun sami akrab kadosta kulawarga, kahananipun ugi wonten ing kahanan santai saha akrab. Panganggening tembung *alegro* ugi nedahaken titikaning raga akrab, tembung ‘geingi’ ingkang kadadosan saking tembung ‘lagi wingi’, saha tembung ‘we’ ingkang jangkepipun saking tembung ‘wae’.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos umuk dipuntandhani dening ukara ‘Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!’. Panganggening ukara menika dipunginakaken dening Wasiyem supados Partini saha Murtinah mangertosi bilih batinipun sesadean pohung mundhak, saengga garwanipun Wasiyem saged nyawer Lasmini.

9) Ngece

Panganggening fungsi *personal* ingkang nedahaken raos ngece menika asring dipunginakaken dening paraga kangge maido utawi ngelek-elek mitra tuturipun.

*Konteks:*Murtinah ngece Wasiyem bilih kulitipun Wasiyem ireng kados bokong kendhil, boten kados Lasmini ingkang resik.

Mr :*“Ho’o ora kaya kulitmu yu. Kaya bokonge kendhil. Ireng!”* (dt. 3)

Kutipan kala wau nedahaken jinising *ragam* akrab bilih dipuntingali saking *konteksipun*, paraga-paraganipun sampun akrab kadosta kulawarga.

panganggening tembung *alegro* ugi nandhakaken *ragam* akrab, panganggening tembung ‘ho’o’ menika tegesipun ‘iya’ utawi inggih.

Wontenipun ukara *elips* ugi nedhakaken titikaning *ragam* akrab, ukara *elips* gotang jejer saking ukara ‘kaya bokonge kendhil’ menika namung awujud wasesa ingkang boten nedahaken sinten ingkang kados bokong kendhil. Tembung ingkang jangkep inggih menika ‘Kulitmu’ arupi jejer saha ‘kaya bokonge kendhil’ arupi wasesa.

Fungsi *personal* ingkang nedahaken raos ngece menika amargi Murtinah ngendika bilih kulitipun Wasiyem boten resik kadosta Lasmini, ukaranipun dipunibarataken bokong kendhil ingkang biasanipun ireng.

f. Fungsi *Heuristik*

Fungsi *heuristik* inggih menika fungsi saking panganggening basa kangge madosi pangertosan babagan ilmu saha kangge madosi babagan kahanan ingkang badhe dipunmangertosi. Fungsi *heuristik* asring dipunginakaken kanthi mawi pitakenan-pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan.

Konteks: Ratni nyuwun pirsa dhateng Jampi babagan kawontenanipun Harta lan Brata wonten pundi.

Rn : “*Lha piye ta? Lha anake loro ki ning ngendi?*” (dt. 157)

Kutipan kala wau kalebet jinising *ragam* akrab ingkang dipuntandhani dening panganggening wujud tembung *alegro*, wujud *alegronipun* saking tembung ‘ki’ menika kadadosan saking tembung ‘iki’. *Konteksipun* ugi

nedahaken swasana akrab ingkang paraga-paraganipun katingal raket kadosta kulawarga.

Kutipan kala wau nedahaken fungsi *heuristik* ingkang dipuntandhani dening ukara pitakenanipun Ratni dhateng Jami babagan kawontenanipun Harta lan Brata. Tuturan menika nedahaken fungsi *heuristik* amargi tuturanipun mbetahaken wangsulan babagan kawontenanipun Harta lan Brata ingkang samenika saweg nyambut damel ing kutha.

g. Fungsi *Imajinatif*

Fungsi *imajinatif* inggih menika fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken ingkang sipatipun *imajinatif*. Nyariyosaken dongeng, nyerat novel, lsp. ingkang mbetahaken *imajinasinipun* kangge nindakakaken fungsi *imajinatif* menika.

Konteks: Wasiyem mbayangaken umpami garwanipun saged nyandhing

Lasmini, mangke larenipun ketularan ayunipun Lasmini.

Ws : “*Pancen Yu. Aku malah kepengin bojoku bisa nyandhing Lasmini saben wengi. Ben sesok bisa metengi aku. Njur anakku ben ketularan ayune Lasmini.*” (dt. 6)

Kutipan ing nginggil menika kalebet jinising *ragam* akrab ingkang dipuntandhani dening wujud tembung *allegro* saking tembung ‘njur’ ingkang jangkepipun saking tembung ‘banjur’. *Konteksipun* ugi nedahaken jinising *ragam* akrab, amargi miturut pacelathon saderengipun paraga-paraganipun sampun katingal akrab kadosta kulawarga. Kathah ukara ingkang boten jangkep strukturipun.

Ukara *elips* saking ukara ‘ben sesok bisa metengi aku’ menika ukara ingkang jejeripun boten wonten, tembung ‘sesok’ arupi katrangan wayah, ‘bisa metengi’ arupi wasesa, saha tembung ‘aku’ arupi lesan. Ukara ingkang jangkep inggih menika ‘ben sesuk bojoku bisa metengi aku’. Tembung ‘bojoku’ arupi jejer.

Fungsi *imajinatif* wonten ing kutipan menika dipuntandhani saking ukara ‘njur anakku ben ketularan ayune Lasmini’. Ukara menika nedahaken fungsi *imajinatif* amargi tuturanipun dereng kadadosan, taksih wonten ing awang-awangipun Wasiyem. Pangajabipun Wasiyem umpami garwanipun saged sesarengan kaliyan Lasmini saben dalu, larenipun saged ketularan ayunipun Lasmini.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaganipun wonten ing BAB IV babagan *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa ing salebeting naskah mata kuliah Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah 2010, saged dipunpendhet dudutan bilih *ragam* basa Jawi ingkang dipunginakaken wonten ing naskah menika *ragam beku*, *ragam resmi*, *ragam usaha*, *ragam santai* saha *ragam akrab*. *Ragam beku* nggadhahi titikan bilih *konstruksi* ukaranipun boten saged dipungantos kaliyan tembung ukara sanesipun. *Ragam resmi* nggadhahi titikan bilih ukaranipun ngginakaken *struktur* ukara ingkang jangkep saha boten wonten wujud tembung *alegro*. *Ragam usaha* dipunginakaken panutur supados mitra tutur purun nindakaken menapa ingkang dipunpenginaken dening panutur kasebat, panganggening *ragam usaha* menika saged dipunginakaken wonten ing kahanan *formal* utawi *informal*.

Ragam santai nggadhahi titikan panganggening *kosa kata* ingkang boten baku, *kosakatanipun* kathah ingkang dipunsukani *unsur leksikal dialek* saha *unsur* basa daerah, ngginakaken wujud tembung *alegro* wonten ing ukara utawi wonten ing tembung, wontenipun ukara *elips* utawi ukara ingkang *struktur* ukaranipun boten jangkep, saha basa ingkang dipunginakaken wonten ing kahanan santai.

Jinising *ragam* akrab dipuntandhani saking *ragam* basa ingkang biasanipun dipunginakaken kalihan penutur ingkang sampun akrab sanget, panganggenipun wujud *alegro* ingkang langkung kathah saengga langkung awrat menawi dipun mangertosi tiyang sanes menawi boten mangertosi kahananipun, *ragam* ingkang dipuntandhani kanthi panganggenipun basa ingkang boten jangkep, dipuncetak, saha kanthi *artikulasi* ingkang boten cetha, saha ngginakaken ukara *elips*, inggih menika tembung ingkang *strukturipun* boten jangkep.

Fungsi basa ingkang dipunpanggihipun wonten ing salebeting naskah mata kuliah Sanggar Sastra Jawa mahasiswa Pendidikan Bahasa Daerah 2010 menika saking pamanggihipun Halliday ingkang nedahaken 7 fungsi basa, inggih menika fungsi *instrumental*, fungsi *regulasi*, fungsi *representasional*, fungsi *interaksional*, fungsi *personal*, fungsi *heuristik* saha fungsi *imajinatif*. Fungsi-fungsi basa menika dipunperang malih miturut *klasifikasi* datanipun.

Wonten ing salebeting naskah menika ugi kathah ingkang *ragam* basa saha fungsi *ragam* basa ingkang dipunpanggihipun, *data* ingkang kapanggihipun wonten 301 tuturan, saking 301 tuturan menika kaperang dados 7 fungsi basa ingkang dipunklasifikasi malih miturut titikaning fungsi basa ingkang badhe kaandharaken ing ngandhap.

1. fungsi *instrumental*, inggih menika ukara prentah, ngrayu, paring pamrayogi, pangajak, ngyakiniaken, meksa saha panyuwun
2. fungsi *regulasi*

3. fungsi *representasional*, inggih menika mahyakaken kasunyatan, nedahaken kasunyatan, saha ngakoni kasunyatanipun
4. fungsi *interaksional*, inggih menika arupi pitakenan, sapa aruh, saha arupi pasarujukan
5. fungsi *personal*, inggih menika raos duka, jengkel, sedhah, bingung, bingung, umuk, ngece, kuciwa, saha geguyonan
6. fungsi *heuristik*
7. fungsi *imajinatif*

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag bab *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basa wonten ing salebeting naskah sandiwara Sanggar Sastra Jawa. Awit saking menika, *implikasi* saking panaliten dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Panaliten menika saged dipunginakaken kangge nambah *referensi* panaliti wonten ing panaliten bidang *linguistik*, inggih menika *kajian sosiolinguistik* babagan *ragam* basa Jawi miturut tingkat *keformalan* saha fungsi *ragam* basanipun. Panaliten menika ugi saged dados *referensi* kangge panaliten sanesipun ingkang ngrembag babagan jinising *ragam* basa saha fungsi *ragam* basanipun.
2. Asiling panaliten menika saged nyukani *kontribusi* kangge pendidikan, supados paraga pendidikan ingkang maos saged mangertos menapa kemawon jinis *ragam* basa Jawi saha fungsi *ragam* basanipun wonten ing

salebeting naskah sandiwara mata kuliah Sanggar Sastra Jawa, saengga saged dipuntrepaken rikala pamulangan wonten ing kelas.

C. Pamrayogi

Adhedhasar panaliten ingkang sampun dipuntliti kaandharaken *ragam* basa miturut Martin Joos ingkang dipuntingali adhedhasar *keformalan* saha fungsi *ragam* basa miturut pamanggihipun Halliday, panaliti saged paring pamrayogi supados panaliten ingkang salajengipun saged dipunbedakaken kanthi niliti babagan *ragam* basa Jawi miturut *segi variasi* basa ingkang sanesipun.

KAPUSTAKAN

- Chaer, Abdul dan Leonie Agustine. 2004. *Sosiolinguistik: Perkenalan Awal. Edisi Revisi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metode Pembelajaran Drama (Apresiasi, Ekspresi, dan Pengkajian)*. Yogtakarta: Caps.
- Halliday dan Ruqaiya Hasan (terjemahan Barori). 1994. *Bahasa Konteks dan Teks: Aspek-Aspek Bahasa dalam Semiotika Sosial (terjemahan)*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Irawati, Intan. 2012. Ragam Bahasa pada Acara Klinong-klinong Camursari di Jogja TV. *Skripsi SI*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS UNY.
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Moeleong, Lexy, J. 2011. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Mulyana. 2005. *Kajian Wacana: Teori, Metode, dan Aplikasi Prinsip-Prinsip Analisis Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.
- Nababan. P.W.J. 1984. *Sosiolinguistik: Suatu Pengantar*. Jakarta: PT. Gramedia
- Nurhayati, E. 2009. *Sosiolingustik: Kajian Kode Tutur dalam Wayang Kulit*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: JB. Wolters Uitgevers Maatschappij.
- Restiawati, Lia. 2011. Ragam Bahasa Jawa Lansia di Panti Sosial Tresna Wredha 'Abiyoso' Yogyakarta. *Skripsi SI*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS UNY.
- Setiyadi, Bambang. 2006. *Metode Penelitian untuk Pengajaran Bahasa Asing Pendekatan Kuantitatif dan Kualitatif*. Yogyakarta: Graha Ilmu.
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa: Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan secara Linguistik*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Suwito. 1983. *Pengantar Awal Sociolinguistik Teori dan Problema*. Surakarta: Fakultas Sastra Universitas Sebelas Maret.

Tarigan, Henry Guntur. 1987. *Pengajaran Wacana*. Bandung: Angkasa.

Wardhaugh, Ronald. 1986. *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Basil Blackwell.

LAMPIRAN

Data Ragam Basa Jawi saha Fungsi Ragam Basa wonten ing Naskah Sandiwara Mata Kuliah Sanggar Sastra Jawa Mahasiswa Pendidikan Bahasa Jawa Universitas Negeri Yogyakarta

No.	Konteks	Data	Ragam Basa					Fungsi Ragam Basa							Katrangan
			Beku	Resmi	Usaha	Santai	Akrab	Instr	Rgls	Rprs	Intr	Pers	Hrsik	Imjif	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.	Papan pancelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pancelathon menika Partini, Wasiyem, Murtinah saha Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pentas Ronggeng	Pr: Mambengi apik tenan yo pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.					v			v					Ragam Akrab Paraga-paraganipun sampun raket kadosta kulawarga saha konteksipun nedahaken kahanan ingkang akrab Wujud <i>alegro</i> ‘mambengi’ = ‘mau bengi’. Ukara <i>elips</i> pelesapan jejer, “ Lasmini (J) <i>kenes-tenan(W)</i> ” Fungsi <i>representasional</i> , ngandharaken kanyatan babagan pentas ronggeng.
2.	Lasmini wau dalu, salajengipun bibar Jatmiko rawuh banjur nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko saha Lasmini.	Ws: Iyo Yu. Kendhangane mantep. Goyangane luwes. Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu.					v								Ragam Akrab Wujud <i>alegro</i> tembung ‘iso’ = ‘bisa’. Ukara <i>elilps</i> pelesapan jejer, “ Lasmini (J) <i>Goyangane luwes(W)</i> .” Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos gumun kaliyan kulitipun Lasmini.
3.	Paraga-paraga padu gumedhe bandha dunya ingkang dipuntengahi dening Partini.	Mr: Ho’o ora kaya kulitmu yu. Kaya bokonge kendhil. Ireng!					v					v			Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Ukara <i>elilps</i> pelesapan jejer,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Salajengipun mangertosi asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab ingkang dipunsukani geguyonan antasiwipun paraga-paraganipun. <i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi</i>														“ Kulitmu (J) kaya-bokonge-kendhil(L)” Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos ngece.
4.	dipunginakaken basa akrab ingkang dipunsukani geguyonan antasiwipun paraga-paraganipun. <i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi</i>	Ws: <i>We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegronipun</i> ‘jik’ = ‘isih’ Kalebet fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos jengkel dhateng mitra tuturipun.
5.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Pr: <i>Wis, wis ta yu, aja padha padudon. Pancene Lasmini kae ayu tenan. Durung ana sak dhusun Gowokrejo sing ayune ngluwihi Lasmini.</i>					v			v					<i>Ragam</i> Akrab Fungsi <i>representasional</i> , dipuntingali saking ukara “ <i>Lasmini kae ayu tenan. Durung ana sak dhusun Gowokrejo sing ayune ngluwihi Lasmini</i> ” menika nedahaken kanyatanipun bilih dereng wonten sadhusun Gowokrejo ingkang ayunipun langkung saking Lasmini.
6.		Ws: <i>Pancen Yu. Aku malah kepengin bojoku bisa nyandhing Lasmini saben wengi. Ben sesok bisa metengi aku. Njur anakku ben ketularan ayune Lasmini.</i>					v							v	<i>Ragam</i> akrab Wujud <i>alegro</i> saking tembung tembung ‘njur’ = ‘banjur’. Ukara <i>elips</i> pelesapan jejer “ <i>Ben-sesok(K) Bojoku(J) bisa-metengi(W) aku(L)</i> ”. Fungsi <i>imajinatif</i> , ukaranipun asipat pangarepan saking tembung “ <i>Njur anakku ben ketularan ayune</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															<i>Lasmini.</i> ”.
7.		Mr: Ah, ramungkin . Wong mlarat kaya kowe kuwi ora mungkin. Kowe ngedolo wedhusmu sing gering kaya pring kae, tetep rung bisa nggo nyandhing Lasmini. Mesthi bojoku sing bisa.					v					v			<i>Ragam Akrab</i> Wujud <i>alegro</i> ‘ramungkin’ = ‘ora mungkin’, ‘rung’ = ‘durung’, ‘nggo’ = ‘kanggo’. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos ngece, dipuntingali saking ukara “ Ah, ramungkin. Wong mlarat kaya kowe kuwi ora mungkin”.
8.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Partini, Wasiyem, Murtinah saha Jatmiko.	Ws: Alah, kowe soyo ora mungkin. Omah mung tembok gedhek koyo ngunu we , ora mungkin bisa nyawer Lasmini! Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!					v					v			<i>Ragam Akrab</i> Wujud <i>alegro</i> , ‘geingi’ = ‘lagi wingi’, ‘we’ = ‘wae’. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos umuk ingkang dipuntingali saking ukara “ Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!”.
9.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pentas Ronggeng Lasmini wau dalu, salajengipun bibar Jatmiko rawuh banjur nyariyosaken babagan	Mr: Lo, lo, omahmu rak ya mung gedhek to. Tandingke apa piye, gedhekkmu karo gedhekkmu, menang endi!					v					v			<i>Ragam akrab</i> , dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>personal</i> amargi paraga nedahaken raos jengkel dhateng mitra tuturipun amargi mitra tuturipun umuk.
10.	asmaranipun Jatmiko saha Lasmini. Paraga-paraga padu gumedhe bandha dunya	Pr: We ladalah, padu maneh. Mbok uwes to.					v		v						<i>Ragam akrab</i> , dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>regulasi</i> , paraga

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	ingkang dipuntengahi dening Partini.														ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados boten padu malih.
11.	Salajengipun mangertosi asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab ingkang dipunsukani geguyonan antasiwipun paraga-paraganipun. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan .	Pr: <i>E, Thole Jatmiko.. Arep menyang ngendi le?</i>				v							v		<i>Ragam</i> Santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>heuristik</i> , ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan ancasipun Jatmiko.
12.		Jt: <i>Badhe mugut, Bu. Sik ya bu selak ditunggu Bagong! Ndherek langkung...</i>				v					v				<i>Ragam</i> Santai Wujud <i>alegro</i> tembung ‘sik’ ingkang jangkepippun saking tembung ‘dhisik’. Ukara <i>elips pelepasan</i> jejer, “ kula (J) badhe-mugut(W)” Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
13.		Pr: <i>Wo ya ngati-ngati ya le.</i>				v			v						<i>Ragam</i> Santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> ‘ya’ = ‘iya’ Fungsi <i>regulasi</i> ingkang nedahaken bilih paraganipun ngendalikaken supados mitra tutur kedah ngatos-atos.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
14.		Mr: <i>Eh, eh, jare Jatmiko karo Lasmini kae pacangan to?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. <i>Fungsi heuristik</i> , ukaranipun kedah mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan asmaranipun Jatmiko lan Lasmini.
15.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i>	Ws: <i>Ho'o</i> kuwi. Wong kawit cilik wis dolanan bareng. Adus bareng malah.					v			v					<i>Ragam</i> akrab Wujud <i>alegro</i> 'ho'o' = 'iya' <i>Fungsi representasional</i> , mahyakaken kanyatanipun babagan Jatmiko lan Lasmini.
16.	pacelathon menika Partini, Wasiyem, Murtinah saha Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pentas Ronggeng Lasmini wau dalu, salajengipun bibar	Mr: <i>Waiki</i> . Sajake pancen jejodhoan bocah loro iku.					v					v			<i>Ragam</i> akrab Wujud <i>alegronipun</i> 'waiki' saking tembung 'wah iki' ingkang tegesipun ngyakinaken mitra tuturipun. <i>Fungsi personal</i> ingkang nedahaken tembung 'waiki' dados titikan bilih paraga ngraosaken manteb Lasmini kalihyan Jatmiko jodho.
17.	Jatmiko rawuh banjur nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko saha Lasmini. Paraga-paraga padu gumedhe bandha dunya ingkang dipuntengahi dening Partini.	Pr: <i>Wes-wes. Aja padha nggosip bae. Gage kae pohunge dionceki.</i>					v		v						<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. <i>Fungsi regulasi</i> , ukara " <i>Wes-wes. Aja padha nggosip bae</i> " nedahaken fungsi ingkang ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados boten sami nggosip.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
18.	Salajengipun mangertosi asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab ingkang	Mr & Ws: <i>Woke Mbakyu.</i>					v				v				<i>Ragam Akrab</i> Wujud <i>alegronipun</i> ‘woke’ ingkang kapundhut saking basa Inggris ‘okay’ ingkang tegesipun ‘iya’. Fungsi <i>interaksional</i> asipat pasarujukan. Dipuntandhani tembung ‘woke’
19.	dipunsukani geguyonan antasiwipun paraga-paraganipun. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan	Pr: <i>Ben rada semangat sinambi nembang yo!</i>					v	v							<i>Ragam Akrab</i> Wujud <i>alegronipun</i> tembung ‘yo’ saking tembung ‘ayo’. Fungsi <i>instrumental</i> , katingal saking tembung ‘yo’ ingkang tegesipun ‘ayo’, inggih menika dados tembung ngrayu supados purun nembang.
20.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi. Paraga menika ngandharaken pepenginipun	Hr: <i>E, ladalah. Dhek wingi aku ketemu ronggeng ayu. Jaaaaaaaan..... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik! Jengene sapa ya, sik-sik.. Wo ho'o...! Jengene Lasmini! Jan... ayune... bodine... hrrrr</i>				v					v				<i>Ragam Santai</i> Wujud <i>alegro</i> tembung ‘sik-sik’ saking tembung ‘mengko dhisik’. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken bilih paraganipun gumun bilih pasuryanipun Lasmini ayu sanget. Dipuntandhani dening ukara “ <i>uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik!</i> ”
21.	nyandhing Lasmini. Paraga badhe nggunaguna Lasmini kanthi	Hr: <i>Pokoke, aku kudu nyandhing sing wong ayu sing jenenge Lasmini kae!</i>				v				v					<i>Ragam Santai</i> Wujud <i>alegronipun</i> tembung ‘ki’ saking tembung ‘iki’, tembung ‘dho’

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	nyuwun pitulungan dhateng dhukun, inggih menika mbah Soma. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	<i>Nawaitu! Tak niyati tenan! Aku ki juragan tebu! Njaluk apa wae tak turuti wes. Dho njaluk opo? Njaluk buku po piye? Kana, njaluk Pak Wardy!</i>													‘padha’, saha tembung ‘po’ saking tembung ‘apa’. Fungsi <i>representasional</i> saking ukara “ <i>Aku ki juragan tebu!</i> ” menika asipat mahyakaken kanyatan bilih Hartadi juragan tebu.
22.	<i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.</i>	Hr: <i>Ning aku isih nduwe jurus jitu. Aku duwe kenalan Dukun jenenge Soma Wiharjo. Tak mrana sik ya, selak tutup praktike!</i>				v				v					<i>Ragam Santai</i> Wujud <i>alegro</i> tembung ‘ning’ saking tembung ‘nanging’, ‘sik’ saking tembung ‘dhisik’. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>representasional</i> ingkang asipat mahyakaken bilih Hartadi gadhah kenalan ingkang asmanipun Dukun Soma.
23.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Soma. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Hartadi saha mbah Soma. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginipun Hartadi.	Hr: <i>Mbaaaaahhhh! Mbah Somaaaa! Mbah Somaaa... Nangomah ora mbah... Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!</i>				v						v			<i>Ragam santai</i> Wujud <i>alegronipun</i> tembung ‘nangomah’, <i>alegro</i> saking tembung ‘ki’ jangkepipun tembung ‘iki’. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos jengkel ingkang dipuntandhani dening ukara “ <i>Wo piye to ki, ora ndang dibukakne lawang!</i> ”.
24.	Mbah Soma badhe nulung Hartadi kanthi ngginakaken ilmuniipun kangge nguna-guna	Sm: <i>Ana apa?</i>				v					v				<i>Ragam santai</i> <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Lasminni supados saged sesandhingan kaliyan Lasmini.														wontenipun pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
25.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Hr: <i>Mbah. Aku ana prelu.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , tuturanipun mahyakaken pepenginanipun.
26.	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Sm: <i>Kowe ngerti omongan karo sopo?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi fungsi <i>interaksional</i> , tuturanipun nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
27.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Soma. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi saha mbah Soma. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginanipun Hartadi.	Hr: <i>Ora.</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , amargi tuturanipun nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
28.	Mbah Soma badhe nulung Hartadi kanthi	Sm: <i>Ora yawis. Balia kana.</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	ngginakaken ilmuni pun kangge nguna-guna														Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos jengkel.
29.	Lasminni supados saged sesandhingan kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>E, kosik mbah. Nuwun sewu, kula nuwun sewu.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai <i>Konteks</i> ipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujur <i>alegro</i> saking tembung ‘kosik’ saking tembung ‘mengko dhisik’ menika sampun kalebet dialek dhaerah. Fungsi <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken rayuan supados mbah Soma boten ngengken Hartadi wangsul.
30.		Sm: <i>Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku. Wong kok mung waton muni ora nggenah sapa sing dijak omongan.</i>				v			v						<i>Ragam</i> santai Wujuding <i>alegro</i> saking tembung ‘ning’ saking tembung ‘nanging’, ‘yo’ saking tembung ‘iya’. Fungsi <i>regulasi</i> , fungsi ingkang ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados caranipun ngendika boten waton ngendika.
31.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Soma. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Hartadi saha mbah Soma.	Hr: <i>Nggih, Mbah. Kula rumaos klentu. Ngaten Mbah sowan kula ngriki, rehning kula gadhah pepenginan, mila kula badhe nyuwun gungan kaliyan simbah.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai Wujuding <i>alegro</i> saking tembung ‘nggih’ saking tembung ‘inggih’, ‘ngaten’ saking tembung ‘mekaten’. Fungsi <i>representasional</i> ngakoni bilih Hartadi klentu anggenipun ngendika kaliyan mbah Soma,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginanipun Hartadi. Mbah Soma badhe nulung Hartadi kanthi ngginakaken ilmuni nggunakake nggunakake Lasminni supados saged sesandhingan kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai saha akrab.														dipuntandhani dening ukara “ <i>Nggih, Mbah. Kula rumaos klentu.</i> ”
32.		Sm: <i>Lha rak tenan, to... wiwit mau wis tak batin mesti kaya padatan, yen duwe kekarepan wae, kowe ki lagi ngarohake aku, banjur kowe darbe kekarepan apa? Coba omonga aku tak krungu.</i>				v				v					Ragam santai Wujud <i>alegro</i> saking tembung ‘ki’ jangkepiipun kadadosan saking tembung ‘iki’. Fungsi representasional, mahyakaken kanyatan bilih Hartadi namung sowan dhateng dalemipun mbah Soma namung bilih badhe nyuwun pitulungan, ingkang dipuntandhani dening ukara “ <i>yen duwe kekarepan wae, kowe ki lagi ngarohake aku.</i> ”
33.	Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Cethanipun ngaten Mbah. Kula niki jane kepincut marang ronggeng ayu saking Gowokrejo nika.</i>				v				v					Ragam santai Wujuding <i>alegro</i> ugi kathah, tembung krama madya saking ‘ngaten’ saking tembung ‘mekaten’, tembung ‘niki’ saking tembung ‘menika’, tembung ‘jane’ menika saking tembung ‘sajane’ saha tembung ‘nika’ saking tembung ‘menika’. Fungsi <i>representasional</i> , ngakoni bilih Hartadi saweg kepincut kaliyan ronggeng Lasmini.
34.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Soma. Paraga-paraga ingkang	Sm: <i>Woh. Ronggeng Lasmini kae?</i>				v					v				Ragam santai. Konteksiipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing <i>konteks</i> pancelathon menika Hartadi saha mbah Soma.														pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
35.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginanipun Hartadi. Mbah Soma badhe nulung Hartadi kanthi ngginakaken ilmuni kangge nguna-guna Lasminni supados saged sesandhingan kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa	Hr: <i>Nggih Mbah, sing paling ayu nika lho. Pripun nggih Mbah?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. . Tembung ‘nggih’ saking tembung ‘inggih’, tembung ‘nika’ saking tembung ‘menika’. Fungsi <i>interaksional</i> , Hartadi nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun ingkang ngandharaken bilih ronggengipun ayu, dipuntandhani dening tembung “ <i>Nggih Mbah, sing paling ayu nika lho</i> ”.
36.	santai saha akrab. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pancelathonipun arupi rerembagan.	Sm: <i>Kowe ki darbe pepenginan kok aneh. Banjur aku kon ngapakke Har?</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. <i>Alegro</i> saking tembung ‘ki’ saking tembung ‘iki’. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>heuristik</i> , ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan pepenginanipun Hartadi.
37.		Hr: <i>Simbah ki pripon, menapa kula kedah nyethakake malih?</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. <i>Alegro</i> ‘ki’ saking tembung ‘iki’. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken bilih Hartadi kuciwa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															dhateng mbah Soma amargi boten mangertosi pepenginipun Hartadi.
38.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Soma. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Hartadi saha mbah Soma.	Sm; <i>Ora, aku wis ngerti kekarepanmu. Aku tok kon nyebeh?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
39.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginipun Hartadi. Mbah Soma badhe nulung Hartadi kanthi ngginakaken ilmunipun kangge nguna-guna Lasminni supados saged	Hr: <i>Nggih</i> Mbah.				v					v				<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegronipun</i> ‘nggih’ = ‘nggih’. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
40.	sesandhingan kaliyan Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai saha akrab. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko.	Sm: <i>Dadi kowe ki isoh ngendhang ora isoh nyuling ta. Isoh nyawang ora isoh nyandhing? Yen ngono, kuwi gampang. Sik entenana sedhela. Tak gawekke sarat-sarate.</i>	v			v								v	<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’, ‘isoh’ = ‘bisa’, ‘sik’ = ‘mengko dhisik’ Fungsi <i>imajinatif</i> , wontenipun basa parikan wonten ing ukara “ <i>Dadi kowe ki isoh ngendhang ora isoh nyuling ta. Isoh nyawang ora isoh nyandhing</i> ”.
41.	Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Nggih</i> Mbah.				v					v				<i>Ragam</i> santai. <i>Konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	.														kahanan santai. Wujud <i>alegronipun</i> ‘nggih’ = ‘nggih’. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
42.		Sm: <i>Iki tak nehi banyu le. Banyu iki engko ombekna si Lasmini. Mbuh piye caramu anggone ngenehke, karepmu. Sing penting banyu iki kudu diombe dening Lasmini.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai. Konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> saking tembung ‘nehi’ = ‘weneh’ dipunsukani panambang +i. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken tutuan prentah. Inggih menika supados Hartadi maringaken toya ingkang sampun dipunparingaken mbah Soma.
43.		Hr: <i>Nggih Mbah, matur nuwun. Menika kula namung saged nyaosaken semanten. Pangestunipun nggih Mbah. Mugi-mugi saged kasil.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai. Wujud <i>alegronipun</i> tembung ‘nggih’ = ‘inggih’. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken panyuwun supados mbah Soma paring pangestunipun kangge Hartadi. Dipuntandhani saking ukara “ <i>Pangestunipun nggih Mbah</i> ”.
44.		Sm: <i>Ya Le, tak pangestoni. Kana gek ndang menyang. Tamuku isih akeh padha ngantri.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai. Konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> ‘ya’ = ‘iya’ Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken prentah supados wangsul.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
45.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Bagong saha Jatmiko. Paraga-paraga menika	Bg: <i>Kancaku sing jenenge Jatmiko mau nang endi ya. Eh, tak critani. Kancaku kae aneh. Wonge ki seneng karo ronggeng Lasmini kae. Ning kok wonge ki ra wani ngomong ya.</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab. Wujud <i>alegro</i> saking tembung ‘ki’ = ‘iki’, saking tembung ‘ning’ = ‘nanging’, = ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakakaen kadadosan miturut kanyatan bilih sejatosipun Jatmiko tresna kaliyan Lasmini ananging boten wantun ngendika.
46.	nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Jatmiko nyariyosaken pepalang ingkang wonten ing asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini.	Jt: <i>Ngopo kowe, Gong?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteksipun. Tembung ‘ngopo’ = ‘ngapa’. Fungsi <i>heuristik</i> , amargi ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan ingkang dipunlesanaken Bagong kala wau.
47.	Ngandharaken pepenginipun Jatmiko. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi	Bg: <i>We, Jatmiko. Ora ngapa-ngapa kok. Sik aku tak takon. kowe ki saka ngendi? Kok suwi temen. Saka ngomahe Lasmini po piye?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab. Tembung ‘sik’ = dhisik’, tembung ‘ki’ = ‘iki’, tembung ‘po’ = ‘apa’. Fungsi <i>heuristik</i> , amargi ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan ingkang dipunlesanaken Bagong kala wau.
48.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Jt: <i>Rasah gawe-gawe kowe, Min. Aku mau ki bar ewang-ewang simbahku. Gawe gaplek.</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘rasah’ = ‘ora usah’, tembung ‘ki’ = ‘iki’ saha tembung ‘bar’ = ‘bubar’. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan babagan kagiyatanipun Jatmiko.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
49.		Bg: <i>Lho, ora saka nggone Lasmini to?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
50.		Jt: <i>Kowe ki takon apa maedo e? Rasah nyebut-nyebut Lasmini maneh.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, wujud <i>alegronipun</i> tembung 'ki' = 'iki', tembung 'rasah' = 'ora usah'. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken panyuwun sopados boten nngrembag babagan lasmini malih.
51.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Bagong saha Jatmiko.	Bg: <i>Lha jarene kowe ki karo Lasmini. Tenan ora e? Apa kowe ki abang-abang kembang mawar?</i>	v				v				v				<i>Ragam</i> akrab dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujud <i>alegro</i> tembung 'ki' = 'iki'. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
52.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Jatmiko nyariyosaken pepalang ingkang wonten ing asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Ngandharaken pepenginipun Jatmiko.	Jt: <i>Apa kuwi?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
53.		Bg: <i>Abang-abang kembang mawar, sing digagas tresnane wis tawar? Hahaha</i>	v				v							v	<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> katingal kahanan ingkang paranipun sampun raket sanget ugi dipuntingali saking <i>elips</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan.</i> Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan														saha wujud <i>alegronipun</i> . Fungsi <i>basanipun</i> kalebet fungsi <i>imajinatif</i> , amargi ngginakaken ukara parikan.
54.		Jt: <i>Ah ana-ana wae kowe ki Gong. Apa maneh?</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujud <i>alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken bilih paraga saweg geguyonan dhateng mitra tuturipun, dipuntingali saking pacelathon saederengipun.
55.		Bg: <i>Kembang kecipir kembang kenanga. Sing dipikir ora rumangsa. Godhong kemangi dingo lalapan.</i>	v				v							v	<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>imajinatif</i> , amargi ngginakaken ukara parikan.
56.		Jt: <i>Apa kuwi?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
57.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Bagong saha Jatmiko.	Bg: <i>Seger.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , nedahaken bilih paraga saweg geguyonan dhateng mitra tuturipun, dipuntingali saking pacelathon saederengipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
58.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Jatmiko nyariyosaken pepalang ingkang wonten ing asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini.	Jt: Woo.. <i>aku yo duwe. Tak wales kowe. Ana wewe nggawa ceret. Wes kowe ki rasah cerewet. A mbuh Gong. Wis lah saiki rasah nggagas Lasmini maneh. Lasmini kae ki ronggeng.</i>	v				v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujud <i>alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’, tembung ‘rasah’ = ‘ora usah’. Fungsi <i>instrumental</i> , <i>memaksa</i> supados boten ngrembag babagan Lasmini malih.
59.	kaliyan Lasmini. Ngandharaken pepenginanipun Jatmiko. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Bg: <i>Lha terus ngopo yen ronggeng? Lak kowe bisa urip mulya ta?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Tembung ‘ngopo’ = ‘ngapa’. Fungsi <i>heuristik</i> , ukaranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan alesanipun Jatmiko.
60.	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Jt: <i>Mulya-mulya kuwi rak perkara banda donya. Iki perkara ati e Gong. Kowe ora ngerti sing tak rasakne.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos kuciwa, dipuntandhani dening tembung “ <i>Kowe ora ngerti sing tak rasakne</i> ”.
61.		Bg: <i>Lha karepmu piye ta cah bagus?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>heuristik</i> , amargi ukaranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan inggih menika kekarepanipun Jatmiko.
62.		Jt: <i>Ngene, ronggeng iku milik bersama. Dadi ora</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘milik bersama’ menika

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
		<i>bisa tak pek nggo awakku dhewe. Aku pengin bojoku ki udu ronggeng. Bojoku ki kudune isoh ngrumat aku lan anak-anakku.</i>													asalipun saking tembung basa Indonesia. Tembung ‘nggo’ = ‘kanggo’, tembung ‘udu’ = ‘dudu’, tembung ‘ki’ = ‘iki’, tembung ‘isoh’ = ‘bisa’. Fungsi <i>representasional</i> , ngandharaken kahanan miturut kanyatan babagan Lasmini.
63.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Bagong saha Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini.	Bg: <i>Ya nek ngono si Lasmini tak pek wae po piye? Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteksipun. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘po’ = ‘apa’. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos guyon ingkang dipuntandhani ukara “ <i>Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.</i> ”.
64.	nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Jatmiko nyariyosaken pepalang ingkang wonten ing asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini.	Jt: <i>Gah! We, ya aja. Pangajabku ki muga si Lasmini bisa maleh.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteksipun. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi basa <i>instrumental</i> , paraga nggadhahi panyuwun supados Lasmini saged owah.
65.	Ngandharaken pepenginanipun Jatmiko. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Bg: <i>Maleh? Maleh dadi apa?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>heuristik</i> , ukaranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan. Inggih menika pepenginanipun Jatmiko.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
66.	Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko.	Jt: <i>Maleh bisa dadi wong wadon sing prasaja lan somahan.</i>					v							v	<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>imajinatif</i> , ukaranipun asipat pangarepan ingkang dereng kadadosan.
67.	Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bg: <i>Sing bisa ngrumat aku lan anak-anakku.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos guyon dhateng mitra tuturipun. Dipuntingali saking pacelathon saderengipun.
68.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dhusun Gowokrejo. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Bagong saha Jatmiko.	Jt: <i>E e e, karepmu wi apa?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujuding <i>alegro</i> tembung ‘wi’ = ‘kuwi’. Kalebet fungsi <i>heuristik</i> amargi ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika pepenginanipun Bagong.
69.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan asmaranipun Jatmiko kaliyan Lasmini. Jatmiko nyariyosaken pepalang ingkang wonten ing asmaranipun Jatmiko	Bg: <i>Aku ki mbasakne kowe Jat. Wes, tinimbang pasuryanmu susah, saiki ayo nembang ae. Nembang nggo Lasmini.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’, tembung ‘ae’ = ‘wae’, lajeng tembung ‘nggo’ = ‘kanggo’. Kalebet fungsi <i>instrumental</i> , paring pamrayogi tinimbang pasuryanipun Jatmiko susah langkung sae nembang.
70.	kaliyan Lasmini. Ngandharaken pepenginanipun Jatmiko. Basa ingkang	Jt: <i>Yo kowe ethok-ethoke dadi Lasmini ya.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken panyuwun supados

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	dipunginakaken basa santai.														Bagong ethok-ethok dados Lasmini.
71.	<i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.</i>	Bg: <i>Kangmas, kula tresna karo sampeyan.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>basanipun</i> kalebet fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos guyon dhateng mitra tuturipun. Dipuntingali saking pacelathon saderengipun.
72.		Jt: Gah aku Gong. Wong rupamu beda adoh karo Lasmini.					v					v			<i>Ragam</i> akrab. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘gah’ = ‘wegah’. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos ngece dhateng Bagong.
73.		Bg: <i>Wes, wes, saiki rak pasuryanmu wes padhang. Becike saiki awake dhewe neruske ngarit, yo. Wedhuse selak ngelih.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujud <i>alegro</i> ‘yo’ = ‘ayo’. Fungsi <i>instrumental</i> , ngandharaken pangajak supados nglajengaken ngarit.
74.		Jt: Yoh.					v					v			<i>Ragam</i> akrab. Panganggenipun tembung <i>alegro</i> ‘yoh’ = ‘iya’. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
75.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun Nyi Partareja. Paraga-paraga ingkang	Ny: <i>E nduk cah ayu, kowe ki ana apa kok katon susah. Wis, ta, wis... mengko kowe ki arep ngronggeng.</i>					v					v			<i>Ragam</i> santai amargi dipuntingali saking <i>konteksipun</i> , tembung <i>elips</i> saha tembung <i>alegro</i> . Tembung <i>alegro</i> saking ‘ki’ menika kadadosan

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing konteks pacelathon menika Nyi Partareja saha Lasmini. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Nyi Partareja boten sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Basa ingkang	<i>Ronggeng iki kudu sumringah. Kudu bisa gae bungahing liyan. Mosok ronggeng plerak-pleruk.</i>													saking tembung ‘iki’, tembung ‘gae’ saking tembung ‘gawe’. Fungsi <i>personal</i> ingkang paraganipun ngraosaken raos kuciwa dhateng Lasmini.
76.	ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Nyi Partareja boten sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Basa ingkang	Ls: <i>Nyai... sajane kula sampun boten kepengin ngronggeng. Raga kula mbeksa, nanging ati kula... ati kula Nyai... kula kepengin kaliyan Kangmas Jatmiko.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai menawi dipuntingali saking pacelathon ingkang saderengipun. Fungsi <i>representasional</i> ingkang mahyakaken kanyatan bilih Lasmini sampun boten kepengin dados ronggeng amargi Lasmini kepengin sesandhingan kaliyan Jatmiko.
77.	dipunginakaken basa santai. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Ny: <i>We ya ora kena. Kowe ki ronggeng. Ronggeng kuwi ya ronggeng. Ora kena nglikir para priya. Sepisan wae kowe seneng marang bocah lanang, pengasihmu bisa ilang. Kowe mengko bisa dadi ronggeng bobor. Ora payu!</i>				v			v						<i>Ragam</i> santai. Tembung <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Panganggening ukara <i>elips pelesapan</i> jejer, “ Ronggeng (J) ora-kenan-nglikir(W) para-priya(L)”. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>regulasi</i> , inggih menika nedahaken bilih paraga saweg ngendalikaken patrapipun mitra tutripun supados boten nglikir para priya.
78.		Ls: <i>Dhuh, nyai... kula pun boten pengin ngronggeng! Emoh!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘pun’ = ‘sampun’. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken bilih paraganipun ngraos sedhih amargi Lasmini dipunpaksa dening Nyai Partareja dados ronggeng..

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
79.	Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Nyi Partareja, Lasmini saha Hartadi.	Hr: <i>Kula nuwun, Nyai!</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. <i>Fungsi interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
80.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih saha pepenginanipun Hartadi kangge nyandhing Lasmini.	Ny: <i>Nggih, mangga-mangga. O, Den Hartadi. Wonten menapa Den?</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai. <i>Alegro</i> tembung ‘nggih’ menika jangkekipun tembung ‘inggih’. <i>Fungsi heuristik</i> , ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika mangertosi pepenginanipun Hartadi.
81.	Nyi Partareja boten sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Saha Hartadi ingkang badhe nyandhing	Hr: <i>Anu, arep sowan, Nyai. Aku ki lak kangen karo Lasmini. Wis pirang-pirang taun ora kepethuk.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai. <i>Alegro</i> tembung ‘iki’ saking tembung ‘iki’. <i>Fungsi basanipun</i> nedahaken fungsi <i>representasional</i> , inggih menika ngakoni bilih Hartadi kangen kaliyan Lasmini.
82.	Lasmini, ananging Lasmini boten purun saengga Hartadi merkosa Lasmini.	Ny: <i>We, wong ketoke mung lagi geingi kok ndang kangen. Mangga Den, pinarak sik.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai. Wujud <i>alegro</i> saking tembung ‘geingi’ = ‘lagi wingi’, tembung ‘sik’ = ‘dhisik’ <i>Fungsi instrumental</i> , Nyi Partareja ngrayu Hartadi lenggah.
83.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Hr: <i>Iki, Nyai. Sajane aku rene arep ngekei hadiah kanggo Lasmini. Iki ramuan</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai menawi dipuntingali saking pacelathon ingkang saderengipun. Tembung ‘ngekei’

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	<i>ajaib. Bisa nglariske anggone ngronggeng.</i>													menika awujud dialek dhaerah ingkang kadadosan saking tembung ‘ng-weneh-i’. Fungsi <i>instrumental</i> , inggih menika ngyakinaken Nyi Partareja babagan ramuan ajaib.
84.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Nyi Partareja, Lasmini saha Hartadi. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih saha pepenginanipun Hartadi kangge	Ny: <i>Wah, wah, maturnuwun Den! Nduk cah ayu! Iki lho Den Hartadi maringi sangu nggo kowe ngronggeng. Ndang, metua nduk cah ayu!</i>		v		v						v			<i>Ragam</i> santai. <i>Alegro</i> ‘nggo’ = ‘kanggo’ Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos bingah amargi sampun dipunparingi ramuan ajaib.
85.	nyandhing Lasmini. Nyi Partareja boten sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih.	Ls: <i>Sinten, Nyai?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
86.	Saha Hartadi ingkang badhe nyandhing Lasmini, ananging Lasmini boten purun	Ny: <i>Iki lho Nduk, ana Den Hartadi, ndang metua nduk...</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken tuturan prentah supados medal saking kamar.
87.		Ls: <i>Emoh!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	saengga Hartadi <i>merkosa</i> Lasmini.														pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
88.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Wes Nyai. Arep tak nehke dhewe.</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteks</i> ipun. Tembung ‘nehke’ = ‘weneh’ ingkang dipunsukani panambang –ake. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos jengkel.
89.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Nyi Partareja, Lasmini saha Hartadi.	Hr: <i>Nyo! Iki hadiah nggo kowe! Tampanen!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteks</i> ipun. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos jengkel.
90.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih saha pepenginanipun Hartadi kangge nyandhing Lasmini. Nyi Partareja boten	Ls: <i>Emoh!</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteks</i> ipun. Fungsi <i>interaksional</i> , amargi tuturanipun nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
91.		Hr: <i>Wo, wong wadon kok ora nggenah! Pokoke bengi iki kowe kudu ngladeni aku!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteks</i> ipun. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
92.	sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Saha Hartadi ingkang badhe nyandhing	Ls: <i>Emoh! Kurang ajar kowe Hartadi!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , nedahaken raos <i>duka</i> dipuntingali saking tembung ‘kurang ajar’.
93.	Lasmini, ananging Lasmini boten purun saengga Hartadi <i>merkosa</i> Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Ny: <i>Lho, nduk, kowe ki ngopo. Kon ngladeni kok ora gelem! Ngisin-ngisini kowe ki! Ora nduwe rasa panuwun marang Den Hartadi!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santa. <i>Alegronipun</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos jengkel.
94.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Nyi Partareja, Lasmini saha Hartadi. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan	Ls: <i>Aku mau rak wis matur ta nyai. Aku ki wis emoh dadi ronggeng. Aku ki kepengin dadi wanita somahan.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai menawi dipuntingali saking pacelathon ingkang saderengipun. <i>Alegro</i> tembung ‘iki’ = ‘iki’. Fungsi <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken ukara meksa. Lasmini boten remen dados ronggeng malih.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
95.	ronggeng Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih saha pepenginanipun Hartadi kangge	Hr: <i>Kowe ki wong wadon bodho. Genah-genah wis sugih banda. Kok kowe isih nolak aku. Karepmu wi piye?</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai. <i>Alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>representasional</i> , ukaranipun mahyakaken kanyatan, inggih menika Hartadi ingkang sugih bandha.
96.	nyandhing Lasmini. Nyi Partareja boten sarujuk kaliyan Lasmini ingkang sampun boten purun ngronggeng malih. Saha Hartadi ingkang	Ls: <i>Tresnaku ki ora nggo kowe! Tresnaku ki mung kanggo Kangmas Jatmiko...</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai. <i>Alegro</i> ipun tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>representasional</i> , ukaranipun mahyakaken kanyatan, inggih menika tresnaning Lasmini dhumateng Jatmiko.
97.	badhe nyandhing Lasmini, ananging Lasmini boten purun saengga Hartadi merkosa Lasmini.	Hr: <i>Wooo! Endi sing jenenge Jatmiko! Kene tak pateni!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>personal</i> , ukaranipun nedahaken raos duka dhateng Jatmiko.
98.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Ls: <i>Aja!</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
99.	Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Ny: <i>We nduk! Kowe ki saiki ngronggeng! Malah arep mlayu nandi kowe ki! Bali-bali!</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. <i>Alegro</i> ipun tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>instrumental</i> , amargi ukaranipun nedahaken Nyi Partareja prentah supados Lasmini wangsul.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
100.	Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pancelathon menika Hartadi, Bagong saha Jatmiko.	Hr: <i>Heh! Mandheg!</i>				v			v						<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Kalebet fungsi <i>regulasi</i> amargi tembungipun ngendalikaken tiyang sanes.
101.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan Hartadi ingkang boten trima bilih Lasmini milih Jatmiko	Jt: <i>Ana apa iki?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
102.	Jatmiko kaliyan Hartadi gelut kangge ngrebutaken Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Hr: <i>Kowe sing jenenge Jatmiko?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
103.	<i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama	Bg: <i>Aku! Aku kancane Jatmiko!</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>representasional</i> , ingkang nedahaken bilih Bagong menika kancanipun Jatmiko.
104.	saha ngoko. Pancelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Endi sing jenenge Jatmiko?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
105.	Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks	Bg: <i>Wani kowe karo Jatmiko?!</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking konteksipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	pacelathon menika Hartadi, Bagong saha Jatmiko.														Kalebet fungsi <i>instrumental</i> , ngyakinaken Hartadi.
106.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan Hartadi ingkang boten trima bilih Lasmini milih Jatmiko	Hr: <i>Turah wanine...</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
107.	Jatmiko kaliyan Hartadi gelut kangge ngrebutaken Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Jt: <i>Sik, iki ana apa? Aku Jatmiko! Sapa kowe?!</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai. Wujud ing <i>alegro</i> saking tembung ‘sik’ = ‘mengko dhisik’. Kalebet fungsi <i>heuristik</i> amargi ukaranipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika pepenginanipun Hartadi.
108.	Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Kowe ta sing jenenge Jatmiko! Aku Hartadi!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , ukaranipun nedahaken raos duka.
109.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi, Bagong saha Jatmiko. Paraga-paraga menika	Bg: <i>O Hartadi. Aku ngerti Jat! Hartadi ki kancanene Hartanto lan Hardiyanto</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujud ing <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos guyon. Katingal saking pacelathon saderengipun, saha

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	nyariyosaken babagan Hartadi ingkang boten trima bilih Lasmini milih Jatmiko Jatmiko kaliyan Hartadi gelut kangge ngrebutaken Lasmini.														saking watakipun paraga.
110.		Jt: <i>Gong, meneng! lungguh!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka kaliyan Bagong.
111.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Hr: <i>Kowe ngerti ora?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai. dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
112.	Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bg: <i>Aku ora ngerti</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
113.		Jt: <i>Meneng kowe ki Gong!</i>				v			v						<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . <i>Alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’ Kalebet fungsi <i>regulasi</i> amargi tembungipun ngendalikaken Bagong supados meneng.
114.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi, Bagong saha	Hr: <i>Dijaga lambemu!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka. Dipuntandhani

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan Hartadi ingkang boten trima bilih Lasmini milih Jatmiko Jatmiko kaliyan Hartadi gelut kangge ngrebutaken Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.														saking tembung pisuhan.
115.		Jt: <i>Heh! Rasah tudang- tuding kancaku!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . <i>Alegronipun</i> tembung 'rasah' = 'ora usah'. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka.
116.		Hr: <i>Yaben, urusanku! Gara- gara kowe, Lasmini kae nolak aku!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos jengkel.
117.		Jt: <i>Modyar! Pancen tresnane Lasmini ki mung kanggo aku!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka. Katingal saking tembung pisuhan 'modyar' ingkang tegesipun 'pejah/seda'
118.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi, Bagong saha Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan	Hr: <i>Nanging kowe ra ngerti, mau bengi Lasmini tak tumpaki! Hahahaha</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . <i>Alegronipun</i> tembung 'ra' = 'ora'. Fungsi <i>representasional</i> , ukaranipun nedahaken miturut kanyatan bilih Lasmini sampun dipungagahi dening Hartadi.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
119.	Hartadi ingkang boten trima bilih Lasmini milih Jatmiko Jatmiko kaliyan Hartadi gelut kangge	Jt: <i>Wo, dijaga lambemu!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka. Katingal saking tembung ‘dijaga lambemu’.
120.	ngrebutaken Lasmini. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi	Jt: <i>Rasakno! Pancen kowe ki ora pantes nyandhing Lasmini!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos ngece bilih Jatmiko boten pantes sesandhingan kaliyan Lasmini.
121.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Hr: <i>Iyo, pancene aku kalah karo kowe...</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . <i>Alegronipun</i> tembung ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>representasional</i> , ukaranipun ngakoni bilih Hartadi kalah kaliyan Jatmiko.
122.	Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Hartadi, Bagong saha	Hr: <i>Hahahaha rasakno kowe!! Saiki Lasmini duwekku!!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken paraga ngraos bingah.
123.	Jatmiko. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan Hartadi ingkang boten	Bg: <i>Lo, Jat, kowe aja mati Jat...</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken paraga ngraos kuciwa.
124.	trima bilih Lasmini milih Jatmiko Jatmiko kaliyan Hartadi	Hr: <i>Ngopo kowe, jik wani karo aku ra??</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, dipuntingali saking <i>konteksipun</i> . Wujuding <i>alegro</i> saking dialek tembung ‘jik’ = ‘isih’. Saha

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	gelut kangge ngrebutaken Lasmini. Basa ingkang dipuninakaken basa santai.														saking tembung 'ra' = 'ora'. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud pasrawungan dhateng mitra tuturipun..
125.	<i>Ragam</i> ipun ingkang dipuninakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bg: <i>wani aku, wani!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, katingal saking <i>konteks</i> ipun. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos mantap.
126.	Paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Lasmini. Paraga nyariyosaken babagan sedhih saha kuciwaning Lasmini. Lasmini sedhih saha kuciwa amargi Jatmiko seda saderengipun ningali Lasmini boten dados ronggeng malih Basa ingkang dipuninakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipuninakaken mawi	Ls: <i>Kangmas Jatmiko... Kenapa sampeyan ninggal aku, mas? Mas... aku tresna karo kowe.. Mas, iki tanda saka aku nggo sampeyan... Aku ora bakal dadi ronggeng maneh mas!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai katingal saking <i>konteks</i> ipun. <i>Alegro</i> 'nggo' = 'kanggo' Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos sedhih.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa krama saha ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.														
127.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Brata, Bakuh saha Harta.	Br: <i>Bisa, ra bisa. Pokoke aku kudu lunga. Aku uwis jeleh urip rekasa kaya ngene.</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujuding alegro tembung ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>personal</i>, amargi ukaranipun nedahaken raos duka.</i>
128.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginanipun Brata saha Harta ingkang badhe nyambut damel wonten ing kutha. Brata saha Harta sampun	Bk: <i>lunga nyangndi kang? Aku karo simbok piye?</i>				v							v		<i>Ragam santai Alegro tembung ‘nyangndi’ = ‘menyang ndi’ Fungsi <i>heuristik</i>, amargi ukaranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan babagan gesangipun Brata.</i>
129.	boten kersa wonten ing dalem amargi kahanan kulawarganipun kekiranagan arta,	Ht: <i>kowe kuwi ora bisa ngapa-ngapa! Kowe kuwi pantese ya mung ngancani Simbok!</i>				v						v			<i>Ragam santai Wujud alegro ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>personal</i>, amargi ukaranipun nedahaken raos jengkel.</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
130.	ananging Bakuh boten sarujuk kaliyan Brata saha Harta amargi mbok Sumi saweg sakit. Ananging Brata saha Harta boten mirengaken ngendikanipun Bakuh, lajeng Bakuh kaliyan mbok Sumi dipuntilar dening Brata saha Harta tindak dhateng kutha badhe nyambut damel.. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Bk: <i>simbok kuwi lara laranen kang!</i>				v				v					Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , ngandharaken kahanan miturut kanyatan bilih mbok Sumi sampun sakit-sakitan.
131.	mbok Sumi dipuntilar dening Brata saha Harta tindak dhateng kutha badhe nyambut damel.. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Br: <i>uwis rasah kakean rembug. Aku lunga!!</i>				v						v			Ragam santai Wujud <i>alegro</i> tembung ‘rasah’ = ‘ora usah’. Ukara <i>elips pelesapan</i> lesan, <i>Aku(J) lunga(W) menyang kutha(L)!!</i> ” Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka.
132.	<i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bk: <i>Simbok piye kanggg!</i>				v					v				Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
133.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbah Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Brata,	Ht: <i>Mangsa bodhoa, Perkara Simbok karo omah tak pasrahke karo kowe! Aku karo kakang lunga nyambut gawe kuwi ora liya ya mung kanggo simbok</i>				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken panyuwun supados Bakuh nglilakaken Harta lan Brata tindak

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Bakuh saha Harta. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan pepenginanipun Brata saha Harta ingkang badhe nyambut damel wonten ing kutha. Brata saha Harta sampun boten kersa wonten ing dalem amargi kahanan kulawarganipun	<i>karo kowe. Tak jaluk lilamu pokoke aku pamit!</i>													dhateng kutha.
134.	kekirangan arta, ananging Bakuh boten sarujuk kaliyan Brata saha Harta amargi mbok Sumi saweg sakit.	Bk: <i>SIMBOK PIYE KANG?? SIMBOK KI LARA-LARANEN KANG!</i>				v				v					<i>Ragam konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujuding <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>representasional</i> , ngandharaken kahanan miturut kanyatan bilih mbok Sumi sampun sakit-sakitan.
135.	Ananging Brata saha Harta boten mirengaken ngendikanipun Bakuh, lajeng Bakuh kaliyan mbok Sumi dipuntilar dening Brata saha Harta	Ht : <i>Uwis!!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka.
136.	tindak dhateng kutha badhe nyambut damel.. Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi	Bk: <i>Kanggggggggg!! Tegel kowe kang!</i>				v						v			<i>Ragam konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos kuciwa amargi Harta tegel nilar Bakuh lan mbok Sumi.
137.		Ht: <i>Ra Urusan</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujuding <i>alegro</i> ‘ra’ = ‘ora’ Fungsi <i>personal</i> , amargi ukaranipun nedahaken raos duka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.														
138.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Jampi, Ratmi Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun	Jp: <i>Yu..yu.. lagi ngopo e sajak e repot. Opo arep diadol sesuk?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Ukara <i>elips</i> pelesapan jejer, “ <i>opo arep diadol ngesuk?</i> ” Wujud <i>alegro</i> , ‘yu’ = ‘mbak yu’. Kalebet fungsi <i>heuristik</i> amargi ukuranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan babagan kagiyatanipun Ratmi.
139.	mbah Sumi. Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar lare-larenipun tindak kutha badhe nyambut damel, kahananipun prihatin sanget amargi	Rn: <i>Apa tah... kemeruh kowe ki, .. njanur gunung, kadingaren wengi-wengi dolan mreng?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujuding tembung <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Kalebet fungsi <i>heuristik</i> amargi ukuranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan babagan pepenginanipun Jampi.
140.	lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala ngendikakaken	Jp: <i>Lha apa ora oleh? Aku ki lagi sebah karo den bagus e</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	kulawarganipun mbah Sumi, ujug-ujug wonten tali mabur kemlawe														Kalebet fungsi <i>representasional</i> mahyakaken kanyatan bilih Jampi saweg nesu dhateng garwanipun.
141.	ingkang mitosipun wonten ing dhusun menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi	Rn: <i>weh? Geneya? Wis suwe ora lemburan po?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujuding tembung <i>alegro</i> ‘po’ = ‘apa’. Kalebet fungsi <i>heuristik</i> amargi ukaranipun awujud pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan kahanan kulawarganipun Jampi.
142.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Jp: <i>Haiiisshyyaah... aku wis pirang-pirang dina ora dijatah iki..</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Kalebet fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken bilih sampun dangu boten dipunjatah dening garwanipun.
143.		Rn: <i>heh? Jatah apa e yu? sing cetha yen ngomong ki..</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Kalebet fungsi <i>instrumental</i> , inggih menika <i>memeksa..</i>
144.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang	Jp: <i>Wis ta ora usah dirembug maneh...mung mara-marai wae.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Kalebet fungsi <i>instrumental</i> ingkang

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Jampi, Ratmi														nedahaken panyuwun supados mitra tuturipun boten ngrembag babagan menika malih.
145.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi. Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi	Rn: <i>Tinimbang kowe nesu- nesu ora cetha, mending oncekana kacang kuwi!</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. <i>Fungsi instrumental</i> ingkang nedahaken prentah paraga dhumateng mitra tuturipun.
146.	mbah Sumi sasampunipun dipuntilar lare-larenipun tindak kutha badhe nyambut damel, kahananipun prihatin sanget amargi	Jp: <i>Kacang kok elik-elik ngene to yu. Apa iya ana sing arep tuku? nglirik wae wegah.</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.. <i>Fungsi representasional</i> , ukaranipun nedahaken bilih kacang ingkang badhe dipunsade boten sae.
147.	lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala ngendikakaken kulawarganipun mbah Sumi, ujug-ujug wonten	Rn: <i>Kowe kuwi bar di gedhang piye? kok leh mu ceriwis kaya manuk!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. <i>Fungsi personal</i> , ukaranipun nedahaken raos jengkel amargi Jampi ceriwis.
148.	tali mabur kemlawe ingkang mitosipun wonten ing dhusun menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung. Basa ingkang dipunginakaken basa	Jp: <i>ngonoe nesu! Eh, eh tak kandhani ta Yu!</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ngonoe’ = ‘ngono wae’. <i>Fungsi instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ngrayu dhateng mitra tuturipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
149.	akrab. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunnginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi	Rn: <i>Apa?!</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
150.	rerembagan.	Jp: <i>Kabar wigati tenan iki yu!</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang sipatipun ngyakinaken mitra tuturipun.
151.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i>	Rn: <i>Kabar apa yu?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , amargi tuturanipun mbetahaken wangsulun.
152.	pacelathon menika Jampi, Ratmi Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi.	Jp: <i>Kae lho yu..mbah Sumi sing randha anak telu</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , tuturanipun nedahaken kanyatanipun bilih mbah Sumi gadhah lare tiga.
153.	Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar lare-larenipun tindak	Rn: <i>owalah.. mbah sumi sing anake linglung kae? sing rada ora genep kae pa?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , amargi tuturanipun nedahaken pitakenan

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	kutha badhe nyambut damel, kahananipun prihatin sanget amargi lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala ngendikakaken kulawarganipun mbah Sumi, ujug-ujug wonten tali mabur kemlawe														minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
154.	ingkang mitosipun wonten ing dhusun menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab.	Jp: <i>Lha iya! Mbah sumi kuwi rak wis tuwa, kamangka reti dewe ta kahanan bakuh? Malah saiki mbah sumi ki lara-laranen..</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegronipun</i> saking tembung 'ki' = 'iki'. Fungsi <i>representasional</i> ingkang asipat mahyakaken kanyatan bilih mbah Sumi asring sakit.
155.	ingkang dipunginakaken basa	Rn: <i>Lhoh? rak iyo anake sing loro liyane ana ta?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
156.	akrab. <i>Ragamipun</i> ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko.	Jp: <i>Emh, kowe kuwi ketinggalan kabar!</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken bilih Ratmi ketinggalan pawarta.
157.	Pacelathonipun arupi rerembagan.	Rn: <i>Lha piye ta? Lha anake loro ki ning ngendi?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegronipun</i> saking tembung 'ki' = 'iki'. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															tuturanipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika kahanan larenipun mbah Sumi.
158.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Jampi, Ratmi Paraga-paraga menika	Jp: <i>Emh, Si Brata karo Harta kuwi ora ngerti ngomah! Ora ngerti ngabekti marang wong tuwa! Saiki nyambut gawe ning kutha banjur lali karo mbok e! Ora ngelingi jaman rekasane biyen!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. wujud <i>alegronipun</i> saking tembung ‘ngomah’ = ‘omah’. Fungsi <i>personal</i> , inggih menika tuturanipun nedahaken raos jengkel.
159.	nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi. Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar	Rn: <i>oooouuww...uwis dadi wong ampuh to yu?</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
160.	lare-larenipun tindak kutha badhe nyambut damel, kahananipun prihatin sanget amargi lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala	Jp: <i>ho’o yu! Mesthi duwite tumpuk undhung. kena dinggo ngurug segara!</i>					v							v	<i>Ragam</i> konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> ‘ho’o’ = ‘iya’.. Fungsi <i>Imajinatif</i> , inggih menika fungsi basanipun ngginakaken ukara majas.
161.	ngendikakaken kulawarganipun mbah Sumi, ujug-ujug wonten tali mabur kemlawe	Rn: <i>woalahhhh.. Lha anake ragil kae kahanane kepiye saiki?</i>					v							v	<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	ingkang mitosipun wonten ing dhusun														tuturanipun mbetahaken wangsulan babagan kahananipun Bakuh.
162.	menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab.	Jp: <i>Bakuh ta? Owalah Ni... Ratnii! Saploke ditinggal kakange loro kae dadi seneng ngalamun! Diajak omongan sing nyaut suwi</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , nedahaken miturut kanyatanipun kahananipun Bakuh.
163.	<i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan	Rn: <i>Apa iya e yu?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
164.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Jampi, Ratmi	Jp: <i>Iya, kowe kok ra percaya karo aku</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> 'ra' = 'ora'. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos kuciwa amargi Ratmi boten percaya kaliyan Jampi.
165.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi. Paraga ngerembag babagan kahananipun	Rn: <i>eh Yu, bubar ngandhakke kulawargane Mbah Sumi kok rasane dadi beda kaya ngene ya?</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , tuturanipun nedahaken raos ingkang dipunalami sasampunipun nyariyosaken

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	mbah Sumi sasampunipun dipuntilar														kulawarganipun mbah Sumi.
166.	lare-larenipun tindak kutha badhe nyambut damel, kahananipun prihatin sanget amargi lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala	Jp: <i>Beda piye ta yu?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
167.	ngendikakaken kulawarganipun mbah Sumi, ujug-ujug wonten tali mabur kemlawe ingkang mitosipun	Rn: <i>iki lho yu! Demoken tanganku dadi mrinding kaya ngene. Swara kirike yo ora kaya padatan biasane!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi basa menika kalebet fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos ajrih.
168.	wonten ing dhusun menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. Ragamipun ingkang	Jp: <i>eh, ho'o i yu. Aku dadi melu mrinding ki.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegronipun</i> 'ki' = 'iki', 'ho'o' = 'iya' utawi inggih. Fungsi instrumenal, ngyakinaken bilih Jampi ugi mrinding kadosta Ratmi.
169.	dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Rn: <i>ehh, ehh yuu yuu.. galo kae ana apa yu?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> tembung 'galo' menika tegesipun 'kae lho'. Fungsi <i>heuristik</i> , tuturanipun mbetahaken wangsulan. Inggih

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															menika babagan menapa ingkang saweg dipuntingali dening Ratmi lan Jampi.
170.		Jp: <i>endi ta yu, endi?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.. Fungsi <i>heuristik</i> , tuturanipun mbetahaken wangsulan. Inggih menika babagan menapa ingkang saweg dipuntingali dening Ratmi lan Jampi.
171.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun Jampi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Jampi, Ratmi Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi. Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar lare-larenipun tindak kutha badhe nyambut	Rn: <i>kae lhoo, ana tali kemlawe mabur ning sisih kidul. Becike saiki awake dewe mlebu wae, aku kelingan setaun kepungkur. Yen ana tali kemlawe mabur kaya mau bakalane ana wong kang mati gantung!</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , nedahaken kanyatan bilih taun kala wingi menawi wonten tali kemlawe ing nginggil badhe wonten tiyang ingkang mati nggantung.
172.		Jp: <i>Ho'o pa yu?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> , 'pa' = 'apa', 'ho'o' = 'iya' utawi inggih. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujuding pasrawungan dhateng mitra tuturipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
173.	damel, kahananipun prihatin sanget amargi lare ingkang ragil radi kirang waras. Salajengipun rikala ngendikakaken kulawarganipun mbah	Rn: <i>uwis-uwis, ayo gek mlebu wae.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang sipatipun paring pamrayogi supados Ratmi lan Jampi mlebet wonten ing dalemipun Ratmi.
174.	Sumi, ujug-ujug wonten tali mabur kemlawe ingkang mitosipun wonten ing dhusun menika badhe wonten tiyang ingkang nggantung.	Jp: <i>Lha iki kacang piye?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
175.	Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Rn: <i>Mbuh Yu</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasarujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
176.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi.	Mb: <i>Tak lela-lela lela ledhung Cep menenga aja pijer nangis</i>	v											v	<i>Ragam</i> formal, dipuntingali saking konstruksi ukaranipun nedahaken tuturanbeku, boten saged dipungantos amargi ukara menika awujud

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Bakuh saha mbok Sumi. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi ingkang dipuntilar Brata saha Harta.	<i>Anakku sing bagus rupane Nek nangis ndak ilang baguse Tak gadhang bisa urip mulya Dadiya priya kang utama Ngluhurke asmane wong tuwa Dadiya benderaning bangsa</i>													tembang. Fungsi <i>imajinatif</i> , amargi ngginakaken tembang.
177.	Paraga ngerembag babagan kahananipun kulawarganipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar Brata saha Hata ingkang saweg tindak kutha badhe nyambut damel. Bakuh nyuwun pirsa dhateng mbok Sumi babagan lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun, lajeng mbok	<i>Bk: Uripe awakedhewe iki kok rekasa banget ya mbok, dinggo mangan wae arang-arang ana.</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi personal, nedahaken raos sedhih ngraosaken kahanan kulawarganipun Bakuh.</i>
178.	Sumi ngedhem- ngedhemaken Bakuh Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	<i>Mb: Lha ya piye maneh? Simbok ya wis ora kuwat nyambut gawe abot. Kowe ngerti dhewe simbok iki lara ora mari-mari</i>				v				v					<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi representasional, ngakoni kahanan miturut kanyatanipun bilih mbah Sumi sampun boten kiat nyambut damel malih amargi mbah Sumi asring sakit..</i>
179.		<i>Bk: Mesthine penak ya mbok yen duwe kulawarga wutuh?</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi personal ingkang nedahaken raos sedhih.</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
180.	<p>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.</p>	<p>Mb: <i>Sing kok karepake apa? Kowe ngerti dhewe yen bapakmu ki wis ora ana wiwit kowe isih cilik. Saiki ya mung gari Bakuh karo Simbok.</i></p>				v				v					<p><i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> tembung ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>representasional</i> ingkang sipatipun mahyakaken kanyatan bilih bapakipun Bakuh sampun seda wiwit Bakuh taksih alit..</p>
181.		<p>Bk: <i>Banjur kakang, Mbok? Kakang ning endi, Mbok?</i></p>				v							v		<p><i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>heuristik</i>, tuturanipun ingkang mbetahaken wangsulan arupi pangertosan babagan kawontenanipun Harta lan Brata.</p>
182.		<p>Mb: <i>Kakangmu rak ya nyambut gawe ta le.</i></p>				v				v					<p><i>Ragam konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i>, nedahaken kahanan miturut kanyatan bilih Harta lan Brata nyambut damel wonten ing kutha.</p>
183.		<p>Bk: <i>Nyambut gawe Mbok? Seprana-seprene uwis 10 taun luwih ora bali. Apa ngene iki sing diaranni nyambut gawe mbok?</i></p>				v				v					<p><i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i>, mahyakaken kahanan miturut kanyatan bilih Harta lan Brata nyambut damel wonten ing kutha.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
184.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Bakuh saha mbok Sumi. Paraga-paraga menika	Bk: <i>Mbok, sing diarani anak bekti marang wong tuwa ki piye ta mbok?</i>				v							v		<i>Ragam</i> sanati, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Wujud <i>alegro</i> 'ki' = 'iki'. Fungsi <i>heuristik</i> , inggih menika tuturan ingkang mbetahaken wangsulan arupi pangertosan babagan lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun.
185.	nyariyosaken babagan kahanan kulawarganipun mbah Sumi ingkang dipuntilar Brata saha Harta. Paraga ngerembag babagan kahananipun	Mb: <i>Ya temtu bocah sing gemati marang wong tuwa, eling lan tresna marang wong tuwa</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> ingkang sipatipun nedahaken kanyatan babagan tiyang ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun.
186.	kulawarganipun mbah Sumi sasampunipun dipuntilar Brata saha Hata ingkang saweg tindak kutha badhe nyambut damel. Bakuh nyuwun pirsu dhateng mbok Sumi babagan lare ingkang ngabekti	Bk: <i>lha kakang-kakang kae apa sing diarani anak sing bekti marang wong tuwa?</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan supados pikantuk pangertosan babagan Harta lan Brata menika ugi lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuhipun menapa boten.
187.	dhateng tiyang sepuhipun, lajeng mbok Sumi ngedhem- ngedhemaken Bakuh	Mb: <i>uwis le, uwiis. Ora usah ngrembug kakang-kakangmu</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Basa ingkang dipunginakaken basa santai.														tuturanipun nedahaken meksa supados Bakuh boten ngrembag babagan kakangipun.
188.	Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bk: <i>Banjur Bakuh apa bisa bisa diarani anak sing bekti marang Simbok? Yen nyatane, Bakuh ora bisa nambakke Simbok, luwih-luwih mulyane Simbok.</i>				v				v					Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> tuturanipun ngakoni kahanan miturut kanyatan bilih Bakuh boten saged nambakaken mbah Sumi rikala sakit..
189.		Mb: <i>uwis kuh, bakuh kuwi anak bekti marang Simbok. Bakuh kuwi,</i>				v		v							Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , ngyakinken bilih Bakuh menika lare ingkang ngabekti dhateng tiyang sepuh.
190.		Bk: <i>uwis Mbok, aja ngeyem-eyemi bakuh. Bakuh ora kaya kakang-kakang Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa</i>				v				v					Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , ngakoni bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kadosta kakang-kakangipun.
191.		Bk: <i>simbooooooookkkk.. Tuluunggg....tuluuung !</i>				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos bingung amargi mbah Sumi semaput.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
192.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika	Kt: <i>pie? Ana apa</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , inggih menika tuturan ingkang mbetahaken wangsulan kening menapa Bakuh nyuwun tulung.
193.	Katno, Paidi, Ratmi, Jampi, Bakuh, mbok Sumi, pak Mantri. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan mbah Sumi ingkang saweg sakit.	Pd: <i>ana apa kang?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , inggih menika tuturan ingkang mbetahaken wangsulan arupi pangertosan kening menapa Bakuh nyuwun tulung.
194.	Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi ingkang asweg sakit, lajeng tangga-tangganipun madosi pak Mantri kangge ningali	Rn+Jp: <i>ana apa kuh?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , inggih menika tuturan ingkang mbetahaken wangsulan arupi pangertosan kening menapa Bakuh nyuwun tulung.
195.	kahananipun mbok Sumi supados dipunpriksa kahananipun. Lajeng pak Mantri ngendika bilih mbok Sumi kedah	Rn: <i>yu.. sawangen mbah sumi kae to...</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang arupi prentah.
196.	dipunbekta dhateng griya sakit. Ananging Bakuh boten gadhah arta,	Jp: <i>pie iki?piye kang?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	saengga Paidi badhe ngabari Brata saha Harta kangge mbiayani griya sakitipun. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Rn: <i>ojo mung piya piye wae.. kana kang coba njaluk tulung tangga tangga, undangne pak mantri wae?</i>					v	v							Fungsi <i>personal</i> , Jampi bingung amargi ningali mbah Sumi semaput.
197.															Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang arupi prentah supados Katno nyuwun tulung pak Mantri.
198.		Kt: <i>iyu yu..aku tak rono wae,coba kang paidi nyang nggone mbah sodi..undangan mreng, mbog menawa iso nyuwuk lan ngedhem..</i>					v	v							Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> 'nyang' jangkepipun saking tembung 'menyang' saha tembung 'iso' jangkepipun saking tembung 'bisa'. Fungsi basanipun kalebet fungsi <i>instrumental</i> ingkang arupi prentah supados Paidi tindak dhateng dalemipun mbah Sodi.
199.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika	Pd: <i>iyu kang tak mangkat saiki</i>					v				v				Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasarujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
200.	Katno, Paidi, Ratmi, Jampi, Bakuh, mbok Sumi, pak Mantri.	Bk: <i>mbookk.. piye mbookk.. ora gene gene mbokk? ojo ninggal aku mbokk...</i>					v	v							Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan mbah Sumi ingkang saweg sakit.	<i>mbookkk.</i>													Fungsi <i>instrumental</i> meksa supados mbah Sumi boten seda, nilaraken Bakuh.
201.	Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi ingkang asweg sakit, lajeng tangga-tanganipun madosi pak Mantri kangge ningali kahananipun mbok Sumi supados dipunpriksa kahananipun. Lajeng pak Mantri ngendika bilih mbok Sumi kedah dipunbekta dhateng griya sakit. Ananging Bakuh boten gadhah arta, saengga Paidi badhe ngabari Brata saha Harta kangge mbiayani griya sakitipun.	Jp: <i>kok suwi timen to kang katno karo kang paidi kae?ora njedhul-njedhul..</i>					v					v			Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>personal</i> ingkang nedahaken raos jengkel
202.	Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan.	Mt: <i>nyuwun sewu mbok yo. Pripun rasane mbok? ampek punapa mboten?</i>					v						v		Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan.
203.		Rn: <i>pripun pak mantri?kados pundi kahanane Mbah Sumi?</i>					v						v		Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan babagan kahananipun mbah Sumi ingkang saweg sakit.
204.		Mt: <i>pripun nggih..mbenjing kedah tindhak puskesmas kersane angsal rujukan ing rumah sakit. Mbok sumi betah perawatan ingkang langkung intensif saking rumah sakit.</i>					v	v							Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘nggih’ = ‘inggih’ Fungsi <i>instrumental</i> ingkang awujud <i>paring pamrayogi</i> supados ngenjang mbah Sumi dipunbekta dhateng griya sakit supados dipunrawat kanthi langkung <i>intensif</i> .

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
205.	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Jp: <i>Duh..geg piye kang?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
206.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i>	Mt: <i>Lhaa sakmenika pundhi putra mbarepipun?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan babagan lare mbarepipun.
207.	pacelathon menika Katno, Paidi, Ratmi, Jampi, Bakuh, mbok Sumi, pak Mantri. Paraga-paraga menika	Kt: <i>Lha inggih menika..ingkang dados pikiranipun mbok sumi.</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , nedahaken ingkang dados mbah Sumi kepikiran.
208.	nyariyosaken babagan kahanan mbah Sumi ingkang saweg sakit. Paraga ngerembag babagan kahananipun mbah Sumi ingkang asweg sakit, lajeng tangga-tangganiipun	Mt: <i>menika obatipun.. samangkih diunjuk ping tiga sadinten.. ingkang werni abrit dipununjuk mbenjing enjing. Ampun kesupen mbenjing dibeta ing rumah sakit. Kula tak nyuwun pamit riyin.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ampun’ = ‘sampun’, ‘riyin’ = ‘rumiyin’. Fungsi <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken prentah. Inggih menika babagan caranipun ngunjuk obat.
209.	madosi pak Mantri kangge ningali kahananipun mbok Sumi	Rn: <i>Mangga pak tak dherekke.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	supados dipunpriksa kahananipun. Lajeng pak Mantri ngendika bilih mbok Sumi kedah dipunbekta dhateng griya sakit. Ananging Bakuh boten gadhah arta, saengga Paidi badhe ngabari Brata saha Harta kangge mbiayani griya sakitipun. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.														Fungsi basa <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken ngrayu supados dipundherekakaen kaliyan Ratmi. Dipuntandhani tembung ‘mangga’.
210.		Mt: <i>mbok.. pamit riyin.. enggal dhangen lho mbok.. ampun mikir abot abot. Ojo lali sesok tak tunggu ning puskesmas.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘riyin’ = ‘rumiyin’. Fungsi basa <i>instrumental</i> , Fungsi <i>instrumental</i> ingkang tuturanipun nedahaken paring pamrayogi supados ngenjang dhateng griya sakit.
211.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing emper dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika	Kt: <i>kuh.. mrenea ta. Simbokmu iki lara, kudu digawa menyang rumah sakit</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi basa <i>instrumental</i> , tuturanipun nedahaken ukara paring pamrayogi supados dipunbekta dhateng griya sakit.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
212.	Katno, Paidi, Ratmi, Jampi, Bakuh, mbok Sumi, pak Mantri. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan	Jp: <i>Kuh! Kae lho diundang katno!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>personal</i> , inggih menika tuturanipun nedahaken raos jengkel.
213.	kahaman mbah Sumi ingkang saweg sakit. Paraga ngerembag babagan kahamanipun mbah Sumi ingkang asweg sakit, lajeng tangga-tanganipun	Kt: <i>sesuk simbok kudu digawa ning rumah sakit</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang nedahaken tuturan paring pamrayogi supados mbah Sumi dipunbekta dhateng griya sakit.
214.	madosi pak Mantri kangge ningali kahamanipun mbok Sumi supados dipunpriksa kahamanipun. Lajeng pak Mantri ngendika bilih	Bk: <i>aku ra duwe dhuwit kang</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatanipun bilih Bakuh boten gadhah arta.
215.	mbok Sumi kedah dipunbekta dhateng griya sakit. Ananging Bakuh boten gadhah arta, saengga Paidi badhe ngabari Brata saha Harta	Pd: <i>yawis ngene wae, aku sesuk tak menyang kutha tak ngebel kakangmu..menehi kabar.</i>					v							v	<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>imajinatif</i> , amargi kadadosanipun nembe dipunrencanakaken.
216.	kangge mbiayani griya sakitipun. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab.	Mb: <i>ora usah.. aku wis waras, ora gene gene kok..</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ng yakinaken bilih mbah

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi														Sumi sampun sehat.
217.	ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Kt: <i>mbookkk??</i>					v				v				Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
218.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika	Kt: <i>Kang, tak rasa-rasa desane dhewe iki kok saya wingit ya? Aku dadi rada wedie kang...</i>					v					v			Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi basa menika kalebet fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos ajrih.
219.	Katno, Paidi, saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan dhusunipun ingkang sansaya wingit Paraga ngerembag	Sr: <i>Wingit apane? Wong desa ayem tentrem, gemah ripah lohjinawi ngene kok isoh diarani wingit? Sak suwene desa iki isih ana Sarna, ora ana sing jenenge barang wingit..</i>					v					v			Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken sipat umuk.
220.	babagan kahananipun dhusun ingkang saya wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno, Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani	Kt: <i>tenan Kang! Nyatane wingi Jampi karo Ratni ki diweruhi tali kemlawe mabur sak ndhuwure desane dhewe.</i>					v				v				Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih kala wingi Ratni ningali tali kemlawe mabur wonten ing nginggil dhusun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
221.	dening Sarno. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi	Sr: <i>Tali? Tali apa to? Ngko tali kotang gekan? Nek tali kotang malah peneran isoh tak nggo ngijoli tali kotange bojoku sing tak pedhotke wingi..</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi basa menika kalebet fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos guyon.
222.	ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Kt: <i>Wah, ora sembrana lho kang! Apa koe ra kelingan kang? Setaun kepungkur bar ana sing diweruhi tali mabur, banjur ana sing mati nggantung!!</i>					v		v						<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ra’ = ‘ora’, ‘bar’ = ‘bubar’ Fungsi <i>regulasi</i> , amargi paraga ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados boten ngendika sembrana.
223.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika	Sr: <i>Weeee, kui ki ming mitos nek kowe pengen ngerti.. ming nggo medeni bocah.. Ha nek ngono ora mempan kanggo Sarna, jagabayane desa kene..</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’. Fungsi <i>personal</i> , nedahaken bilih paraganipun ngadhahi sipat umuk.
224.	Katno, Paidi, saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan dhusunipun ingkang sansaya wingit Paraga ngerembag	Kt: <i>Tenane jagabaya kang? Kui mburimu ana apa kang?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
225.	babagan kahananipun dhusun ingkang saya	Bk: <i>Kang?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno, Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani														raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
226.	dening Sarno. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Sr: <i>Sapa iki? Sapa kuwi mau sing njawil aku?</i>					v						v		<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan sinten ingkang njawil Sarna.
227.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika	Bk: <i>Aku bakuh kang.. heuheu</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih menika leres Bakuh.
228.	Katno, Paidi, saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan dhusunipun ingkang sansaya wingit	Kt: <i>wuuu, ngakune Jagabaya, ra nduwe wedi..... geneya atimu ciyut, ming ro bakuh we wedi...</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> 'ra' = 'ora', 'ro' = 'karo', 'we' = 'wae'. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Paraga ngerembag babagan kahananipun dhusun ingkang saya wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno, Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani dening Sarno.														nedahaken sipat ngece amargi Sarna ajrih.
229.		Sr: <i>oalah mung bakuh to... wedhus.. get-geti wae..</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘get-geti’ = ‘ngaget-ngageti’. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos jengkel.
230.	Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bk: <i>iyu kang, aku, kok nganggo wedi barange.. heuheu</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>representasional</i> , ngakoni menapa ingkang dados kanyatanipun bilih menika Bakuh.
231.		Sr: <i>wedi gundhulmu,, aku ki ming kaget.. Awakmu ki ngapa? Wengi-wengi malah klayapan turut kene. Koe ki apa ra ngelingi mbokmu to kuh? Ngertia, mbokmu ki lagi lara, malah tok tinggal mblayang.. utekmu ki jane tok nggo ra to kuh? Nek caramu ngono kui jenenge koe ora isa ngentheng-ngenthengke pikirane mbokmu, ning koe</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’, ‘ra’ = ‘ora’, ‘isa’ = ‘bisa’, ‘ning’ = ‘nanging’. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
		<i>ki</i> malah nambahi rekasane mbokmu													
232.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Katno, Paidi, saha	Bl: Yo kang...					v				v				Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
233.	Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan dhusunipun ingkang sansaya wingit Paraga ngerembag babagan kahananipun	Sr: koe <i>ki</i> dong ora??? Ora ya yo ya yo <i>ae</i> ..					v					v			Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> 'ki' = 'iki', 'ae' = 'wae' Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos jengkel.
234.	dhusun ingkang saya wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno, Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani	Kt: Wes kang, mbok aja sia-sia karo bakuh.. Koe <i>ki</i> arep prelu apa ta kuh? Wengi-wengi kok malah dolan?					v	v							Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ngrayu dhateng mitra tuturipun supados ndukani Bakuh.
235.	dening Sarno. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan.	Bk: aku rene <i>ki</i> mung arep dolan og kang.. golek hawa padhang.. Aku nang ngomah suwe-suwe judheg e kang, mikir simbok lagi lara, <i>ning</i> kakang-kakangku dhewe ratau bali,					v			v					Ragam akrab, dipuntingali saking konteks saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> 'ki' = 'iki', 'ning' = 'nanging' Fungsi <i>representasional</i> ingkang nedahaken tuturan mahyakaken

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko.														kanyatan bilih Bakuh judheg amargi kakangipun boten nate wangsul.
236.	Pacelathonipun arupi rerembagan.	Sr: <i>Iha luwung kaya kakang-kakangmu kuwi genah, lungane nyambut gawe, oleh dhuit.. Ora kaya kowe kuwi mung ngalor ngidul, ngetan ngulon ra juntrungane.. Ngopeni mbokne we kok ra kajat..</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ki’ = ‘iki’, ‘we’ = ‘wae’, ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>representasional</i> ingkang nedahaken kanyatan bilih kakangipun tindak dhateng kutha amargi nyambbut damel.
237.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Katno, Paidi, saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan	Bk: <i>Ora le wegah ngopeni simbok kang,, ning kakang-kakang ku ki jan blas ra nggagas simbok e. Seprana seprene kandha nyambut gawe ning nyatane endi? ra tau sing jenenge bali omah, nginguk mbokne.</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ning’ = ‘nanging’, ‘ki’ = ‘iki’, ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>representasional</i> , tuturanipun mahyakaken kanyatan bilih kakangipun Bakuh boten mikir kahananipun mbah Sumi ingkang asring sakit.
238.	kahaman dhusunipun ingkang sansaya wingit Paraga ngerembag babagan kahananipun dhusun ingkang saya wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno,	Sr: <i>Ora perlu nginguk omah, ning dhuite rak yo tekan to, isa nggo ngopeni mbokmu.. ora kaya koe raisa ngapa-ngapa..</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘isa’ = ‘bisa’, ‘nggo’ = ‘kanggo’, ‘raisa’ = ‘ora bisa’. Fungsi <i>nedahaken</i> kanyatan bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kadost kakangipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
239.	Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani dening Sarno. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi</i>	Bk: <i>iyu kang, aku ncen raisa ngapa-ngapa..</i>					v			v					<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ncen’ = ‘pancen’, ‘raisa’ = ‘ora bisa’. Fungsi <i>representasional</i> , ngakoni bilih Bakuh boten saged menapa-menapa kados kakangipun.
240.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Sr: <i>geneya ngerti !!! Urip karo mati og ra ana bedane,, luwung matio kana wae !</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
241.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing pekarangan. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Katno, Paidi, saha	Kt: <i>Wis kang mbok ra ngono kuwi,, mesakne bakuh kang..</i>					v		v						<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Wujud <i>alegro</i> ‘ra’ = ‘ora’. Fungsi <i>regulasi</i> , amargi paraga ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados boten ndukani Bakuh.
242.	Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahanan dhusunipun ingkang sansaya wingit Paraga ngerembag babagan kahananipun	Sr: <i>Lha nyatane ngono, kon kepiye?</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
243.	dhusun ingkang saya wingit, lajeng wonten Bakuh mlampah saking wingkingipun Sarno, Sarno kaget. Saengga Bakuh dipundukani	Kt: <i>Wes kuh, aja dadi atimu, luwung saiki kowe bali ngancani mbokmu. Wes wengi iki..</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ngrayu supados Bakuh boten sedhah.
244.	dening Sarno. Basa ingkang dipunginakaken basa akrab. <i>Ragamipun ingkang</i>	Sr: <i>Bali kana!</i>					v					v			<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
245.	dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Bk: <i>Yo kang...</i>					v				v				<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
246.		Kt: <i>wes kang nek ngono ayo mubeng rondha menah.</i>					v	v							<i>Ragam</i> akrab, dipuntingali saking <i>konteks</i> saha paraga ingkang sampun raket kadosta kulawarga. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang sipatipun pangajak supados ronda malih.
247.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang	Rn: <i>Mbok,</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing konteks pancelathon menika Ratmi, Jampi, saha mbok Sumi.														aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
248.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahananipun mbok Sumi, Ratmi saha Jampi mbektakaken mbok Sumi sekul.	Jp: <i>Iki lho mbah, tak gawakke sega. Ayo dhahar sikik.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ngrayu mbah Sumi supados purun dhahar.
249.	Paraga ngerembag babagan kahananipun mbok Sumi, Ratmi saha Jampi mbektakaken mbok Sumi sekul.	Mb: <i>Yo Nduk, wenehno ning meja kono wae.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.. Fungsi <i>instrumental</i> tuturanipun awujud prentah supados maringaken sekul wonten ing meja.
250.	Ananing mbok Sumi boten kersa, ananing malah nyuwun pangapunten dening Ratmi saha Jampi mbok bilih wonten lepat. Mbok	Jp: <i>Mbah, tak gawekke unjukan ya.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken bilih paraganipun ngrayu dhateng mitra tuturipun supados purun ngunjuk.
251.	Sumi nyuwun pirsu kabariipun lare-larenipun dhateng Jampi. Lajeng Ratmi badhe madosaken nomer telpon Brata saha Harta wonten ing	Mb: <i>ora Nduk. Aku wis ora kepengin apa-apa maneh. Aku njaluk ngapura ya Nduk yen aku duwe salah</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken ukara ngrayu supados kalepatanipun mbah Sumi dipungapunten.
252.	kecamatan. Basa ingkang	Jp: <i>Ngendikan apa Mbah, ana-ana wae.</i>				v			v						<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.														kahanan santai. Fungsi <i>regulasi</i> , amargi paraga ngendalikaken patrep mitra tuturipun supados boten ngendika aneh-aneh.
253.	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Mb: <i>kabare anakku Brata karo Harta piye ya ndhuk? Aku kangen.</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsulan babagan kahananipun Harta lan Brata.
254.		Rn: <i>ngene wae, aku tak lunga menyang kecamatan golek nomere Brata karo Harta.</i>				v								v	<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>imajinatif</i> , amargi kadadosanipun nembe dipunrencanakaken.
255.		Mb: <i>Iya Nduk</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pasurujukan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
256.		Rn: <i>Aku pamit ya Mbah.</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ing

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
257.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks pacelathon menika Ratmi, Jampi, saha mbok	Jp: <i>Mbah, iki nomere wis oleh.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken bilih Jampi sampun gadhah nomer telpon Harta lan Brata.
258.	Sumi. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan kahananipun mbok Sumi, Ratmi saha Jampi badhe mendhet rantang wonten ing dalemipun mbok	Rn: <i>Mbah, Mbah</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
259.	Sumi ananging mbok sumi sampun seda. Rikala Ratmi saha Jampi badhe mendhet rantang wonten ing dalemipun mbok Sumi ananging mbok sumi sampun seda.	Jp: <i>Kok ora sumaur ya yu?</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
260.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan.	Rn: <i>Coba ditiliki dhadhane?</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang sipatipun prentah supados dipuntiliki dhadhanipun.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
261.	Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Jp: <i>Weh yu, kok tangane anyep ya yu.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , nedahaken kanyatan bilih astanipun mbah Sumi sampun anyep.
262.		Rn: <i>ditiliki napase yu.</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang sipatipun mrentah supados dipuntiliki napasipun.
263.		Jp: <i>wahh, yu.. Simbok wis ora ana.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih mbah Sumi sampun tilar dunya.
264.		Bk: <i>Simbok, Simbokkk: SIMBOOOOOKKKK!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
265.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang	Bk: <i>Kang... Kang</i>				v					v				<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing konteks pancelathon menika Brata, Harta saha Bakuh.														aruh minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
266.	Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ingkang sasampunipun mbok Sumi seda. Brata saha Harta taksih	Ht: <i>Kowe! Kowe sing njalari simbok ora ana</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
267.	boten saged nampi bilih mbok Sumi seda, saengga Brata saha Harta nyalahaken Bakuh amargi boten saged ngrumat mbok Sumi.	Bk: <i>Kang, aku njaluk ngapura, simbok wis ora ana.</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> ingkang mahyakaken bilih mbah Sumi sampun tilar dunya.
268.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi	Br: <i>Sapa sing mbiyen tak pasrahi ngrumat simbok? Sapa?! Semaure!!</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
269.	<i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pancelathonipun arupi rerembagan.	Bk: <i>a... a... ku..</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> ingkang nedahaken tuturan ngakoni bilih ingkang dipunpasrahi ngrumat mbah Sumi inggih menika Bakuh.
270.		Ht: <i>Dasar bocah ora migunanai, bocah ra bisa ngapa-ngapa. Banjur</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
		<i>gaweanmu ning ngomah ki ngapa?</i>													Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
271.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks	Bk: <i>apa sing jenenge nyambut gawe ki nganti lali omah?</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> ingkang ngandharaken raos jengkel.
272.	pacelathon menika Brata, Harta saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ingkang sasampunipun mbok Sumi seda.	Ht: <i>dadi kaya mangkono panyangkamu karo kakang-kakangmu?Mbok kira, aku ki seneng-seneng? Mbok kira aku ning kana mung lheyeh-lheyeyh?</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
273.	Brata saha Harta taksih boten saged nampi bilih mbok Sumi seda, saengga Brata saha Harta nyalahaken Bakuh amargi boten saged ngrumat mbok Sumi.	Bk: <i>nanging kena apa kakang ora tau gelem tilik simbok? Kakang lak ya ngerti ta simbok ki lara-laranen. Mung ngarep-ngarep ketemu kakang?</i>				v							v		<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>heuristik</i> , tuturanipun mbetahaken wangsulan kenging menapa Harta boten nate wangsul niliki mbah Sumi.
274.	Basa ingkang dipunginakaken basa santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi	Br: <i>aku ki bali ngenteni wektu sing pas</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih Brata wangsul ngentosi wekdal ingkang trep.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	rerembagan.														
275.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing konteks	Bk: <i>apa wektu sing pas kuwi nalika simbok wis seda? Saiki apa iki ana gunane, apa iki bisa kanggo mbalikke simbok?</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi personal ingkang ngandharaken raos jengkel.</i>
276.	pacelathon menika Brata, Harta saha Bakuh. Paraga-paraga menika nyariyosaken babagan ingkang sasampunipun	Ht: <i>wooo!! Dadi aku sing kleru?dadi aku sing njaalari simbok seda?!</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi personal, tuturanipun nedahaken raos duka.</i>
277.	mbok Sumi seda. Brata saha Harta taksih boten saged nampi bilih mbok Sumi seda, saengga Brata saha Harta nyalahaken Bakuh	Bk: <i>dudu kang, dudu. Nanging....</i>				v		v							<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi instrumental ingkang nedahaken tuturan memaksa paksa kangge nggakinaken Harta.</i>
278.	amargi boten saged ngrumat mbok Sumi. Basa ingkang dipunginakaken basa santai.	Ht: <i>wis rasah njeluk kakang!</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi personal, tuturanipun nedahaken raos duka.</i>
279.	<i>Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi</i>	Bk: <i>kang, aku njaluk ngapura kang. Aku ora bisa ngopeni simbok. Aku njaluk ngapura</i>				v		v							<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi instrumental, nedahaken bilih paraganipun ngrayu supados dipunngapunten.</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
280.	rerembagan.	Br: <i>wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i> Fungsi <i>personal</i> ingkang ngandharaken raos kuciwa.
281.		Bk: <i>kang, dudu aku kang. Dudu aku</i>				v		v							<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i> Fungsi <i>instrumental</i> ingkang asipat ngyakinaken bilih ingkang nyebabaken mbah Sumi tilar dunya sanes Bakuh.
282.		Br: <i>uwis! Minggir</i>				v						v			<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i> Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
283.	Swanten arwahipun mbok Sumi wonten ing emper dalemipun mbok Sumi.	Mb: <i>kuhhh, Bakuhhhh...</i>				v					v				<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i> Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken sapa aruh minangka wujud ingkang pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
284.		Bk: <i>Mbok,, Mbokk.. ning endi Mbok?</i>				v							v		<i>Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai.</i> Fungsi <i>heuristik</i> , fungsi basa ingkang tuturanipun mbetahaken wangsul

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															kawontenanipun mbah Sumi samenika.
285.		Mb: <i>Rene Kuh, cedak karo Simbok!</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang tuturanipun nedahaken panyuwun supados Bakuh marani mbah Sumi.
286.		Bk: <i>Aku nusul kowe mbok. AKU NUSUL KOWE MBOK!!</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang tuturanipun nedahaken tuturan meksa badhe ndherek mah Sumi..
287.	Bakuh wonten ing emper dalemipun mbok Sumi badhe nggantung.	Bk: <i>aku wis ora kuwat urip maneh. Simbok wis ora ana. Kakang-kakangku wis ora nganggep aku. Aku nusuk kowe mbokk</i>				v						v			<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos sedhih.
288.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang wonten ing <i>konteks</i> pacelathon menika Brata,	Br: <i>kowe kuwi kebangeten karo bakuh, piye-piyekna bakuh kuwi adhimu!</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> ingkang mahyakaken bilih Bakuh menika adhinipun Harta saha Brata.
289.	Harta saha Sarno. Brata saha Harta geger amargi sampun nyalahaken Bakuh.	Ht: <i>wis rasah ngrembug bakuh, aku wis ora ngurus</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Brata paring pamrayogi dhateng Harta supados mboten nyia-nyia Bakuh, amargi kulawarganipun kantun Bakuh. Ananging Harta boten trima amargi Brata ugi sampun nilar Bakuh kaliyan mbok Sumi. Kekalihipun sami nyalahaken, dumugi Sarno ngendika kaliyan Brata saha Harta bilih Bakuh nggantug dhiru. Basa ingkang														panyuwun supados Brata boten ngermbag babagan Bakuh malih.
290.	dipunginakaken basa santai. Ragamipun ingkang dipunginakaken mawi ragam lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko. Pacelathonipun arupi rerembagan.	Br: <i>mengko nek ana apa-apa karo bakuh kepiye?</i>				v					v				Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>interaksional</i> , nedahaken pitakenan minangka wujud ing pasrawungan dhateng mitra tuturipun.
291.		Ht: <i>ha mbok ben modyar, bocah ora ana gunane wae.</i>				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
292.		Br: kowe ki mbok ngelingi, simbok kuwi bar seda. Nek bakuh melu ora ana. Banjur awakedhewe wis ora duwe sapa-sapa maneh.				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Alegro 'ki' = 'iki', 'bar' = 'bubar'. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos sedhih.
293.		Ht: <i>saiki sing njalari simbok ora ana ki sapa? Kowe ta kang?!</i>				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. alegro 'ki' = 'iki'. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun nedahaken raos duka.
294.	Papan pacelathon menika kadadosan wonten ing dalemipun mbok Sumi. Paraga-paraga ingkang	Br: <i>aku? mung aku? Banjur kowe? Sak suwene iki kowe ning endi?</i>				v						v			Ragam santai, konteksipun ragam basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>personal</i> , tuturanipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	wonten ing konteks pancelathon menika Brata, Harta saha Sarno.														nedahaken raos duka.
295.	Brata saha Harta geger amargi sampun nyalahaken Bakuh. Brata paring pamrayogi dhateng Harta supados	Ht: <i>aku? Kok aku kang? Sing lunga dhisik kuwi rak kowe ta?</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , mahyakaken kanyatan bilih Brata nilaraken mbah Sumi rumiyin tinimbang Harta.
296.	mboten nyia-nyia Bakuh, amargi kulawarganipun kantun Bakuh. Ananging Harta boten trima amargi Brata ugi sampun nilar Bakuh kaliyan mbok Sumi. Kekalihipun sami	Br: <i>Ha ning kowe nak melu lunga ta? Ha nek ngono kowe sing kleru</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> , nedahaken tuturan maksa bilih Harta klentu amargi sampun nilaraken Bakuh kaliyan mbah Sumi.
297.	nyalahaken, dumugi Sarno ngendika kaliyan Brata saha Harta bilih Bakuh nggantung dhiri. Basa ingkang dipunginakaken basa	Ht: <i>kowe ya kleru!</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih Brata klentu amargi nilaraken mbah Sumi.
298.	santai. <i>Ragam</i> ipun ingkang dipunginakaken mawi <i>ragam</i> lisan. Panganggening basa ngginakaken basa ngoko.	Br: <i>kowe sing kleru</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih Harta ugi klentu amargi nilaraken mbah Sumi.
299.	Pancelathonipun arupi rerembagan.	Ht: <i>kowe...</i>				v		v							<i>Ragam</i> santai, konteksipun <i>ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
															kahanan santai. Fungsi <i>instrumental</i> ingkang nedahaken tuturan meksa bilih Brata ingkang klentu amargi nilaraken mbah Sumi.
300.		Sr: <i>uwis, uwis! Kae delengen Bakuh Nggantung!</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> , mahyakaken kanyatan bilih Bakuh nggantung dhiri.
301.		Br+Ht: <i>Bakuh ADHIKU! Kakang njaluk pangapura dhi! Kakang sing salah!</i>				v				v					<i>Ragam</i> santai, <i>konteksipun ragam</i> basa dipunginakaken wonten ing kahanan santai. Fungsi <i>representasional</i> ingkang asipat ngakoni kalepatanipun Harta lan Brata sampun nyia-nyia Bakuh.

ASMARA DAHANA

PRA-ADEGAN

Satu

(Warana dibuka kanthi diiringi *gendhing Kasmaran*.

Sindhèn nembang:

Srengenge kang miyos dalu

wong bagus sun kawulani

kakonang abyor ing tawang

kalintang rasaning ati

Ing ngisoring padhang bulan, ing ngisoring wit, ana pemuda loro kang lagi gandrung asmara.

Jatmiko : (nggugengi tangane Lasmini) Lasmini ya kaya ngeneki gedhene katresnaku kang tumuju marang sliramu wong ayu, prasapaku marang sliramu, mbok menawa jagad kang gumelar iki bisa katon peteng, yen aku ora bias urip sesandhingan sak lawase marang kowe cah ayu.

Lasmini : (mesem) semanten ugi kula kang mas Jatmiko, kula mboten badhe ngladosi kakung kejawi naming panjenengan lan kula pasrah jiwa raga.

Dua

(Geguritan kanthi diiringi *gendhing Gurit*)

Dakupadi mawa sewu netra, mawa sewu batin

Ing tharik-tharik tembung geguritan

Midet tekan suwaliking langit sap pitu

Obyek sadawaning kali, sajembaring segara

Dakupadi mawa sewu netra, mawa sewu batin

Ing remeng-remenging kamar wanita pelanyahan

Mubet ing saben gubug-gubug magrong

Sejatine Kenya iku tetangisan ing rungkuting

Dina-dina keplayu kang getir

Tetes tangis getih kentekan luh

Amaratani donya Kenya iku

Ing endi dununge bener lan luput

Nalika mung winatesan anane karep

Ana tangis mblabar nurut dawane dalam surup

Merga nyawa kari totonan ing pucuk ukara

Yen ta Kenya iku nganti edan

Kenya iku isih duwe panemu

Yen ing kana

Isih ana tetesing katresnan lara

BABAK 1

(Babak 1 dibuka kanthi diiringi *Gendhing Ronggeng*)

Ing tengahing alun-alun desa ana panggung kang dipadhangi obor. Ana ronggeng telu lagi padha mbeksa kanthi kenes lan luwes. Netrane padha nantang, ning uga katon ngeridhu, sangsaya gawe sengsem para priya.

(Babak 2 ditutup nganti ronggengan rampung)

BABAK 2

(Babak 2 dibuka kanthi diiringi *Gendhing Wong Ndesa*)

Ing sawijining dina ing dhusun kang aran Gowokrejo. Para ibu padha lelungguhan sinambi ngonceki pohung kang dadi asiling panen sasi kuwi.

- Partini : Mambengi apik tenan yo pentas ronggenge. Jan, Lasmini kae lo. Kenes tenan.
Wasiyem : Iyo Yu. Kendhangane mantep. Goyangane luwes. Jan, kulit kok iso resike kaya ngunu. Kaya besusu.
Murtinah : Ho'o ora kaya kulitmu yu. Kaya bokonge kendhil. Ireng!
Wasiyem : We, yaben! Ireng-ireng kaya ngene ya jik ana sing mayoni!
Partini : Wis, wis ta yu, aja padha padudon. Pancene Lasmini kae ayu tenan. Durung ana sak dhusun Gowokrejo sing ayune ngluwihi Lasmini.
Wasiyem : Pancen Yu. Aku malah kepengin bojoku bisa nyandhing Lasmini saben wengi. Ben sesok bisa metengi aku. Njur anakku ben ketularan ayune Lasmini.
Murtinah : Ah, ramungkin. Wong mlarat kayak owe kuwi ora mungkin. Kowe ngedolo wedhus mu sing gering kaya pring kae, tetep rung bisa nggo nyandhing Lasmini. Mesthi bojoku sing bisa.
Wasiyem : Alah, kowe soyo ora mungkin. Omah mung tembok gedhek koyo ngunu we, ora mungkin bisa nyawer Lasmini! Bojoku mesthi bisa. Geingi keuntungan adol pohung mundhak kok!
Murtinah : Lo, lo, omahmu rak ya mung gedhek to. Tandingke apa piye, gedhekku karo gedhekmu, menang endi!
Partini : We ladalah, padu maneh. Mbok uwes to.

Saka kadohan katon bocah bagus nggawa arit. Dheweke mlaku ngliwati ibu-ibu

- Partini : E, Thole Jatmiko.. Arep menyang ngendi le?
Jatmiko : Badhe mugut, Bu. Sik ya bu selak ditunggu Bagong! Ndherek langkung...
Partini : Wo ya ngati-ngati ya le.

Jatmiko bablas mlaku

- Murtinah : Eh, eh, jare Jatmiko karo Lasmini kae pacangan to?
Wasiyem : Ho'o kuwi. Wong kawit cilik wis dolanan bareng. Adus bareng malah.
Murtinah : Waiki. Sajake pancen jejodhoan bocah loro iku.
Partini : Wes-wes. Aja padha nggosip bae. Gage kae pohunge dionceki.
M + W : Woke Mbakyu.

Partini : Ben rada semangat sinambi nembang yo!
(Babak 2 ditutup kanthi diiringi gendhing Campursari Gugur Gunung)

BABAK 3

(Babak 3 dibuka kanthi diiringi Gendhing Mabuk)

Ana wong bagus wis rada tuwa umure. Pawakane gagah dhuwur, klambine necis, rambute klimis, sepatonan ireng disemir kencling kaya para pejabat.

Hartadi: (karo mabuk nggawa gendul warnane ireng rada gepeng. Sajake Wiski). E, ladalah. Dhek wingi aku ketemu ronggeng ayu. Jaaaaaaan.... uedyaaann ayune.... ck-ck-ck... ngluwihi Dewi Persik! Jengene sapa ya, sik-sik (ngombe mirase)... Wo ho'o...! Jengene Lasmini! Jan... ayune... bodine... hrrrr

Hartadi: (ngombe mirase) Pokoke, aku kudu nyandhing sing wong ayu sing jenenge Lasmini kae! Nawaitu! Tak niyati tenan! Aku ki juragan tebu! Njaluk apa wae tak turuti wes. Dho njaluk opo? Njaluk buku po piye? Kana, njaluk Pak Wardy!

Hartadi: (lungguh, ongang-onggang). Ning aku isih nduwe jurus jitu. Aku duwe kenalan Dukun jenenge Soma Wiharjo. Tak mrana sik ya, selak tutup praktike!

(Hartadi lunga diiringi Gendhing Mabuk)

(Ilustrasi papan praktik Mbah Soma Wiharjo: Gendhing Dukun)

Hartadi : (karo mendem) Mbaaaaahhhh! Mbah Somaaaa! Mbah Somaaa... Nangomah ora mbah... Wo piye to iki, ora ndang dibukakne lawang!

Mbah Soma : (metu) Ana apa?

Hartadi : Mbah. Aku ana prelu.

Mbah Soma : Kowe ngerti omongan karo sopo?

Hartadi : Ora.

Mbah Soma : Ora yawis. Balia kana.

Hartadi : E, kosik mbah. Nuwun sewu, kula nuwun sewu.

Mbah Soma : Mendem yo mendem. Ning ya ora ngono caramu omongan karo aku. Wong kok mung waton muni ora nggenah sapa sing dijak omongan.

Hartadi : Nggih, Mbah. Kula rumaos klentu. Ngaten Mbah sowan kula ngriki, rehning kula gadah pepenginan, mila kula badhe nyuwun gungan kaliyan simbah.

Mbah Soma : Lha rak tenan, to... wiwit mau wis tak batin mesti kaya padatan, yen duwe kekarepan wae, kowe ki lagi ngarohake aku, banjur kowe darbe kekarepan apa? Coba omonga aku tak krungu.

Hartadi : Cethanipun ngaten Mbah. Kula niki jane kepincut marang ronggeng ayu saking Gowokrejo nika.

Mbah Soma : Woh. Ronggeng Lasmini kae?

Hartadi : Nggih Mbah, sing paling ayu nika lho. Pripun nggih Mbah?

Mbah Soma : kowe ki darbe pepenginan kok aneh. Banjur aku kon ngapakke Har?

Hartadi : Simbah ki pripun, menapa kula kedah nyethakake malih?

Mbah Soma : Ora, aku wis ngerti kekarepanmu. Aku tok kon nyebeh?
Hartadi : Nggih Mbah.
Mbah Soma : Dadi kowe ki isoh ngendhang ora isoh nyuling ta. Isoh nyawang ora isoh nyandhing? Yen ngono, kuwi gampang. Sik entenana sedhela. Tak gawekke sarat-sarate.
Hartadi : Nggih Mbah.

Mbah Soma metu sedela. Metu maneh nggawa gendul isi banyu kang wus disarati.

Mbah Soma : Iki tak nehi banyu le. Banyu iki engko ombekna si Lasmini. Mbuh piye caramu anggone ngenehke, karepmu. Sing penting banyu iki kudu diombe dening Lasmini.
Hartadi : Nggih Mbah, matur nuwun (ngenehi amplop). Menika kula namung saged nyaosaken semanten. Pangestunipun nggih Mbah. Mugi-mugi saged kasil.
Mbah Soma : Ya Le, tak pangestoni. Kana gek ndang menyang. Tamuku isih akeh padha ngantri.

(Babak 3 ditutup kanthi diiringi *Gendhing Ngarit*, langsung ke Babak 4)

BABAK 4

Ana wong lanang lagi lungguh ongang-onggang. Dheweke guneman.

Bagong : Kancaku sing jenenge Jatmiko mau nangendi ya. Eh, takcritani. Kancaku kae aneh. Wonge ki seneng karo ronggeng Lasmini kae. Ning kok wonge ki ra wani ngomong ya.

Jatmiko lagi teka, krungu kancane Bagong guneman dhewe.

Jatmiko : Ngopo kowe, Gong?
Bagong : We, Jatmiko. Ora ngapa-ngapa kok. Sik aku tak takon. kowe ki saka ngendi? Kok suwi temen. Saka ngomahe Lasmini po piye?
Jatmiko : Rasah gawe-gawe kowe, Min. Aku mau ki bar ewang-ewang simbahku. Gawe gaplek.
Bagong : Lho, ora saka nggone Lasmini to?
Jatmiko : Kowe ki takon apa maedo e? Rasah nyebut-nyebut Lasmini maneh.
Bagong : Lha jarene kowe ki karo Lasmini. Tenan ora e? Apa kowe ki abang-abang kembang mawar?
Jatmiko : Apa kuwi?
Bagong : abang-abang kembang mawar, sing digagas tresnane wis tawar? Hahaha
Jatmiko : Ah ana-ana wae kowe ki Gong. Apa maneh?
Bagong : Kembang kecipir kembang kenanga.
Jatmiko : Sing dipikir ora rumangsa.
Bagong : Godhong kemangi dingo lalapan.

Jatmiko : Apa kuwi?
 Bagong : Seger.
 Jatmiko : Woo.. aku yo duwe. Tak wales kowe. Ana wewe nggawa ceret. Wes kowe ki rasah cerewet. A mbuh Gong. Wis lah saiki rasah nggagas Lasmini maneh. Lasmini kae ki ronggeng.
 Bagong : Lha terus ngopo yen ronggeng? Lak kowe bisa urip mulya ta?
 Jatmiko : Mulya-mulya kuwi rak perkara banda donya. Iki perkara ati e Gong. kowe ora ngerti sing tak rasakne.
 Bagong : Lha karepmu piye ta cah bagus?
 Jatmiko : Ngene, ronggeng iku milik bersama. Dadi ora bisa tak pek nggo awakku dhewe. Aku pengen bojoku ki udu ronggeng. Bojoku ki kudune isoh ngrumat aku lan anak-anakku.
 Bagong : Ya nek ngono si Lasmini tak pek wae po piye? Kowe tak golekke ganti tanggaku, wanita ayu lencir kuning ning brewoken.
 Jatmiko : Gah! We, ya aja. Pangajabku ki muga si Lasmini bisa maleh.
 Bagong : Maleh? Maleh dadi apa?
 Jatmiko : Maleh bisa dadi wong wadon sing prasaja lan somahan.
 Bagong : Sing bisa ngrumat aku lan anak-anakku.
 Jatmiko : E e e, karepmu wi apa?
 Bagong : Aku ki mbasakne kowe Jat. Wes, tinimbang pasuryanmu susah, saiki ayo nembang ae. Nembang nggo Lasmini.
 Jatmiko : Yo kowe ethok-ethoke dadi Lasmini ya.
 (Jatmiko nembang Pangkur)
*Lasmini pepujaning wang
 sun kasmaran rina kalawan wengi
 angelangut tanpa pagut
 lamun datanpo sira
 katresnanku satemah sun gawa wuyung
 aja sira alelewa
 saya ndadra nggonku brangti*
 Bagong : Kangmas, kula tresna karo sampeyan.
 Jatmiko : Gah aku Gong. Wong rupamu beda adoh karo Lasmini.
 Bagong : Wes, wes, saiki rak pasuryanmu wes padhang. Becike saiki awake dhewe neruske ngarit, yo. Wedhuse selak ngelih.
 Jatmiko : Yoh.

(Babak 4 ditutup kanthi diiringi *Gendhing Ngarit*)

BABAK 5

Lasmini lungguh ana ing meja rias, dheweke nyopoti dandanane, pasuryane susah.

(Sindhen nembang:

Asmara Dahana

Li lali tan bisa lali

sun lelipur tan sangsaya

*katon bae sapolahe
kancil desa njang talingan
ku melu karo ndika
lebu seta sari pohung
becik mati yen kapiran*

Disambung **Gendhing 611161**)

Nyai Partareja mlebu kamare Lasmini. Dheweke mangkel wruh Lasmini rung siap anggone dandan.

Nyai Partareja : E nduk cah ayu, kowe ki ana apa kok katon susah. Wis, ta, wis... mengko kowe ki arep ngronggeng. Ronggeng iki kudu sumringah. Kudu bisa gae bungahing liyan. Mosok ronggeng plerak-pleruk.

Lasmini : Nyai... sajane kula sampun boten kepengin ngronggeng. Raga kula mbeksa, nanging ati kula... ati kula Nyai... kula kepengin kaliyan Kangmas Jatmiko.

Nyai Partareja : We ya ora kena. Kowe ki ronggeng. Ronggeng kuwi ya ronggeng. Ora kena nglirik para priya. Sepisan wae kowe seneng marang bocah lanang, pengasihmu bisa ilang. Kowe mengko bisa dadi ronggeng bobor. Ora payu!

Lasmini : Dhuh, nyai... kula pun boten pengin ngronggeng! Emoh!

Nyai Partareja : Heee!

(Lasmini mlayu metu kamare diiringi **Gendhing Ngarit part B**)

Ujug-ujug krungu lawang didhodhog. Nyai Partareja menyang ruang tamu, mbukakne lawang

Hartadi : Kula nuwun, Nyai!

Nyai Partareja : Nggih, mangga-mangga. O, Den Hartadi. Wonten menapa Den?

Hartadi : Anu, arep sowan, Nyai. Aki ki lak kangen karo Lasmini. Wis pirang-pirang taun ora kepethuk.

Nyai Partareja : We, wong ketoke mung lagi geingi kok ndang kangen. Mangga Den, pinarak sik.

Hartadi : Iki, Nyai. Sajane aku rene arep ngekei hadiah kanggo Lasmini. Iki ramuan ajaib. Bisa nglariske anggone ngronggeng.

Nyai Partareja : Wah, wah, maturnuwun Den! Nduk cah ayu! Iki lho Den Hartadi maringi sangu nggo kowe ngronggeng. Ndang, metua nduk cah ayu!

Lasmini : Sinten, Nyai?

Nyai Partareja : Iki lho Nduk, ana Den Hartadi, ndang metua nduk...

Lasmini : Emoh!

Hartadi : (mangkel) Wes Nyai. Arep tak nehke dhewe.

(Hartadi marani Lasmini diiringi **Gendhing Arep Perkosaan**)

Hartadi : Nyo! Iki hadiah nggo kowe! Tampanen!
 Lasmini : Emoh! (nyampar gendule nganti pecah)
 Hartadi : (muntab) Wo, wong wadon kok ora nggenah! Pokoke bengi iki kowe kudu ngladeni aku!
 Lasmini : Emoh! Kurang ajar kowe Hartadi!

(Hartadi lan Lasmini oyak-oyakan nang njero kamar diiringi **Gendhing Perkosaan.**)

Lasmini metu kamar, klambine rusak, rambute awut-awutan, nangis

Nyai Partareja : Lho, nduk, kowe ki ngopo. Kon ngladeni kok ora gelem! Ngisin-ngisini kowe ki! Ora nduwe rasa panuwun marang Den Hartadi!
 Lasmini : Aku mau rak wis matur ta nyai. Aku ki wis emoh dadi ronggeng. Aku ki kepengin dadi wanita somahan.
 Hartadi : (metu saka kamar) Kowe ki wong wadon bodho. Genah-genah wis sugih banda. Kok kowe isih nolak aku. Karepmu wi piye?
 Lasmini : (mbrebes mili). Tresnaku ki ora nggo kowe! Tresnaku ki (nangis saya banter) mung kanggo Kangmas Jatmiko...
 Hartadi : (muntab) Wooo! Endi sing jenenge Jatmiko! Kene tak pateni! (mlayu metu ngomah)
 Lasmini : Aja! (Lasmini ngoyak)
 Nyai Partareja : We nduk! Kowe ki saiki ngronggeng! Malah arep mlayu nandi kowe ki! Bali-bali!

(Babak 5 ditutup kanthi diiringi **Gendhing Perkosaan.** langsung ke babak 6)

BABAK 6

Jatmiko lan Bagong mulih saka ngarit. Hartadi mlayu-mlayu ngampiri Jatmiko

Hartadi : Heh! Mandheg!
 Jatmiko : Ana apa iki?
 Hartadi : Kowe sing jenenge Jatmiko?
 Bagong : Aku! Aku kancane Jatmiko!
 Hartadi : Endi sing jenenge Jatmiko?
 Bagong : Wani kowe karo Jatmiko?!
 Hartadi : Turah wanine...
 Jatmiko : Sik, iki ana apa? Aku Jatmiko! Sapa kowe?!
 Hartadi : Kowe ta sing jenenge Jatmiko! Aku Hartadi!
 Bagong : O Hartadi. Aku ngerti Jat! Hartadi ki kancanene Hartanto lan Hardiyanto
 Jatmiko : Gong, meneng! lungguh!
 Hartadi : Kowe ngerti ora? (ngadhepi Jatmiko)
 Bagong : aku ora ngerti
 Jatmiko : Meneng kowe ki Gong!

Hartadi : (Mliriki Bagong) Dijaga lambemu!
 Jatmiko : Heh! Rasah tudang-tuding kancaku!
 Hartadi : Yaben, urusanku! Gara-gara kowe, Lasmini kae nolak aku!
 Jatmiko : Modyar! Pancen tresnane Lasmini ki mung kanggo aku!
 Hartadi : Nanging kowe ra ngerti, mau bengi Lasmini tak tumpaki! Hahahaha
 Jatmiko : Wo, dijaga lambemu! (nendhang Hartadi)

(Hartadi lan Jatmiko gelut kanthi diiringi **Gendhing Gelut.**)

Hartadi kalah.

Jatmiko : Rasakno! Pancen kowe ki ora pantes nyandhing Lasmini!
 Hartadi : Iyo, pancene aku kalah karo kowe...

Ujug-ujug Hartadi ngetokake keris, banjur nujes wetenge Jatmiko

Jatmiko : Arrgg!
 Hartadi : Hahahaha rasakno kowe!! Saiki Lasmini duwekku!!

Jatmiko gumlethak ing lemah. Bagong ndredeg, ngampiri Jatmiko

Bagong : Lo, Jat, kowe aja mati Jat...
 Hartadi : Ngopo kowe, jik wani karo aku ra??
 Bagong : wani aku (maju mundur) wani! (mlayu nggeblas)

(Hartadi ngoyak Paimin. Babak 6 ditutup kanthi diiringi **Gendhing Gelut**)

BABAK 7

Lasmini kaget wruh Jatmiko klelep getih. Dheweke banjur nangis.

(Sindhen nembang:

Megatruh

Duh Lasmini kang dadi ratuning ayu

amung asmara kang miris

sira ngeculake laku

kang katandha slendhang kuning

hanenggih kangge Jatmiko)

Lasmini: Kangmas Jatmiko... (nangis). Kenapa sampeyan ninggal aku, mas? Mas... aku tresna karo kowe... (ngambung bathukke Jatmiko).

Mas, iki tanda saka aku nggo sampeyan... (Nyelehke selendange). Aku ora bakal dadi ronggeng maneh mas!

Lasmini ujug-ujug ngguyu dhewe, banjur nangis-nangis dhewe. Lasmini edan!

Lasmini : Haha, kangmasku mati! Jatmiko, Jatmiko...!

(Lasmini edan diiringi **Gendhing Edan**)

END

Naskah Sanggar Sastra Kelas H 2010

PEDHUT KASIDAN

Dhedheteng pedhut nganthi tekaning tali kemlawe mabur dados pratandha kedadeyan kang bakal teka ning Tlatah Gunung Kidul. Satunggaling kulawarga ngalami pacoban ingkang awrat. Kulawarga Mbah Sumi, Randha ingkang gadhah putra tiga kedah nampi pesthining gusti. Mbah Sumi ingkang gerah paru-paru dipuntilar putra kekalihipun merantau dhateng Kutha. Mbah Sumi dipuntilar wonten griya namung kaliyan putra ragil, kathah tiyang ingkang mastani “bocah boten genep”. Mbah Sumi boten kiyat nandang gerah paru-paru kaliyan gerah manah, ngentosi baline Brata kaliyan Harta tumekeng pati. Kahanan warga desa tan bisa nampa, Bakuh tansaya kawratan awit tilaripun Simbok. Apa kang bakal dilakoni Bakuh? Bakuh nanging “Ora Bakuh”!

Nggotong mayit

Girisa

Pan iku saking Hyang Sukma

Patinira wus kawaca

Inkang candhak lan sing dawa

Wus pinesthi mring Hyang Sukma

Duraka yen maidowa

Miwah kang kurang narima

Nora kena sira duka

Ekhlas sandhing pesthinira

Ilustrasi tari.

Introduksi

(Nggebrak meja!)

Brata : Bisa, ra bisa. Pokoke aku kudu lunga. Aku uwis jeleh urip rekasa kaya ngene.

Bakuh : lunga nyangndi kang? Aku karo simbok piye?

Harta : kowe kuwi ora bisa ngapa-ngapa! Kowe kuwi pantese ya mung ngancani Simbok!

Bakuh : simbok kuwi lara laranen kang!

Brata : uwis rasah kakean rembug. Aku lunga!! (Brata lunga ninggalke Simbok)

Bakuh : Simbok piye kanggg!

Harta : Mangsa bodhoa, Perkara Simbok karo omah takpasrahke karo kowe! Aku karo kakang lunga nyambut gawe kuwi ora liya ya mung kanggo simbok karo kowe. Tak jaluk lilamu pokoke aku pamit!

Bakuh : SIMBOK PIYE KANG?? SIMBOK KI LARA-LARANEN KANG!

Harta : Uwis!! (Njorokke Bakuh karo ninggal lunga)

Bakuh : Kanggggggggg!! Tegel kowe kang!

Harta : Ra Urusan

Bakuh Depresi

Adegan 1 :

Durma

Sang Putraku Jabang Bayi ingkang Bagus

Sira aywa welas mami

Sabar jembar segaramu

Marang pacobaning urip

Sang bakuh pesthinya awon

(Ratni lagi mrithili jagung...dumadakan Jampi teka lan ngewangi ngonceki kacang.)

Jampi : Yu..yu.. lagi ngopo e sajak e repot, opo arep diadol sesuk?

Ratni : Apa tah... kemeruh kowe ki, .. njanur gunung, kadingaren wengi-wengi dolan mreng?

Jampi : Lha apa ora oleh? Aku ki lagi sebah karo den bagus e

Ratni : weh? Geneya? Wis suwe ora lemburan po?

Jampi : Haiiishhyaaah...aku wis pirang-pirang dina ora dijatah iki..

Ratni : heh? Jatah apa e yu?sing cetha yen ngomong ki..

Jampi : Wis ta ora usah dirembug maneh...mung mara-marai wae.

Ratni : Tinimbang kowe nesu-nesu ora cetha, mending oncekana kacang kuwi! (karo nudhuhke kacang ning duwur amben)

Jampi : Kacang kok elik-elik ngene to yu. Apa iya ana sing arep tuku? nglirik wae wegah.

Ratni : Kowe kuwi bar di gedhang piye? kok leh mu ceriwis kaya manuk!

Jampi : ngonoe nesu!

Eh, eh tak kandhani ta Yu!

Ratni : Apa?!

Jampi : Kabar wigati tenan iki yu!

Ratni : Kabar apa yu? (Ratni nyedhaki Jampi)

Jampi : Kae lho yu..mbah Sumi sing randha anak telu

Ratni : owalah.. mbah sumi sing anake linglung kae? sing rada ora genep kae pa?

Jampi : Lha iya! Mbah sumi kuwi rak wis tuwa, kamangka reti dewe ta kahanan bakuh?
Malah saiki mbah sumi ki lara-laranen..

Ratni : Lhoh? rak iyo anake sing loro liyane ana ta?

Jampi : Emh, kowe kuwi ketinggalan kabar!

Ratni : Lha piye ta? Lha anake loro ki ning ngendi?

Jampi : (ora njawab, mlengos),

Emh, Si Brata karo Harta kuwi ora ngerti ngomah! Ora ngerti ngabekti marang wong tuwa! Saiki nyambut gawe ning kutha banjur lali karo mbok e! Ora ngelingi jaman rekasane biyen!

Ratni : ooooouw...uwis dadi wong ampuh to yu?

Jampi : ho'o yu! Mesthi duwite tumpuk undhung.

kena dinggo ngurug segara!

Ratni : woalahhhh.... (nggumun). Lha anake ragil kae kahanane kepiye saiki?

Jampi : Bakuh ta? Owalah Ni... Ratnii! Saploke ditinggal kakange loro kae dadi seneng ngalamun! Diajak omongan sing nyaut suwi.

Maskumambang

Neka warna lelakone wongaurip

Begja lan cilaka

Ginaris purbaning Gusti

Manungsa wung wenang nampa

Ratni : Apa iya e yu?

Jampi : Iya, kowe kok ra percaya karo aku

(Suasana Berubah seram, wingit, tegang)

(Iringan : tegang pelan)

Ratni : eh Yu, bubar ngandhakke kulawargane Mbah Sumi kok rasane dadi beda kaya ngene ya?

Jampi : Beda piye ta yu?

Ratni : iki lho yu! Demoken tanganku dadi mrinding kaya ngene.

Swara kirike yo ora kaya padatan biasane!

Jampi : eh, ho'o i yu. Aku dadi melu mrinding ki.

Ratni : ehh, ehh yuu yuu.. galo kae ana apa yu? (karo nduding sisih duwur pojok tengen)

Jampi : endi ta yu, endi?

Ratni : kae lhoo, ana tali kemlawe mabur ning sisih kidul.

Becike saiki awake dewe mlebu wae, aku kelingan setaun kepungkur. Yen ana tali kemlawe mabur kaya mau bakalane ana wong kang mati gantung!

Jampi : Ho'o pa yu?

Ratni : uwis-uwis, ayo gek mlebu wae.

Jampi : Lha iki kacang e piye?

Ratni : Mbuh Yu

Ratni karo jampi mlebu ngomah karo mlayu-mlayu

(Blackout)

Adegan 2

Setting : Omah Mbah Sumi

Iringan : Jangkrik, iringan lirih

Mbah Sumi : *Tak lela-lela lela ledhung
Cep menenga aja pijer nangis
Anakku sing bagus rupane
Nek nangis ndak ilang baguse
Tak gadhang bisa urip mulya
Dadiya priya kang utama
Ngluhurke asmane wong tuwa
Dadiya benderaning bangsa*

Bakuh : Uripe awakedhewe iki kok rekasa banget ya mbok, dinggo mangan wae arang-arang ana.

Mbah Sumi : Lha ya piye maneh? Simbok ya wis ora kuwat nyambut gawe abot. Kowe ngerti dhewe simbok iki lara ora mari-mari

Bakuh : Mesthine penak ya mbok yen duwe kulawarga wutuh?

Mbah Sumi : Sing kok karepake apa? Kowe ngerti dhewe yen bapakmu ki wis ora ana wiwit kowe isih cilik. Saiki ya mung gari Bakuh karo Simbok.

Bakuh : Banjur kakang, Mbok?

Mbah Sumi : (meneng)

Bakuh : Kakang ning endi, Mbok?

Mbah Sumi : Kakangmu rak ya nyambut gawe ta le.

Bakuh : Nyambut gawe Mbok? Seprana – seprene uwis 10 taun luwih ora bali. Apa ngene iki sing diaranni nyambut gawe mbok?

Mbah Sumi : (meneng, saya ngrasakke sesek lan watuk)

Bakuh : Mbok, sing diarani anak bekti marang wong tuwa ki piye ta mbok?

Mbah Sumi : Ya temtu bocah sing gemati marang wong tuwa, eling lan tresna marang wong tuwa

Bakuh : Iha kakang-kakang kae apa sing diarani anak sing bekti marang wong tuwa?

Mbah Sumi : uwis le, uwiis. Ora usah ngrembug kakang-kakangmu

Bakuh : Banju Bakuh apa bisa bisa diarani anak sing bekti marang Simbok? Yen nyatane, Bakuh ora bisa nambakke Simbok, luwih-luwih mulyane Simbok.

Mbah Sumi : uwis kuh, bakuh kuwi anak bekti marang Simbok. Bakuh kuwi,

Bakuh : uwis Mbok, aja ngeyem-eyemi bakuh. Bakuh ora kaya kakang-kakang Mbok. Ora bisa ngapa-ngapa

Mbah Sumi : (saya nglarakke dadane sing sesek nganti semaput)

Bakuh : simbooooooookkkkk..... (njerit mbrebes)

Tuluunggg....tuluuung !

(Banjur warga padha teka)

Katno : pie? Ana apa

Paidi : ana apa kang?

Ratni+Jampi : ana apa kuh?

Bakuh : (gedhek gedhek)

Ratni ; yu.. sawangen mbah sumi kae to... (namatke mbah sumi sing ambegane mengkis mengkis)

Jampi : pie iki?piye kang?

Ratni : ojo mung piya piye wae.. kana kang coba njaluk tulung tangga tangga, undangne pak mantri wae?

Katno : iyo yu..aku tak rono wae,coba kang paidi nyang nggone mbah sodi..undangan mreng, mbog menawa iso nyuwuk lan ngedhem..

Paidi : iyo kang tak mangkat saiki

Bakuh : mbookk..piye mbookk..ora gene gene mbokk?ojo ninggal aku mbokk...mbookkk.

(Ratni mijeti sikile mbok sumi lan jampi ubek nggawekne wedang sinambi wira wiri ngulati lawang.)

Jampi : kok suwi timen to kang katno karo kang paidi kae?ora njedhul-njedhul..

(Ora let suwi kang katno lan pak mantri teka banjur pak mantri mriksa mbah sumi)

Pak mantri : nyuwun sewu mbok yo (*nutul-nutul stetoskop*)

Pripun rasane mbok? ampek punapa mboten?

(Pak mantri nyiapke suntikan,bibir nyuntik, mbah sumi wis rada sirep, banjur pak mantri nyukani obat lan rembugan karo bakuh lan warga)

Ratni : pripon pak mantri?kados pundi kahanane Mbah Sumi?

Pak mantri : priipun nggih..mbenjing kedah tindhak puskesmas kersane angsal rujukan ing rumah sakit. Mbok sumi betah perawatan ingkang langkung intensif saking rumah sakit (pak mantri sinambi nyepakne obat)

Jampi : Duh...geg piye kang?

Pak mantri : Lhaa sakmenika pundhi putra mbarepipun?

Katno : Lha inggih menika..ingkang dados pikiranipun mbok sumi.

Pak Mantri : menika obatipun..samangkih diunjuk ping tiga sadinten.. ingkang werni abrit dipununjuk mbenjing enjing. Ampun kesupen mbenjing dibeta ing rumah sakit. Kula tak nyuwun pamit riyin.

Ratni : Mangga pak tak dherekke.

Pak Mantri : mbok..pamit riyin..enggal dhangane lho mbok..ampun mikir abot abot. Ojo lali sesok tak tunggu ning puskesmas.

Katno : kuh..mrenea ta. Simbokmu iki lara, kudu digawa menyang rumah sakit

Jampi : Kuh! Kae lho diundang katno!

Katno : sesuk simbok kudu digawa ning rumah sakit

Bauh : au ra duwe dhuwit kang

Paidi : yawis ngene wae, aku sesuk tak menyang kutha tak ngebel kakangmu..menehi kabar.

Mbah Sumi : ora usah.. aku wis waras, ora gene gene kok.. (karo nyekeli dhadane)

(mlinguk kabeh)

Kabeh : mbookkk???

Black out

Adegan 3

Galo kae sing rondha wis mrene

Gawe tentrem ayam tanggane

Aja wedi,, aja wedi,, aja wedi ...

Katno : Kang, tak rasa-rasa desane dhewe iki kok saya wingit ya? Aku dadi rada wedie kang...

Sarno : Wingit apane? Wong desa ayam tentrem, gemah ripah lohjinawi ngene kok isoh diarani wingit?

Sak suwene desa iki isih ana Sarna, ora ana sing jenenge barang wingit..

Katno : tenan Kang! Nyatane wingi Jampi karo Ratni ki diweruhi tali kemlawe mabur sak ndhuwure desane dhewe..

Sarno : Tali? Tali apa to? Ngko tali kotang gekan?

Nek tali kotang malah peneran isoh tak nggo ngijoli tali kotange bojoku sing tak pedhotke wingi..

Katno : Wah, ora sembrana lho kang !

Apa koe ra kelingan kang? Setaun kepungkur bar ana sing diweruhi tali mabur, banjur ana sing

mati nggantung!!

Sarno : Weeee, kui ki ming mitos nek kowe pengen ngerti.. ming nggo medeni bocah..

Ha nek ngono ora mempan kanggo Sarna, jagabayane desa kene..

Katno : Tenane jagabaya kang? Kui mburimu ana apa kang?

Bakuh : (njawil Sarno) Kang?

Sarno : (keweden) Sapa iki? (njranthal nang mburine Katno) Sapa kuwi mau sing njawil aku?

Bakuh : Aku bakuh kang.. heuheu

Katno : wuuu, ngakune Jagabaya, ra nduwe wedi..... geneya atimu ciyut, ming ro bakuh we wedi...

Sarno : oalah ming bakuh to... wedhus.. get-geti wae..

Bakuh : iyo kang, aku, kok nganggo wedi barange.. heuheu

Sarno : wedi gundhulmu,, aku ki ming kaget..

Awakmu ki ngapa? Wengi-wengi malah klayapan turut kene.

Koe ki apa ra ngelingi mbokmu to kuh?

Ngertia, mbokmu ki lagi lara, malah tok tinggal mblayang.. utekmu ki jane tok nggo ra to kuh?

Nek caramu ngono kui jenenge koe ora isa ngentheng-ngenthengke pikirane mbokmu, ning koe ki malah nambahi rekasane mbokmu..

Bakuh : Yo kang...

Sarno : koe ki dong ora??? Ora ya yo ya yo ae..

Katno : Wes kang, mbok aja sia-sia karo bakuh.. (ngomong karo Sarna)

Koe ki arep prelu apa ta kuh? Wengi-wengi kok malah dolan? (ngomong karo Bakuh)

Bakuh : aku rene ki ming arep dolan og kang.. golek hawa padhang..

Aku nang ngomah suwe-suwe judheg e kang, mikir simbok lagi lara, ning kakang-kakangku dhewe ratau bali,

Sarno : lha luwung kaya kakang-kakangmu kuwi genah, lungane nyambut gawe, oleh dhuit.. Ora kaya kowe kuwi mung ngalor ngidul, ngetan ngulon ra juntrungane..

Ngopeni mbokne we kok ra kajat..

Bakuh : Ora le wegah ngopeni simbok kang,, ning kakang-kakang ku ki jan blas ra nggagas simbok e. Seprana seprene kandha nyambut gawe ning nyatane endi? ra tau sing jenenge bali omah, nginguk mbokne.

Sarno : Ora perlu nginguk omah, ning dhuite rak yo tekan to, isa nggo ngopeni mbokmu.. ora kaya koe raisa ngapa-ngapa..

Bakuh : iyo kang, aku ncen raisa ngapa-ngapa..

Sarno : geneya ngerti !!! Urip karo mati og ra ana bedane,, luwung matio kana wae !

Katno : Wis kang mbok ra ngono kuwi,, mesakne bakuh kang..

Sarna : Lha nyatane ngono, kon kepiye?

Katno : Wes kuh, aja dadi atimu, luwung saiki kowe bali ngancani mbokmu. Wes wengi iki..

Sarno : Bali kana!

Bakuh : Yo kang... (bali omah)

Katno : wes kang nek ngono ayo mubeng rondha meneh..

Adegan 4

Setting : Omahe Mbah Sumi

Swasana : Sedhih

Iringan : thuk thuk gukkk

Ratni : Mbok,

Jampi : Iki lho mbah, tak gawakke sega. Ayo dhahar sikik

Mbah Sumi : Yo Nduk, wenehno ning meja kono wae.

Jampi : Mbah, tak gawekke unjukan ya.

Mbah Sumi : ora Nduk. Aku wis ora kepengin apa-apa maneh.

Aku njuk ngapura ya Nduk yen aku duwe salah

Jampi : Ngendikan apa Mbah, ana-ana wae.

Mbah Sumi : kabare anakku Brata karo Harta piye ya ndhuk? Aku kangen.

Ratni : ngene wae, aku tak lunga menyang kecamatan golek nomere Brata karo Harta.

Mbah Sumi : Iya Nduk

Ratni : Aku pamit ya Mbah.

(Jampi, Ratni ninggal Mbah Sumi. Nganti tekane patine Mbah Sumi)

Nggantungne dina rai lan anggur uripku

Ing wayah ngenteni jaka umbara

Janjine arep bali

Nanging ora teka

Dak enteni

Nanging tetep ora teka

Tumetesing getih ing jero dhadha

Nyebar perih tan rinasa

Wengi kang sangsaya wengi

Peteng kang sangsaya peteng

Suwe kang sangsaya suwe

Lara kang sangsaya lara

Saben dina dak anti

Nganti rembulan ndadari

Daksawang pucuking dalan

Lataring angkasa kang sepi

Dak anti baline jaka umbara

Nggerr.... Dak anti

(Jampi karo Ratni jupuk rantang sing keru ning omahe Mbah Sumi)

Jampi : Mbah, iki nomere wis oleh.

Ratni : Mbah, Mbah

Jampi : Kok ora sumaur ya yu?

Ratni : Coba ditiliki dhadhane?

Jampi : Weh yu, kok tangane anyep ya yu.

Ratni : ditiliki napase yu.

Jampi : wahh, yu.. Simbok wis ora ana.

Sirna sirna sirna wahyu sirna

Sirna sirna bali marang kang kuwasa

Bakuh : Simbok, Simbokkk

Surem surem dewangkara kingkin

Bakuh : SIMBOOOOOKKKK!

Jalma balio bali marang kang kuwasa

Jalma balio bali marang kang kuwasa

Adegan 5

Omahe Mbah Sumi

Suasana : tegang

Bakuh : Kang... Kang

Harta : (Nguncali tas)

Kowe! Kowe sing njalari simbok ora ana

Bakuh : Kang, aku njaluk ngapura, simbok wis ora ana

Brata : Sapa sing mbiyen tak pasrahi ngrumat simbok? Sapa?!

Semaura!!

Bakuh : a... a... ku.. (blarr) (disampluk)

Harta : Dasar bocah ora migunanai, bocah ra bisa ngapa-ngapa. Banjur gaweanmu ning ngomah ki ngapa?

Bakuh : apa sing jenenge nyambut gawe ki nganti lali omah?

Harta : dadi kaya mangkono panyangkamu karo kakang-kakangmu?

Mbok kira, aku ki seneng-seneng? Mbok kira aku ning kana mung lheyeh-lheyeh?

Bakuh : nanging kena apa kakang ora tau gelem tilik simbok? Kakang lak ya ngerti ta simbok ki lara-laranen. Mung ngarep-ngarep ketemu kakang?

Brata : aku ki bali ngenteni wektu sing pas

Bakuh : apa wektu sing pas kuwi nalika simbok wis seda? Saiki apa iki ana gunane, apa iki bisa kanggo mbalikke simbok? (bakuh nyauri karo nyekel duwit)

Harta : wooo!! Dadi aku sing kleru?dadi aku sing njaalari simbok seda?!

Bakuh : dudu kang, dudu. Nanging....

Harta : wis rasah njeluk kakang!

Bakuh : kang, aku njaluk ngapura kang. Aku ora bisa ngopeni simbok. Aku njaluk ngapura

Brata : wis, aku kuciwa karo kowe. Kowe tak pasrahi ngrumat simbok, nanging krana kowe simbok seda!

Bakuh : kang, dudu aku kang. Dudu aku

Brata : uwis! Minggir

(bakuh ditinggal brata karo harta)

Bakuh : Dhuh gusti... apa salah kula gusti??

Dalan jejeg tak lewati

Dalan kiwa tak langkahi

Urip ijen dhewe

Ora ana sing gelem nggape

Ngalor ngidul peteng

Ngetan ngulon tansah surem

Dhuh gusti!!

Jejibahan?

Wis tak lakoni

Donga? Mung dadi swara

Tunduk ing pangandika

Apa iki apa kowe

Sapa aku lan sopo kowe

Surgamu ana ing dlamakan sikil biyung

Apa iki swarga?

Udu..iki udu swarga sing mbokjanjikne marang manungsa

Sopo kowe gusti...

Gusti..tak temoni kowe..tak temoni kowe

(Swara arwah Simbok nyeluki Bakuh)

Simbok : kuhhh, Bakuhhhh...

Bakuh : Mbok,, Mbokk.. ning endi Mbok?

Simbok : Rene Kuh, cedak karo Simbok!

Wus titi mangsa,

jalma bali mring ayunan

aja nangis aja padudon.

Bakuh : Aku nusul kowe mbok. AKU NUSUL KOWE MBOK!!

Adegan 6

Setting :

Iringan : swara kewan wengi, kethuk lan kempul. Swara *hujatan* ning Bakuh.

Bakuh :aku wis ora kuwat urip maneh

Simbok wis ora ana

Kakang-kakangku wis ora nganggep aku.

Aku nusuk kowe mbokk

Bakuh Nggantung.....

Brata : kowe kuwi kebangeten karo bakuh, piye-piyekna bakuh kuwi adhimu!

Harta : wis rasah ngrembug bakuh, aku wis ora ngurus

Brata : mengko nek ana apa-apa karo bakuh kepiye?

Harta : ha mbok ben modyar, bocah ora ana gunane wae.

Brata : kowe ki mbok ngelingi, simbok kuwi bar seda. Nek bakuh melu ora ana. Banjur awakedhewe wis ora duwe sapa-sapa maneh.

Harta : saiki sing njalari simbok ora ana ki sapa? Kowe ta kang?!

Brata : aku? mung aku? Banjur kowe? Sak suwene iki kowe ning endi?

Harta : aku? Kok aku kang? Sing lunga dhisik kuwi rak kowe ta?

Brata : Ha ning kowe nak melu lunga ta? Ha nek ngono kowe sing kleru

Harta : kowe ya kleru!

Brata : kowe sing kleru

Harta : kowee...

Sarno : uwis, uwis! Kae delengen Bakuh Nggantung!

Brata + Harta : Bakuh ADHIKU! Kakang njaluk pangapura dhi! Kakang sing salah!
